

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M.Ö. 2.-M.S. 1.YÜZYILLARDA LYKIA TARİHİ:
ROMA İLE İLİŞKİLERİ,
EYALET OLMA SÜRECİ

Filiz CAMGÖZ
2501060107

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

İstanbul, 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz TARİH Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2501960107 numaralı FİLİZ CAMGÖZ'ÜN hazırladığı "M.Ö.2. -M.S. 1. YY.LARDA LYKİA TARİHİ; ROMA İLE İLİŞKİLERİ VE EYALET OLMA SÜRECİ" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 29.09.2010 ÇARŞAMBA günü saat 'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin*Kabulü*.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. VEDAT ÇELGİN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. KEMALETTİN KÖROĞLU	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. BEDİA DEMİRİŞ	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
PROF. DR. MUSTAFA HAMDİ SAYAR	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

ÖZ (ABSTRACT)

Bu tez çalışmasının amacı, Anadolu'nun güneybatı köşesinde yer alan, bugün Teke yarımadası denilen Lykia Bölgesi'nin, yerine, kökenlerine ve erken tarihine kısaca değindikten sonra bölgenin M.Ö. 2.- M.S. 1. y.y.'larda tarihini ve Roma ile ilişkilerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma Roma'nın bu dönemdeki politikasını ve Lykia bölgesi kentlerinin Roma hâkimiyetinde ne tür bir tepki gösterdikleri konusuna açıklık getirmektir. Bu konuda Lykia Bölgesi'nin seçilmesinin sebebi Lykialılar'ın tarihinde yabancı kuvvetlere gösterdikleri direnişçi tavidir. Örnek vermek gerekirse M.Ö. 546'da Persler'in Lydia Krallığı'nın başkenti Sardes'i ele geçirdikten sonra Anadolu'daki Lydia hâkimiyetine son vererek General Harpagos'un güneydeki bölgelere gönderilmesidir. Pers kumandanı Harpagos güney bölgelerde sadece Lykia'da bir direnişle karşılaşmış, Orta Lykia'daki Ksanthoslular kadın, çocuk ve varlıklarını kalede yakarak öldürmüş, erkekleri ise son kişiye kadar savaşmış, teslim olmamışlardır. Bu konuda örnek gösterilecek bir diğer olay ise M.Ö. 190 yılında Roma ile Anadolu'nun son güç krallığı Seleukoslar'ın kralı III. Antiokhos arasında meydana gelen Magnesia Savaşı'ndan sonra M.Ö. 188'de Apamea (Dinar)'da yapılan anlaşmaya göre Lykia Roma'nın müttefiki Rhodos hâkimiyetine verilmesidir. Bu durum Lykialılar tarafından kabul edilmemiş ve M.Ö. 180'de Lykia Birliği kurulmuştur. Lykialılar'ın bu tutumu Roma'yı farklı politikalar izlemeye yöneltmiştir. Lykia şehirlerindeki önde gelen zenginleri yönetime getirerek yönetimi oligarşik hale getiren Roma, bu şekilde halkı ikiye ayırmış oluyordu. "Divide et impera" olarak adlandırılan Roma'nın bu siyaseti bir süre sonra Lykia Birliği işlemeze hale getirmiş ve Lykia M.S. 43'te Roma eyaleti olmuştur.

The main object of this thesis is after briefly talk about the origins and the Early History of Lycia that is southwest corner of Anatolia which is called today Teke peninsula, bring up the History of Lycia during the period 2. Century B.C. and 1. Century A.D. and to elucidate Rome's Policy and Lycia's position under Roman rule. Lycians displayed resistance to foreign forces throughout the history. For instance in 546 B.C. Persian forces arrived Sardis, the metropolis of the Lydian Kingdom, they conquered the city and they ended Lydian reign. After that Persian commander Harpagus reached South coastal area of Anatolia, he submitted a serious resistance in Lycia especially in Xanthos. The Lycians withdrew to Xanthos and after destroying the buildings of the city along with their wives, children and properties, and they invaded to Harpagus' troops to the death of last Xanthian. Another important act of Lycians that must be mentioned here is in the second century B.C. When Rome fought to Antiochos the Great and beated him, in Magnesia ad Spilum in 190 B.C., she made an alliance in Apamea in 188 B.C. and gave Lycia to her ally Rhodes. Lycians didn't accept this and established a federation in 180 B.C. This approach of Lycians made Rome to produce new policies. When Rome came in contact with Lycia, she trended to make Lycian League have an aristocrat administrative. For his Rome encouraged Lycian wealthy people to be officials but no one else. In this condition Lycian people was divided into two groups: official aristocrats and the other people. Rome's this "divide et impera" policy made Lycian League not working anymore and A.D. 43 Lykia was organized as a Roman Province.

ÖNSÖZ

Yüksek Lisansa başladığım ikinci yıl aldığım Roma- Anadolu İlişkileri isimli dersten başlamak üzere, Anadolu'daki uygarlıkların emperyalist bir güç olan Roma'ya karşı sergiledikleri tavırlar merak konum olmuştur. Kendi kendilerine yetebilecek güce, kaynağa ve teknolojiye sahip topluluklar bir şekilde Roma egemenliğine girip, Roma'ya vergi ödemeye başlamalarının ne tarz bir süreçten geçtiğini incelemek gerçekten ilgimi çekecekti. Ayrıca Doğu Roma imparatorluğunu Hellen ve Roma öğelerini taşıdığını bilmek, Roma'nın Anadolu'daki yayılım politikasının batı politikasından çok daha farklı olduğu tahminini beraberinde getirdi. Bu konuda yaptığım ön araştırmalar ise beni Lykia Bölgesi'ne götürdü. İlk gününden beri büyük bir istek ve heyecanla yaptığım bu tez çalışmasının sonunda Lykia örneğinin çok iyi bir seçenek olduğunu görüyorum.

Bu konuyu seçerken, düşüncelerimi dinleyerek benden tecrübelerini esirgmeden sabırla cevap veren, ulaşamadığım kaynakların sağlanması konusunda tereddütsüz yardım eden ve doğru yönlendirmeleriyle konuya tam olarak odaklanmama yardım eden değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi yazma esnasında düştüğüm terimsel zorlukları tezimi okuyarak düzeltme yapan değerli hocam Prof. Dr. Vedat ÇELGİN'e, sadece tezim konusunda değil akademik hayatta karşılaştığım maddi manevi her türlü zorlukta büyük sabırla bana cevap veren değerli hocam Yrd. Doç Dr. Hamdi ŞAHİN'e, tezimi okuyarak değerli fikirlerini benden esirgemeyen sayın Dr. Gürkan ERGİN'e, kaynak bulma konusunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Kaynaklara ulaşma konusunda yardımcı bulunan Hale Güney'e (M.A.), zaman ayırıp tezimi okuyarak dostane bir şekilde bana cevap veren değerli arkadaşlarım Bülent ÖZTÜRK (M.A.), Esen KAYA (M.A.) ve Sima ÜNSAL'a teşekkür ederim.

Yüksek Lisansa başladığım ilk günden beri maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, sabırla bana katlanan çok değerli arkadaşlarım, Esra ŞAHİN ve Utku İÇEN'e tüm bunların yanında Hellence harfleri öğrenerek bana yardımda bulunan M. Kemal VARDAR'a teşekkürlerimi bildiririm. Bir aileden çok öte maddi

ve manevi desteklerle ayakta kalmamı sağlayan annem Binnur CAMGÖZ, kardeşim Yeliz CAMGÖZ eşi Erdem ŞAHİN, babam Hasan CAMGÖZ'e, tüm bunların yanında Hellenic harfleri öğrenerek bana yardım eden kardeşim Merve CAMGÖZ'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

İÇİNDEKİLER

Öz.....	ii
Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	v
Levha, Resim ve Haritalar Listesi.....	vii
Kısaltmalar Listesi.....	viii
Giriş (Yöntem, kuruluş düzeni ve teknik hususlar).....	1
1. Konuya İlişkin Antik Kaynaklar ve Modern Araştırmalar.....	4
2. Lykia'nın Tarihi Coğrafyası ve M.Ö. 8.- M.Ö. 3. yy.lardaki Lykia Tarihinden Satırbaşları	15
2.1. Lykia'nın Tarihi Coğrafyası.....	15
2.2. M.Ö. 8.- 3. yy.lardaki Lykia Tarihinden Satırbaşları.....	24
3. Roma'nın Anadolu'daki Yayılımı ve Lykia.....	40
3.1. Apamea Barışı Sonrası Lykia.....	40
3.2. VI. Mithradates Eupator' un Roma ile Savaşların ve Lykia.....	43
3.3. M.Ö. 2-1. yy.larda Küçük Asia'da Korsanlık Faaliyetleri, Roma'nın Korsanlara Müdahalesi ve Lykia'nın Bu dönemdeki Tutumu.....	50
3.3.1. Küçük Asia'da Korsanlık Faaliyetleri.....	50
3.3.2. Roma'nın Korsanlara Müdahalesi.....	52
4. Roma'da İç Savaş ve Lykia.....	56
4.1. Roma'da İç Savaş ve Lykia'nın Tutumu.....	56
4.2. Lykia'da İç Karışıklıklar ve Provincia Lycia.....	64
4.2.1. Lykia'da İç Karışıklıklar.....	64
4.2.2 Provincia Lycia.....	70
5. Lykia ve Pamphylia Çift Eyaleti.....	82
6. Roma İmparatorluk Dönemi ile Lykia'sına Genel Bir Bakış.....	86
6.1.Siyasi ve Askeri Değişiklikler.....	86
6.2. Provincia Lycia'da Dinsel İnançların Durumu.....	96
Sonuç.....	101
Bibliyografya.....	108

Antik Kaynaklar.....	108
Modern Yayınlar.....	111
Harita I.....	123
Harita II.....	124
Harita III.....	125
Harita IV.....	127
Levha I.....	126
Levha II.....	130
Ek I.....	132
Ek II.....	137

HARİTA, LEVHA VE EKLER LİSTESİ

Harita I: Stadiasmus Patarensis'e göre Lykia haritası

Harita II: Lykia Orografyası

Harita III: Lykia Hidrografyası

Harita IV: M.Ö. 7.- M.S. 3.y.y.larda Lykia Haritası

Levha I: Hanedanlık Dönemi Lykia Sikkelerinden Seçmeler

Levha II: Roma İmparatorluk Dönemi Lykia Sikkelerin Seçmeler

Ek I: **Yazıt no I:** Stadiasmus Patarensis

Yazıt no II: M.Ö. 46'da Roma ile Lykia Arasındaki Anlaşma Yazıtı

Ek II: **Bölüm I:** Lykia'da *Dea* Roma'nın Kabulüne Dair Yazıtlar

Bölüm II: Roma Eyaleti Lykia'da Yerel Kültlerden Seçme Yazıtlar

Bölüm III: Lykia'da Roma İmparatorluk Kültüne Dair Seçme Yazıtlar

Ek III: Stadiasmus Patarensis'e göre Yerleşmeler Tablosu

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	American Journal of Archaeology.
AJAH	American Journal of Ancient History.
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.y.	Adı Geçen Yer
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.
AS	Anatolian Studies.
BMC	British Museum Catalogue of Greek Coins.
CAH	Cambridge Ancient History.
CIG	Corpus Inscriptionum Graecarum.
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum.
CRAI	Comptes rendues de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres.
CQ	Classical Quarterly.
DNP	Der Neue Pauly.
EA	Epigraphika Anatolica.
GRBS	Greek, Roman and Byzantine Studies.
IGR	Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes
IK	Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, Bonn 1972 vd.
JRS	Journal of Roman Studies.
KIP	Der Kleine Pauly.
M.Ö.	Milattan önce.
M.S.	Milattan Sonra.
RA	Revue archéologique.

RE	Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumwissenschaften.
REA	Revue des études anciennes.
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum.
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi.
TAM	Tituli Asiae Minoris.
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.

GİRİŞ

“Daha önce bir Lykiarkhes ve birliğin diğer memurları ve adaletle ilgili kişiler seçilirdi, savaş, barış bu kurulda görüşülürdü; ancak şimdi, Romalıların egemenliğine geçeli beri, bu sorunları doğal olarak görüşmüyorlar, ancak Romalılar izin verdikçe ya da onların yararı söz konusu olunca ayrıcalık olarak görüşebiliyorlar.”

Strabon, XIV, III, 3.

Strabon’un bu sözleriyle Roma’nın M.Ö. 2.- M.S. 1.y.y.larda Anadolu üzerindeki kontrolü doğrultusunda Lykia Birliği’nin tutumunu konu alan bu çalışmanın¹ içeriğini özetle aktarabilmek mümkün olmaktadır. Roma’nın Anadolu’da güçlü bir kuvvetin oluşmasını istememesi, onun İtalya yarımadasında sürdürdüğü “divide et impera” egemenlik politikasını Anadolu’da da sürdürmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Roma başta fethetmek önceliğiyle değil kentler ve topluluklar Roma ile olarak *amici* (dost) ve *socii* (müttefik) olarak Anadolu’daki kentlerle alakadar olmuştur. Dost ve müttefik olan kentler Roma’ya başta asker temin etmek üzere savaşlarda yardım etmekle ve Roma’nın menfaatine uygun hareket etmekle yükümlü olmuşlardır. Roma ise müttefikleri üzerinde himayeye sahip olmuştur. Diğer taraftan Roma kendi isteği ve menfaatleri doğrultusunda davranmayan krallıklara savaş açmak konusunda hiç çekinmemiştir.

M.Ö. 188’deki Apamea Barışı’ndan sonra Roma için Anadolu’daki krallıklar ve şehirler aynı statüde olmuştur. Zira bu barıştan sonra Anadolu’daki krallar aralarındaki sorunu tıpkı Anadolu’daki kent devletleri gibi Roma’ya sormadan çözemeyeceklerini, Roma dostu ve müttefiki şehirlere saldıramayacaklarını anlamışlardır. Diğer taraftan müttefiklerinin Roma’dan yardım istemesi doğrultusunda Roma’nın müdahale edebileceğini görmüşlerdir. Roma’nın müttefiki olan ve olmayan şehirler söz konusu olduğu için de Anadolu’da bir birlik

¹ Bu tez çalışması İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri Başkanlığı tarafından 3578 nolu proje ile desteklenmiştir, kendilerine bu desteğinden dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim.

oluşmamış, her türlü anlaşmazlıkta Roma hakem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Apamea Barışı'ndan sonra Romalı senatörler Seleukoslar ve Pergamon krallığının arasında çıkmış, bu anlaşmazlıkta Roma tarafından gönderilen Cornelius Scipio Asiaticus'un kararlarına her iki taraf da uymuştur.

Anadolu'da Roma'nın hakimiyet şekli bu şekilde devam etmiş, bu ilişkiler sırasında gerçekleşen Roma'nın III. Antiokhos ile yaptığı savaşta Lykia, Antiokhos'un yanında yer almıştır. Apamea Barışı'nda Antiokhos'un yanında yer alan diğer şehirler ve bölgeler gibi cezalandırılan Lykia Roma'nın müttefiklerinden Rhodos'a armağan edilmiştir. Bu şekilde özgürlüğü kaybeden Lykia Rhodos hakimiyetinden kurtulduğu M.Ö. 167'de Dea Roma kültürünü kabul ederek Roma'ya şükranlarını bildirmiştir. Bu şekilde Lykia'nın Roma himayesine girdiği rahatlıkla söylenebilir. Çünkü bu tarihten sonra Lykia, dış politikasında Roma'nın istekleri ve menfaati doğrultusunda davranmıştır. Bu yüzden Lykia Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator Roma'ya savaş açtığı anda Roma tarafında yer almıştır. Bu durumda H. Brandt ve F. Kolb'un "*Lykialılar'ın eyalet olması imparator Claudius'tan önce bölgenin 200 sene Roma kontrolünde olmasıyla sağlanmıştır*"² sözleri Lykia'nın durumu için oldukça net bir açıklama olmuş ve elinizdeki tez çalışmasının zaman sınırını belirlemiştir.

Çalışmanın odaklanacağı Lykia Bölgesinin Roma himayesine girmesinden eyalet olmasına kadar olan sürede bölgenin Roma ile ilişkilerinde tavır değiştirdiği tarihler tez konusunda ayrı başlıklar altında incelenerek sonuca ulaşılmıştır. İncelenen Lykia Bölgesi konusunda ilk olarak antik kaynakların ilgili yerlere orijinal metinleriyle yer verilmiştir. Orijinal metinlere yer verme konusunda konunun odaklandığı kısımlar tercih edilerek, anlatımın ve konumu bütünlüğünün bozulmamasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Kaynak konusunda ikinci sırada ise güncellik esasına uyulması hassasiyeti nedeniyle Lykia Bölgesindeki epigrafik ve arkeolojik araştırmaların sonuçlarına yer verilmiştir. Konunun anlatımına kanıt ve anlaşılmasına yardımcı olacak harita ve sikkelere Levhalar bölümünde yer

² H. Brandt- F. Kolb, **Orbis Provinciarum, Lycia et Pamphylia , eine Römische Provinz im Südwesten Kleianasiens**, 2005, s. 21.

verilirken ayrıca ek bölümler oluşturularak konunun odak noktasının okuyucuya aktarılması kolaylaştırılmıştır.

1. KONUYA İLİŞKİN ANTİK KAYNAKLAR VE MODERN

ARAŞTIRMALAR

Araştırma konusuna ilişkin antik kaynaklar, M.Ö. 2. -1. yy'larda Anadolu tarihini ve Roma ile ilişkilerini konu alan modern yayınlar, Lykia tarihi, kültürü ve diğer devletlerle ilişkilerine dair modern yayınlar, epigrafik ve arkeolojik çalışmaların sonuçlarına dair yayınlar ve de Lykia sikkelerini konu alan yayınlar ayrı küçükbaşlıklarla aktarılacaktır.

Antik Kaynaklar: M.Ö. ca. 8. yy. ortalarında yaşadığı kabul edilen **Homeros** *İlias* adlı eserinde Lykialılar'ın önderleri ve yaşadıkları yerlere dair bilgiler vermektedir. M.Ö. 5. yy'da (M.Ö. 484- 425) yaşayan **Herodotos**, *Historiai* eserinde Lykialılar'ın kökenlerine dair bilgiler vermektedirler. **Skylaks** M.Ö. 4. yy'a tarihlenen *Periplous*'ta Lykia'nın kıyı şeridindeki şehirleri sıralamıştır. M.Ö. 2. yy'da yaşayan **Pausanias** *Perihegesis tes Hellados* adlı eserinde yine Lykialılar'ın kökenlerine dair bilgiler vermiştir. M.Ö. 2. yy.'da yaşayan **Polybios**, (M.Ö. 200- M.Ö. 120) *Historiai* adlı eserinde Lykia halklarından, tümü olmamakla birlikte Lykia'daki bazı dağlardan ve şehirlerden söz etmiştir. Helenistik ve Roma dönemlerinde Lykia tarihi için önemli bir kaynaktır. M.Ö. 64- M.S. 19 yılları arasında yaşayan **Strabon** Lykia'nın tarihi coğrafyasına geniş ölçüde ışık tutmakta, Lykia tarihine değinmektedir. M.Ö. 59- M.S. 17 yılları arasında eserini kaleme alan Titus **Livius** *Ab Urbe Condita*'da Lykia'nın konumu, şehirleri, Helenistik ve Roma dönemleri Lykia tarihi için önemli bilgiler vermiştir. M.S. 23- 79 yılları arasında yaşayan yaşlı **Plinius** *Naturalis Historiasında* Lykia'nın tarihi coğrafyasına, Helenistik ve Roma dönemleri Lykia tarihine dair önemli bilgiler vermektedir. M.S. 90- 160 yılları arasında yaşayan **Appianos** *Rhomaïke Historia* adlı eserinde Helenistik dönem Lykia tarihi için önemli bilgiler kaydetmiştir. Ksanthos'lu bir tarih yazarı olduğunu Halikarnassoslu Dionysios'tan öğrenilen **Menekrates**'in eserinden günümüze çok fazla kısım ulaşabilmiş değildir. Yine M.S. 1- 2. yy' larda yaşamış olan (46- 120) **Plutarkhos** *Bioi Paralleloi* adlı eserinde Aleksandros, Brutus, Kimon ve Pompeius'un biyografilerinde Lykia'nın tarihi coğrafyası ve Helenistik dönem tarihi hakkında bilgi vermiştir.

M.Ö. 2.- M.S. 1. yy'larda Anadolu tarihini ve Roma ile ilişkilerini konu alan yayınlar: Bu konuda öncelikle 1930'da ilk, 1989'da 2., 2006'da 7. basımı yapılan Cambridge Ancient History Volume 8: *Rome and the Mediterranean to 133 B.C.* ve 1992'de ilk 2006'da 2. basımı yapılan Cambridge Ancient History Volume 9: *The Last Age of Roman Republic, 146- 43 B.C.* gelmektedir.

Diğer bir öncelik de 1950'de yayımlanan, 1970'de tıpkıbasımı yapılan ve önemini koruyan **D. Magie**'nin *Roman Rule in Asia Minor* adlı yayının olmalıdır. Magie'nin 'Chapter XXII'de ele aldığı *Lycia: Federation and Province* başlıklı bölüm tez konusu açısından başvurulması gereken önemli kaynaklardır.

A.H. M. Jones'un 1937'de yayımladığı ve 1971'de **Michael Avi-Yonah** tarafından revize edilen *Cities of Eastern Roman Provinces*, Anadolu'da kurulan ilk eyaletten başlayarak Roma eyaletlerinin tümünün tasvirini yapmıştır. Jones'un 1940'ta yayımladığı *The Grek City from Alexander to Justinian* ve 1963'te Dombarton Oaks Papers 17'de yayımladığı *The Greeks under Roman Empire* Roma himayesindeki Hellenleri ve Hellen şehirlerini incelediğinden başvurulması şart olan yayımlardandır.

Yine aynı başlıkta inceleyeceğimiz **E. Badian, R. Bernhardt, J. L. Ferrary, S. Dmitriev, S. Sherwin- White**'in eserlerinin sıralaması şu şekildedir:

E. Badian, * *Roman Imperialism in the Late Republic*, 1976.

R. Bernhardt, * *Imperium und Eleutheria. Die römische Politik gegenüber den freie Städten des griechischen Ostens*", 1971.

* *Polis und römische Herrschaft in der späten Republik (149- 31 v. Chr.)*" (Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte Band 21), 1985.

* *Rom und die Städte des hellenistischen Ostens (3.-1. Jahrhundert v. Chr.)*", 1998.

S. Sherwin- White, * *Roman Involvement in Anatolia, M.Ö. 167- 88 B.C.*" *Journal of Roman Studies* Vol. 67, 1977, s. 62- 75.

* Sherwin- White, **Ancient Cos**, an historical study from the Dorian settlement to the imperial period, *Hypomnemata*; Sayı 51, 1978.

* *Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1*", 1984.

S. Dmitriev, *City government in Hellenistic and Roman Asia Minor*", 2005.

E. S. Gruen'in 1984'te yayımladığı *The Hellenistic World and Coming of Rome* ve aynı yıl yayımlanan **R.K. Sherk**'in *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*, Baltimore, adlı eseri Pamphylia'nın Galatia'ya bağlı olduğu döneme ışık tutarak aynı dönemde Lykia eyaleti valisinin farklı olduğunu kanıtlamakta yardımcı olmaktadır.

Roma'nın Anadolu'yu kontrolü sırasında Θεὰ Ῥώμη (*Thea Rome*) tapımının yerine değinmek gerektiğinden konu işlenirken **R. M. Errington**'un 1987'de yayımladığı *Θεὰ Ῥώμη und römischer Einfluß südlich des Mäander im 2. Jh. v.Chr.* *Chiron* 17, s. 97- 118 eseri konuya büyük ölçüde ışık tutacaktır. Aynı zamanda **CAH** 8, 1989b'de s. 287–288'de yayımladığı "Rome Against Philip and Antiochus"III. Antiokhos ve Roma'nın savaşı konusunda başvuru kaynağıdır.

R.M. Kallet- Marx'ın 1995'te yayımladığı *Hegemony to empire: the development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C* isimli eseri konumuzla tamamen örtüştüğünden başucu eserlerinden biri niteliğindedir.

Bu konuda son olarak Exeter Üniversitesi öğretim üyesi **St. Mitchell**'in güncel çalışmalarına yer verilmiştir. St. Mitchell'in 1990'da *JRS* LXXX, s. 183- 193'te yayımladığı *Festivals, Games and Civic Life in Roman Asia Minor*, isimli makalesi Roma dönemi Lykiası'nın dini inançları konusunda yardımcı olacaktır. 1993'te yayımladığı *Land, Men, and Gods in Asia Minor*, I. *The Celts and the Impact of Roman Rule*; II. *The Rise of the Church*, Oxford Roma hakimiyetinin Anadolu'da ilerleme sürecünün incelenmesine ışık tutmaktadır. St. Mitchell'in 2000'de *Ethnicity and Culture in Late Antiquity*'de yayımladığı *Ethnicity, Acculturation and Empire in Roman and Late Roman Asia Minor* akkültürasyon konusuna ve 2003'te *Asia Minor Studien* 50'de yayımladığı *Recent Archaeology and the Development of Cities in Hellenistic and Roman Asia Minor* Anadolu'da Helenistik ve Roma dönemlerindeki şehir gelişimine ışık tutmaktadır. Roma Lykia ilişkileri adına yeni ortaya çıkarılan bir metal levhayı *Papyri Graecae Schøyen* 2005, s. 163- 258'de "The Treaty between Rome and Lycia of 46 B.C." isimli levhayı yayımlayan St. Mitchell tez çalışmasında önemli bir kaynak olmuştur.

Lykia tarihi, kültürü ve diğer devletlerle ilişkilerine dair modern yayınlar:

Bu konuda ilk olarak başvurulacak eserler **O. Treuber**'in 1886- 1888'de

yayımladığı *Beiträge zur Geschichte der Lykier* ve 1887’de yayımladığı *Geschichte der Lykier*dir. *Geschichte Der Lykier* Treuber’in Lykialılar’ın ülkelerinden başlamak üzere etnik yapıları ve kökenleri, Pers dönemi tarihi, Roma dönemi öncesi bağımsız dönemi ve Roma dönemi tarihini incelediği eseridir.

O. Akşit’in 1967’de yayımladığı *Likya Tarihi* ve 1971’de yayımladığı *Helenistik ve Roma Dönemlerinde Likya Tarihi* Lykialılar’ın kökenlerine ve diline ayrıntılı yer vererek Helenistik ve Roma dönemi tarihine de ışık tutmaktadır.

H. T. Cate’nin 1969 yılında yayımladığı *The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period* Lykialılar’ın kökenleri ve dilleri konusunda ışık tutmaktadır.

M. J. Mellink’in “Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia” başlığıyla 1969- 1974 yılları arasında sürdürdüğü çalışmaların raporları *American Journal of Archaeology* 74- 79’da yayımlanmıştır. Ayrıca 1976’da *Revue archéologique*’de yayımladığı *Local, Phrygian, and Greek traits in northern Lycia* Kuzey Lykia’da kültür etkileşimleri için yardımcı olabilecek bir kaynaktır. **A.D. Macro**’nun 1980’de *ANRW* 2.7.2’de yayımladığı *The Cities of Asia Minor Under the Roman Imperium* Roma İmparatorluk dönemi Anadolu şehirlerinin durumunu anlatması bakımından önemli bir kaynaktır.

W. A. Childs’ın 1981’de *Anatolian Studies* 31’de yayımladığı *Lycian Relations with Persians and Greeks in the 5th and 4th centuries* Lykia’nın yabancı milletlerle ilişkileri konusunun anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

T.R. Bryce’nin **J.Zahle** ile 1986’da yayımladığı *The Lycians: A Study of Lycian History and Civilisation to the Conquest of Aleksander the Great*, Lykialıları literatür ve epigrafik kaynaklarıyla derlenmiş vaziyette aktardığından çalışmanın hızlı yürümesini ve kaynaklarına daha kısa zamanda ulaşılmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda Bryce’nin 1982’de *Klio* 64’te yayımladığı *A ruling Dynasty in Lycia* Lykia’daki hanedan yapısının tanınmasına yardım edecektir. Yine Bryce’nin 1983’te *Journal of Near Eastern Studies* 42’de yayımladığı *Political Unity in Lycia During the Hellenistic Period* ve 1990’da *Greek colonists and native populations. Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology, Sydney 9 – 14 July 1985*’te yayımladığı *Hellenism in Lycia*, Lykia Birliği’nin Helenistik

Dönemde yaşadığı siyasi, filolojik, dinsel değişikliklerin anlaşılması konusunda yardımcı olan eserlerdir. **R. Jacobek**'in 1993'te *Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, 2'de* yayımladığı *Lykien Bibliographie* T.R. Bryce'nin eseri gibi kaynak derleyici olmaları bakımından önemlidir.

D. W. Baronowski'nin 1991'de Hermes 119'da yayımladığı *The status of the Greek cities of Asia Minor after 190 B.C.* Roma ile III. Antiokhos arasında geçen ve Antiokhos'un yenilgiyle sonuçlanan Magnesia Savaşı'ndan sonra Anadolu şehirlerinin durumu konusunda başvuru kaynağıdır.

J. Zahle'nin 1991'de Asia Minor and Egypt: old cultures in a new empire: proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop'da yayımladığı makalesi *Achaemenid influences in Lycia Coinage, Sculpture, Architecture. Evidence for Political Changes during the 5th Century B.C.* Lykia'nın Pers dönemindeki politik değişikliklerine ışık tutmaktadır.

A. Keen'in 1993'te *Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, 1'de* yayımladığı *Gateway from the Aegean to the Mediterranean. The strategic value of Lycia down to the fourth century B.C.* Lykia'nın stratejik konumunun kültürü üzerindeki etkileşimleri konusuna ışık tutacaktır. Yine Keen'in 1996'da *Ancient History Bulletin* 10'da yayımladığı *Alexander's invasion of Lycia. Its Route and Purpose* ve *Dynastic Lycia: A political history of the Lycians and their relations with foreign powers; 545–362 B.C.* Hellenistik dönem Lykialılarının yabancı bir hükümdara yaklaşımları konusuna alt yapı oluşturarak, Roma dönemi yaklaşımını konusuna kaynak olmaktadır.

H. Hellenkemper'in 1993'te *II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, 1'de* yayımladığı *Lykien und die Araber* yine Lykia'nın yabancı devletlerle ilişkileri konusunda fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. Hellenkemper'in **F. Hild** ile 2004'te çıkarttığı *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien* Lykia'nın tarihi coğrafyasından başlamak üzere, tarihi, antik yerleşmeleri derleyen temel kaynaklardan bir tanesidir.

J.J. Coulton'un 1993 yılında *Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, 1'de* yayımladığı *North Lycia Before Romans* adlı makale Roma dönemi öncesi Lykialılar'ı tanımak konusunda kullanılan bir kaynaktır.

Asia Minor Studien'in 9, 18, 24, 29, 41, 48 nolu sayılarını *Lykische Studien* olarak yayımlayan ve Lykia araştırmalarını sürdüren **F. Kolb**'un 1992'de yayımladığı *Lykien: Geschichte Lykiens im Altertum* adlı kitabı Lykia tarihine değinen en yeni kaynaklardan biri olduğundan çalışmanın temel kaynaklarından birini oluşturacaktır. F. Kolb'un Adalya VII, 1998, s. 37- 62'de yayımladığı "Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme Klasik ağ'da Likya'da Akkültürasyon" Lykia'nın Hellenistik Dönemdeki akkültürasyonu konusuna ışık tutmuş, tez sonucunun belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Yine Kolb'un 2002'de N. E. L. M. Günther, *Widerstand- Anpassung- Integration. Die Griechische Staatenwelt und Rom. Festschrift für Jürgen Deininger zum 65. Geburtstag*'ta yayımladığı *Lykiens Weg in die römische Provinzordnung* adlı makale tam anlamıyla alışmanın konusuyla rtşen ynyle başucu kaynağı niteliğindedir. Kolb'un Lykia'daki akkültürasyon adına *Licia e Lidia prima dell'ellenizzazione. Atti del convegno internazionale Roma, 11-12 ottobre 1999*'da yayımladığı *Aspekte der Akkulturation in Lykien in archaischer und klassischer Zeit* bir başka temel kaynaktır. H. Brandt'la birlikte 2005'te çıkan kitapları *Orbis Provinciarum. Lycia et Pamphylia: eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens* Lykia Pamphylia eyaletinin detayları için ulaşılabilecek önemli bir diğer kaynaktır.

F. Kolb ile Lykia araştırmalarını "Hafenstdte in Lykien" başlıklı projesiyle sürdüren **M. Zimmermann**'ın 1992'de yayımladığı *Untersuchungen zur historischen Landeskunde Zentrallykiens* isimli kitabı Lykia tarihini inceleyen önemli kaynaklar arasındadır. Zimmermann'ın 1992'de *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*'te Lykia'nın ticaret ağları için başvurulacak makalesi de *Die Lykische Hfen und die Handelswege im stlichen Mittelmeer*'dir. Yine Zimmermann'ın 1993'te yayımladığı şu makaleleri Lykia'nın Rhodos himayesindeki tarihine ışık tutacak temel kaynaklar arasındadır: *Bemerkungen zur Rhodischen Vorherrschaft in Lykien (189- 188- 167 v. Chr.)*, *Klio* 75, s. 110- 130 ve *Kyaneai und seine Nachbarn. Zur Geschichte der zentrallykischen Poleis unter rhodischer Herrschaft II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, I, Wien*, s. 143- 148.

G. Dobesch ve **J. Borchhardt**'ın 1993'te yayımladığı *Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990* yukarıda da yer verdiğimiz gibi çalışma konusu açısından önemli birçok makaleyi içermektedir.

Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.-12. Mai 1990, I'de yayımlanan bir başka önemli makale **E. Weber**'in *Lykien und die trojanische Abstammung der Römer*dir.

R. Behrwald'ın 2000'de yayımladığı *Der lykische Bund. Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung* Lykia Birliği kuruluşu ve kuruluşteki düşüncesini aktarması açısından çok önemli bir başvuru kaynağıdır.

Lykia araştırmalarını sürdüren bir başka isim de **M. Adak**'tır. Adak'ın 2002'de kendi yayımladığı Lykia İncelemeleri I'deki makalesi "*Lykia ve Roma*" konunun odak noktasındaki makalelerindendir. Adak'ın 2007'de *Historia* 56'da yayımladığı *Die rhodische Herrschaft in Lykien und die rechtliche Stellung der Städte Xanthos, Phaselis und Melanippion* isimli makalesi Lykia'nın Rhodos hâkimiyetindeki durumuna büyüteç tutan bir başka kaynaktır.

W. Tietz'in Fethiye Körfezi'nin Roma İmparatorluk dönemini tarih, kültür, etnik konularla ele alan eseri *Der Golf von Fethiye. Politische, ethnische und kulturelle Strukturen einer Grenzregion vom Beginn der nachweisbaren Besiedlung bis in die römische Kaiserzeit*n Lykia sınırlarında kalan bölgeyi anlatan kısmı çalışmamızı yakından ilgilendirmektedir.

Epigrafik ve arkeolojik araştırmaların; keşif gezilerinin sonuçlarına dair yayınlar: Bu konuda ilk olarak 1882- 1877'de Berlin'de 4 cilt olarak basılan *Corpus Inscriptionum Graecarum*'a³ yer vermek gerekmektedir. Bu konudaki bir diğer öncelik Anadolu'ya ve özellikle Lykia'ya yaptığı seyahatleri ve bu seyahatlerdeki araştırmalarını bir dizi yayımla sergileyen **C. Fellows**'undur. 1841'de yayımladığı *An Account of Discoveries in Lycia*; 1847'de yayımladığı *Lycia, Caria, Lydia Illustrated*; 1852'de yayımladığı *Travels and Researches in Asia Minor, more particularly in the province of Lycia* bu yayımlara birkaç örnek oluşturmaktadır.

³ CIG 4289, 4300k, 4300k[2], 4300w, 4300w[2], 4300x, 4303h, 4303h1, 4304a, 4304b, 4304b[2], 4315q, 4380b1, 4380b2, 4380i, 4380i[2], 4380k, 4380m, 8707/8708 nolu yazıtlar Lykia bölgesine aittir.

T. A. B. Spratt ve **E. Forbes**'in 1847'de yayımladığı *Travels in Lycia, Milyas and Cibyratis* bu alanda başvurulacak başka bir eserdir.

P. Le Bas ve **W. H. Waddington**'un 1847- 1877 arasında yayımladıkları *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure ... pendant 1834 et 1844*.⁴ Paris. Lykia kentleri yazıtlarını içeren bir başka kaynaktır.

19.yy araştırmacılarından **O. Benndorf** ve **G. Niemann** 1884'te yayımladıkları *Reisen im südwestlichen Kleinasien*. Vol. I, *Reisen in Lykien und Karien*, Vienna kısmen yararlanılacak kaynaklardandır. Benndorf ve Niemann'ın yayımladığı esere açıklama niteliğindeki eser ise: **H. Kiepert**, *Erläuterungen zu der dem Werke "Reisen in Lykien und Karien" von O. Benndorf und G. Niemann beigefügten Specialkarte*, Wien'dir.

E. A. H. Petersen ve **F. von Luschan**'ın Anadolu'da yaptıkları araştırma gezisinden sonra 1889'da yayımladıkları *Reisen im südwestlichen Kleinasien*. Vol. II, *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratis*⁵ Vienna, Lykia yazıtlarına ulaşmakta kullanılacak bir diğer kaynaktır.

Lykia Bölgesi'nin temel corpuslarından sonra başvurulması gereken bölgesel yazıt corpusları da şu şekilde sıralanmaktadır: **A. Balland**, *Fouilles de Xanthos*. Tome VII, . *Inscriptions d'époque impériale du Létôon*, 1981; **C. Naour**, *Tyriaion en Cabalide. Épigraphie et géographie historique*, 1980; **F. Schindler**, *Die Inschriften von Bubon*, Wien.

G. E. Bean'in 1971 yılında *Journeys in Northern Lycia 1965-1967*. «Ergänzungsbände zu den *Tituli Asiae Minoris 4*»'te Onabara'daki Trebennalılara ait bir yazıt yayımlamıştır.

Supplementum Epigraphicum Graecum'un **J. E. Hondius**, Leiden 1923-1954'te yayımlanan 2. cildi; **H. W. Pleket**, **R. S. Stroud** ve **J. H.M. Strubbe** tarafından Amsterdam 1995-1997'te yayımlanan 44. cildi Lykia'ya ait yazıtları içermektedir.

1979'dan 2003'e kadar Alman Arkeoloji Enstitüleri'nin Eskiçağ Tarihi ve Epigrafi komisyonlarının Başkanlığını yürüten **M. Wörle**, "Epigraphische

⁴ 1212, 1212[2], 1212[3], 1213,A, 1213,BC, 1218, 1221, 1221[2], 1224, 1224[2], 1225, 1225[2], 1226, 1290 numaralı yazıtlar Lykia kentlerine aittir.

⁵ 9 ila 192 numaralı yazıtlar Lykia kentlerine aittir.

Forschungen zur Geschichte Lykiens” başlıklı araştırmalarının *Chiron*’daki şu yayımları alışmada başvurulacak önemli makaleler arasındadır:

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 1 *Chiron* 7, 1977, s. 43 – 66.

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 2. *Chiron* 8, 1978, s. 201- 246.

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 3. *Ein hellenistischer Knigsbrief aus Telmessos* *Chiron* 9, 1979, s. 83- 111.

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 4. *Drei griechische Inschriften aus Limyra* *Chiron* 21, 1991, s. 203- 239.

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 5. *Die griechischen Inschriften der Nekropolen von Limyra*. *Chiron* 25, 1995, s. 387- 417.

Epigraphische Forschungen zur Geschichte Lykiens, 7. *Asarn, ein Peripolion von Limyra*. *Chiron* 29, 1999, s. 353- 370.

C. Schuler’in 2007’de yayımladığı *Griechische Epigraphik in Lykien: eine Zwischenbilanz: Akten des Int. Kolloquiums, München, 24.-26. Februar 2005* Epigrafi konusunda görülmesi gereken güncel yayımlar arasındadır.

Roma’nın Anadolu ile ilişkileri sırasında şehirlerin hayırhahları “*euergetes*”ler oldukça önemli rol oynamaktadır. Lykia Bölgesi’nin önde gelen *euergetes*lerinden Rhodiapolis’li Opramoas’ın mezar yapısının duvarlarında bulunan yazıt; Opramoas’ın tüm yardımlarının listesini ve onurlandırmalarını, Roma İmparatorlarıyla mektuplaşmaları içeren 12 yazıtı, procuratorlardan gelen 19 mektubu, (zellikle Antoninus Pius ile olan yazışmalar), Likya Birliğine ait 33 doküman içermektedir. Epigrafik açıdan çok önemli olan bu anıtı ve yazıtları **C. Kokkinia** doktora tezi kapsamında çalışmış, yorumlamış ve de 2000’de *Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis. Euergetismus und soziale Elite in Lykien* adıyla yayımlamıştır. Roma’nın Lykia ile ilişkilerine fazlasıyla ışık tutacak olan eser çalışmada kullanılacak baş eserler arasındadır.

Lykia Epigrafisi konusunda **S. şahin**’in “Likya- Pamfilya Ulaşım Sistemleri” isimli projesiyle devam eden çalışmaları da önem taşımaktadır. Lykia’nın Cladius dönemi tarihi, coğrafyası, şehirleri ve yol ağı aynı zamanda İmparator Cladius’un

Lykia eyaleti politikası hakkında zengince bilgiye ulaşılan “*Stadiasmus Patarensis: Itinera Romana Provinciae Lyciae*” yı M. Adak ile birlikte 2004’te yayımlayan Sencer Şahin’in bu eseri çalışmada sıklıkla başvurulan çok önemli olan eserler arasındadır. Patara’da bulunan bu yol anıtının bir yayını da **F. Işık, -H. İşkan- N. Çevik** tarafından yapılmış olup *Miliarium Lyciae* adını taşımaktadır. Bu kaynağa başvurularak anıt hakkındaki bilgileri kıyaslama yapma imkânı bulunmaktadır.

Antalya’daki ve Kuzey Lykia’daki tarihi coğrafya ve epigrafi çalışmalarını 1989 yılından itibaren antik Termessos kentinde, 1990’dan itibaren ise Kuzey Lykia’da Avusturya Bilimler Akademisi adına epigrafik-tarihî coğrafî araştırma projesini sürdüren **B. İplikçioğlu**’nun eserleri Lykia epigrafisi ve tarihi coğrafyası adına kullanılması gereken yayınlardır. İplikçioğlu’nun 1992’de **G.Çelgin** ve **A. V. Çelgin** ile birlikte yayımladığı *Neue Inschriften aus Nord- Lykien* kuzey Lykia yazıtları için ışık tutan bir kaynaktır. İplikçioğlu’nun 2006 yılında yayımladığı *Zwei Statthalter vespasianischer Zeit und die "Große" Therme in Inschriften von Olympos (Lykien)* önemli güncel epigrafik kaynaklar arasındadır.

Lykia sikkelerini konu alan yayınlar: Lykia’nın Roma ile ilişkilerinde önemli bir kriter olan nümismatik kaynaklardan ilk olarak **C.Fellows**’un 1855 yılında yayımladığı *Coins of ancient Lycia before the reign of Alexander*’dır.

H. von Aulock’un 1968 yılında yayımladığı *Sammlung v. Aulock. Nachträge IV. Lykien 8459–8500,* SNG Deutschland, Sayı: 20, Berlin; 1974’te *İstanbul Mitteilungen* 11’de yayımladığı *Die Münzprägung des Gordian III und der Tranquilliana in Lykiend.*

F. Hill’in 1964 yılında British Museum Sikkeler ve Madalyalar bölümünün 1897 katalogunun tekrar basımı olarak yayımladığı *Catalogue of the Grek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia* Lykia sikkelerine ulaşılabilir bir başka önemli kaynaktır.

H. A. Troxell’in 1982 yılında yayımladığı *The coinage of the Lycian League* Lykia Birliği’nin sikkelerini malzeme, şehir ve bölge olarak ayrı başlıklarla ayrıntılarıyla işlemiştir.

Nümizmatik kaynaklar konusunda 2001'de *Chiron*'da yayımladığı *Zagaba. Münzprägung und politische Geographie in Zentrallykien* adlı makalesi ile **F. Kolb** önem taşımaktadır.

2. LYKIA’NIN TARİHİ COĞRAFYASI VE M.Ö. 8.- M.Ö.

4.YY’LARDAKİ TARİHİNDEN SATIRBAŞLARI

2.1. LYKIA’NIN TARİHİ COĞRAFYASI

Anadolu’nun güneybatısında, bugün Teke (Lykia) Yarımadası olarak adlandırılan ve Muğla ilinin güneydoğu noktasından, Köyceğiz’den, Antalya ilinin batısını şehir merkezine kadar kapsayan yarımadada yer almaktadır. Bir başka deyişle, *Indos* (Dalaman Çayı)’dan *Olympos* (Çıralı) ve *Phaselis*’i (Tekirova) kapsayan Lykia’nın sınırları Eskiçağ Tarihi boyunca aşağıda da değinileceği gibi değişikliklere uğramıştır.

Lykia’nın coğrafyası hakkında bilgi sahibi olunan en erken kaynak Pseudo Skylaks Lykia’yı etnik bir bölge olarak ele almıştır. Batıdan doğuya doğru Lykia şehirlerini şu şekilde sıralamıştır: *Telmessos* (Fethiye) ve limanı, *Ksanthos* (Kınık) *Khelidonia*, *Dionysios* Adası, *Siderous* limanı ve *Phaselis* şehri (Tekirova) ve limanı, *Idyros* limanı, *Olbia*, *Magidos*.⁶ Görüldüğü üzere Skylaks bir *Periplous* (antik denizcilerin tuttıkları seyir defteri) yazdığı için sadece sahil şeridinde yer alan şehir ve yerleşmelerden bahsetmiştir.

Eseri *Geographika*’da Antik Anadolu coğrafyasına geniş yer veren Strabon Lykialılar’a kuzeybatı Anadolu’da⁷ ve Torosların ardında⁸ olmak üzere iki ayrı bölgede bulduklarına değinmiştir. Strabon’un bu ikileme düşmesinin sebebi Lykialılar’ın Troia savaşları sırasında *İda* Dağı (Kaz Dağı) civarında geçici bir yerleşim alanı kurmaları olabilir. Çünkü yazar Lykia’nın konumu aktarırken üç farklı yerde Lykia’nın Daidala (Dalaman yakınlarında Şerefler Köyü)’dan sonra yer

⁶Pseudo Skylaks, *Periplous*, (Çevrimiçi) http://www.le.ac.uk/ar/gjs/Skylaks_for_www_02214.pdf:

’Από δὲ Καρίας Λυκία ἐστὶν ἔθνος· καὶ πόλεις Λυκίοις αἶδε· Τελμισσὸς καὶ λιμὴν, καὶ ποταμὸς Ζάνθος, δι’ οὗ ἀνάπλους εἰς [Ζάνθον πόλιν,] Πάταρα πόλις [ἦ] καὶ λιμένα ἔχει· Φελλὸς πόλις καὶ λιμὴν· κατὰ ταῦτα νῆσός ἐστι Ῥοδίων Μεγίστη· Λίμυρα πόλις, εἰς ἣν ὁ ἀνάπλους κατὰ τὸν ποταμὸν· εἶτα Γαγαία πόλις, εἶτα Χελιδονίαι, ἀκρωτήριον καὶ νῆσοι δύο καὶ Διονυσίας νῆσος, ἀκρωτήριον καὶ λιμὴν Σιδηροῦς... Καὶ ἐὰν προέλθῃς ἀπὸ θαλάττης ἀνώτερον, ἔστι Φασηλὶς πόλις καὶ λιμὴν ἔστι δὲ τοῦτο κόλπος καὶ Ἰδυρος πόλις...’Ολβία, Μάγυδος ...”

⁷Strabon, XII, IV, 6 ve XII, VIII, 7

⁸Strabon, a.g.e., XIV, I, 1:

“Λοιπὸν δ’ ἐστὶν εἰπεῖν περὶ Ἰώνων καὶ Καρῶν καὶ τῆς ἔξω τοῦ Ταύρου παραλίας, ἣν ἔχουσι Λύκιοι...”.

aldığını yinelemiştir.⁹ Bu durum Lykia'nın Güney Anadolu'daki yerini kabul ettiğini göstermektedir. Lykia'nın kuzeyinde yer alan topluluklar Kabalialılar ile Solymoslar aynı kişiler olduğunu, Kibyralılar'ın Lydialılar'ın soyundan olduğunu, Murena'nın burada yer alan *Balbura* ve *Boubon*'u Lykia topraklarına kattığını öğrenilebilmektedir.¹⁰

Eserini M.Ö. 1.- 2. yy'da kaleme alan yazar Plinius *Naturalis Historia*'da Lykia bölgesini anlatırken batıda Telmessos'ta sona erdiğini bildirmektedir.¹¹ Kuzeyde, *Kabalia* bölgesini Lykia sınırlarına almaktadır.¹² Ancak daha erken döneme tarihlenen antik yazarlar Kabalia bölgesini Lykia sınırlarına almamaktadır. Bunun sebebi Lucullus'un legatı *Quaestor* Murena (M.Ö. 62 yılı *Consül*) tarafından daha sonra Kabalia bölgesinin Lykia'ya katılması olmalıdır. Plinius Olbia ve Phaselis'in Pamphylia'nın sahildeki son kasabaları olduğunu¹³ belirterek Lykia'nın doğu sınırını çizmiştir. Aynı zamanda Taurosların bir uzantısı olan *Khalidonia* Burnu'nun (Yardımcı Burnu) Lykia soyunun yer aldığı Lykia denizi ile sınır olduğunu aktarmaktadır.¹⁴ Plinius burada Pamphylia denizi ile Lykia denizi sınırından bahsediyor olmalıdır.

Arrianos, bir sınır ve coğrafya değerlendirmesi yapmasa da Lykialılar ve Phaselis'i ayrı olarak ele almıştır.¹⁵ Aynı zamanda kuzeydeki Milyas'ın önceleri Büyük Phrygia'ya, daha sonra ise Pers kralının emriyle Lykia vergi sistemine dâhil olduğu konusunda bilgi vermektedir.¹⁶

Ptolemaios eserinde Telmessos'un batısında yer alan Kalynda, Krya ve Lydai'ı Lykia sınırlarına almıştır.¹⁷ Bölgenin güneyinde doğal bir sınır olan Akdeniz'i *Λυκιακὸν πέλαγος* (=Lykiakon Pelagos = Lykia Denizi) olarak adlandırmaktadır. Ptolemaios'un "*Lykia'nın sınırlandırıldığı doğuda Pamphylia'nın Asia eyaletine*

⁹ Strabon XIV, I, 6; XIV, III, 1; XIV, III, 2.

¹⁰ Strabon, *Geographika*, XIII, IV, 17.

¹¹ "...quae Lyciam finit Telmessus" Plinius, *Naturalis Historia*, Çev. H. Rackham, London, 1942, V, XXVIII, 101.

¹² Plinius, *a.g.e.*, V, XXVIII, 100- 103.

¹³ Plinius, *a.g.e.*, V, 96: "...Lyrnessus et Olbia ultimaque eius orae Phaselis...".

¹⁴ Plinius, *a.g.e.*, V, 97: "Iunctum mare Lycium est gensque Lycia, unde vastos sinus Taurus mons ab Eois veniens litoribus Chelidonio promunturio disterminat...".

¹⁵ Arrianos, *Anabasis*, Çev. I. Robson, London 1924, I, 24, 5.

¹⁶ Arrianos, *a.g.e.*, I, 24, 5.

¹⁷ Ptolemaios, *Geographike Hypegesis*, Ed. Carolus Fredericus Augustus Nobbe Cilt 2 Lipsiae 1845, 5,3,1.

kadar olan sınırından itibaren, denizdeki sınır noktası 61° 3", 36° koordinatlarına düşen Massikytos dağları arasından denize kadar olan kısmıyla sınırlandırılır"¹⁸ ifadesi M.S. 2. yy'da Lykia'nın sınırlarını ve koordinatlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Geç antik çağ yazarlarından Lykianos, *Khalidonia*'nın Lykia ve Pamphylia denizlerinin bölündüğü yerde olduğuna değinmektedir.¹⁹ Q. Smyrnaeus, *Indos*'un (Dalaman çayı) Karia ile Lykia arasındaki doğal sınırı oluşturduğu aktarmaktadır.²⁰ Hierokles de *Telmessos*'un batısında yer alan Kaunos'u Lykia kentleri arasında saymaktadır. Hierokles'in Lykia kentleri arasında yer verdiği Φασύδις (*Phasydis*) kenti,²¹ Phaselis olmalıdır.

A. Keen, Lykia'nın batı sınırını *Daidala* ya da *Kaunos* ile *Telmessos* arasındaki ovanın Lykia Karia arasındaki sınırı oluşturduğunu dile getirerek Lykia'nın tarihi coğrafyası konusunda bir özetleme yapmıştır.²²

Hellenkemper – Hild Karia ile Lykia arasındaki sınırı, Karaağaç'daki *Markiane* körfezinden başlatmaktadır. Buradan Kaunos'un batısına, Kaunos'un *khorsis* ve Köyceğiz gölünün kuzeyinden ve gölün arkasında bulunan Sandras dağı tepelik alanından doğuya doğru ve doğuda ise Akköprü kasabasından Dalaman Çayı'na kadar devam ettirmektedir. Lykia'nın batı sınırını ise *Attaleia* (Antalya) Körfezinden başlatarak, kuzeyde Termessos'un *khorsina* ve *Isinda*'ya (Korkuteli), Kibyra'ya ve oradan da Phaselis'e kadar geldiğini kaydetmektedir.²³

Cladius dönemi Lykia sınırlarını açıkça gözler önüne seren Stadiasmus Patavensis'te *Provincia Lycia*'nın eyalet sınırları kabaca batıda *Kaunos*, kuzeyde *Kibyra* ve doğuda *Attaleia*'dan oluşmaktadır.²⁴ Stadiasmus Patavensis'te yer alan

¹⁸ Ptolemaios, a.g.e., 5, 3, 1: “Ἡ Λυκία περιορίζεται... ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν Παμφυλίας μέρει τῶ ἀπὸ τοῦ πρὸς τῇ Ἀσίᾳ πέρατος μέχρι θαλάσσης διὰ τοῦ Μασικύτου ὄρους, οὗ τὸ ἐπὶ τῇ θαλάσσει πέρας ἐπέχει μοίρας...ξά' γς' ”

¹⁹ Lykianos, **The Works of Lucian**, çev. A.M. Harmon, K. Kilburn und Matthew Donald MacLeod, London 1913- 1967. (Loeb).

²⁰ “... παρὰ προχοῆς ποταμοῦ Λίνδου ἑυρρείται, μενεπτολέμων ὄθι Καρῶν πείρατα καὶ Λυκίης ἐρικύδεος ἄκρα πέλονται...” Quintius Smyrnaeus, **Posthomerica**, Çev. A.S. Way, London 1955. (Loeb), 8, 81.

²¹ Hierokles, **Synekdemos**, Ed. A. Burckhardt, Lipsiae, 1893, (in Aedibus B.G.Teubneri), 685.

²² A. G. Keen, **Dynastic Lycia**, Leiden, 1998, s. 17.

²³ H. Hellenkemper- F. Hild, 2004, s. 78.

²⁴ S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 93.

güzergahlardan faydalanarak Provincia Lycia'nın sınırları daha açıklayıcı şekilde ortaya konulabilmektedir. Güney- kuzey güzergahında; Patara- Ksanthos (Gzg. 1)- Tlos (Gzg. 5) yada Araksa (Gzg. 19)- Oinoanda (Gzg. 21 yada 25) – Balboura (Gzg. 22) Kibyra (Gzg. 22-23.); batı- doğu güzergahında; Kaunos- Kalynda (Gzg. 12) – Telmessos (Gzg. 11) - Pinara (Gzg. 8) – Ksanthos (Gzg. 4) – Patara (Gzg. 1) – Phellos (Gzg. 54) – Kyaneai- Myra (Gzg. 56- 57) Limyra – Korydalla – Gagai (Gzg. 59- 61) – Korykos/ Phselis – (Gzg. 64- 65). Batı- doğu güzergahı, dağlık alandan geçen yolda ise; Ksanthos – Neisa – Khoma (Gzg. 6-7) Podalia (Gzg. 28) – Arykanda (Gzg. 34) – Idebessos (Gzg. 36)- Kitanaura- Kosara- Typallia- Attaleia (Gzg. 42- 46) yer almaktadır.²⁵

Orta ve batı Toroslar dağ silsilesinde yer alan²⁶ Lykia Bölgesi'nin dağları bölgenin yerleşiminde önemli rol oynamıştır. Lykia'yı Batı, Kuzey, Orta ve doğu Lykia olarak ayırmak dağlar aracığ ile mümkün olmaktadır. Batı Lykia'nın doğusunda Kragos, kuzeyinde Kragos ve Antikragos'un düğüm noktası Araksa ve batıda Karia'ya sınır oluşturan Indos vadisiyle sınırlamak mümkündür. Kuzey Lykia'yı batısında Antikragos ve Kragos, güneyinde Masikytos'un uzantıları Alacadağ doğuda Masikytos ile sınırlanmaktadır. Orta Lykia batıda Kragos, kuzeyde Alacadağ, doğudaysa Gülmez Dağı ve Arykandos Nehri ile sınırlanmıştır. Doğu Lykia'yı ise batıda Masikytos'un uzantısı Gülmez Dağı ve Arykadnos nehri, kuzeyde *Idyros Potamos* (Ağva Çayı) ve Klimaks'ın batı eteğinde yer alan Çandır vadisi ile sınırlanmaktadır.²⁷ Bu coğrafi ayrımın aynı zamanda kültürel bir ayrım olduğu da düşünülmektedir.²⁸ Lykia'nın iki ayrı sikke basım bölgesine ayrılması ve bu bölgelere dağlara göre isim verilmesi dağların belirleyici özelliğini ortaya koymaktadır.²⁹ Ancak bu durum Kragos ve Masikytos olarak adlandırılan sikke basım alanlarında sadece ortak kullanılacak sikkeler için geçerlidir. Ancak Lykia

²⁵ S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 109- 110. Bknz. Levha I, Stadiasmus ışında Lykia haritası.

²⁶ Strabon, XIV, II,1'de Lykia Bölgesi'nde yer alan Khelidonia burnunun üstünde yer alan dağların Toroslar'ın başlangıcı olduğu aktarmaktadır:
"...λέγουσιν γάρ ἀρχὴν εἶναι τοῦ Ταύρου τὰ ὑπερκείμενα ὄρη τῶν Χελιδονίαθων καλοῦμι ἐνῶν νήσων..."

²⁷ B. Takmer, "Lykia Oroğrafyası" **Likya İncelemeleri I** 2002, s. 41- 42.

²⁸ J. Zahle, "Lycian Tombs and Lycian Cities" **Actes du colloque sur la Lycie antique**, 1980, s. 37 vdd.

²⁹ **BMC Lycia**, s. XXII.

birlik sikkelerinin M.Ö. 1.yy'ın ortalarında itibaren isimlerini Lykia'nın iki dağından alan iki yeni darp bölgesinin ortaya çıkmasının sebebi idari ve finansal sebeplerden kaynaklanabileceği de söz konusudur.³⁰

Lykia Bölgesi'nin dağları konusunda ilk olarak konuya geniş olarak yer vermiş olan antik yazar Strabon'un bilgilerine yer verilecektir. Eserinin farklı yerlerinde Antikragos ve Kragos (XIV, III, 5); Daidala (XIV, III, 1, 2, 3); Khimarios Oros ve Olympos (XIV, III, 7); Klimaks ve Solyma (XIV, III, 9); Khelidonos ve Phoinikos (XIV, III, 8); Tauros (XIII, IV, 17) söz eden Strabon bu konuda kaynak oluşturan en erken yazardır. Buna ek olarak Vergilius Khimairos Oros'tan,³¹ Plinius Masikytos Dağı'ndan ve Patareis'ten³² Thukydidis Phoinikos'tan³³ Quintius Smyrnaeus Tarbelos'tan³⁴ ve Telandros'tan³⁵ Lykia'nın dağları olarak söz etmişlerdir. Sözü geçen dağlardan Ksanthos Vadisi'nin batı yakasını kaplayan Baba Dağı ile Kragos, San Dağı ile Antikragos, doğusunu kuşatan ve kuzeyde Boncuk Dağ ile birleşen Akdağ ile Masikytos³⁶, Lykia'nın doğusunda Pamphylia ile sınırını oluşturan Beydağları ise Solyma ile eşleştirilmektedir.³⁷ Tüm bunların aksine Stadiasmus Patarensis'ten edindiği bilgilerle S. Şahin, Antikragos'un Boncuk Dağları, Daidala'nın Kızıldağ, Khimairos Oros'un Çıralı Dağı, Klados'un Kızıldağ, Klimaks'ın Kemer- Antalya arasında denize uzanan dağ silsilesi, Kragos'un Akdağ, Masikytos'un Bey Dağları³⁸ olduğunu kaydetmektedir. B. Takmer ise yine Stadiasmus Patarensis anıtının bilgilerinden faydalanarak Olympos'un Tahtalı Dağı, Khelidonos'un Markis Dağı, Patareis'in Doğuca Sarı Tepesi, Phoinikos'un Musa Dağı, Solyma'nın (Solymos) Güldere Dağı, Tarbelos'un Çiçekbaba ya da Sandras Dağı, Telandros'un ise Çal Dağı olduğunu ileri sürmektedir.³⁹

³⁰ H. A. Troxell, **The Coniage of Lycian League**, s. 115 vdd.

³¹ Vergilius, **Aeneis**, 'Culex' II, 19.

³² Plinius, **Naturalis Historia**, V, XXVIII, 100- 103.

³³ Thukydidis, **Historiae**, Çev. T. Gökçöl, İstanbul, 1976, VIII, XXXIV.

³⁴ Quintius Smyrnaeus, **a.g.e.**, 8, 80.

³⁵ Quintius Smyrnaeus, **a.g.e** 4, 5-15.

³⁶ W. Ruge, "Kragos" **RE XI**, 1567.

³⁷ D. Magie, **Roman Rule in Asia Minor**, s. 1371; H.A. Troxell 1982, s. 111 ve 227; Kolb, F.-Kupke, B., "Lykien" **Antike Welt**, 20ss., 1989, s. 10.

³⁸ S. Şahin- M. Adak, **Stadiasmus Patarensis**, s. 98.

³⁹ B. Takmer, **a.g.e.**, s. 40-41.

Bölgeyi batıda, kuzeyde ve doğuda bir sur gibi saran dağlar,⁴⁰ bölgenin kıta Yunanistan'ı ile benzer coğrafi özellikler taşıdığını göstermektedir. Lykia'nın bu özelliği yerleşim düzeninin yanı sıra politik ve kültürel yaşamını da etkilemiştir. Lykia'nın bu coğrafi özelliği kara yolu ile ulaşımını zor hale getirerek, bölgenin kendine özgü bir etnik yapı ve politik düzene sahip olmasına neden olmuştur.⁴¹

Lykia'nın topografyasında dağlar kadar nehirler de belirleyici öneme sahiptir. Yüksek dağlara sahip olması ve çok yağış almasından dolayı nehir, göl ve kaynaklar Lykia coğrafyasında önemli yer tutmaktadır. Bölgede üç tane vadi bulunmaktadır. Doğu Lykia'da Alakır Çayı,⁴² kuzeyde Termessos'un güneyinden kıyıda Gagai ve Finike arasına kadar uzanan geniş Alakır Vadisi'ni; Orta Lykia'da erken dönemin tüm önemli kentlerinin bulunduğu kuzeydeki Seki Ovası'ndan kaynaklanan Eşen Çayı (*Ksanthos*) Patara'ya kadar uzanan Ksanthos vadisini oluşturmaktadır. Batı Lykia'da Dalaman Çayı (*Indos*) Lykia ile Karia arasındaki sınırı oluşturarak, uzun ve derin bir vadi oluşturmuştur. Bölgenin kuzeyinde bulunan Milyas'da Akçay (*Aedesa*), Elmalı Ovası'nın besleyicisi durumundadır. Bu nehirlerin çoğu, antik dönemde hem ticaret, hem balıkçılık, hem de taşıma işlemlerini yürütülebilecek kadar çok su potansiyeline sahipti. Bölgenin günümüze ulaşan nehir, göl ve kaynaklarının antik dönem isimlerinin toplam sayısı otuzu geçmemektedir.⁴³

Lykia'nın nehirlerinden doğudan başlayarak detaylı bir biçimde şu şekilde söz edilebilir: İlk olarak Ağva ya da Kesme Çayı olarak adlandırılan *Idyros*'tan geç antik çağ yazarı Stephanos Byzantios vasıtasıyla bilgi alınabilmektedir.⁴⁴ *Idyros*, *Olympos* (Tahtalı) Dağı'ndan doğup, *Gedelma*'dan (Güneşli) geçip Kesme Boğazı'na iner ve Çamyuva'da denize dökülür.⁴⁵ *Olympos* şehrinin içinden akan *Phoinikous* isimli

⁴⁰ D. Magie, **a.g.e.**, s. 517.

⁴¹ Takmer, **a.g.e.**, s. 33- 34.

⁴² J. Borchhardt, **Die Steine von Zemuri**, 1993, s. 23'te Limyros nehrinin Alakır olduğunu savunmuştur. F. Onur, "Antik Veriler Işığında Lykia'nın Hidrografyası" **Likya İncelemeleri I**, s. 54'te Fenike yakınlarında denize dökülen Limyros (Göksu), Başgöz (Arykandos) Çayı ve Aedesa (Akçay) Nehriyle beslenen Avlan Gölü'nden çıkıp, yer altından ilerleyerek Myra'nın 30 km kuzeyindeki Alaca Dağ ile Beydağları arasındaki vadide ortaya çıkmakta olduğunu yazmaktadır.

⁴³ F. Onur, **a.g.e.**, s. 53.

⁴⁴ Stephanos Byzantios, **Stephani Byzantii ethnicon quae supersunt**, Antonius Westermann, Lipsiae, (Teubner), 1839, s. 327.

⁴⁵ F. Onur, **a.g.y.**

çaydan *Stadiasmus Maris Magni*'de söz edilmektedir.⁴⁶ Ancak Strabon *Phoinikus*'tan bir nehir değil bir dağ adı olarak söz etmiştir.⁴⁷ Gagai yakınlarında bulunan ve henüz tam olarak lokalize edilemeyen Gages nehrinin⁴⁸ bu bölgedeki akarsuların hepsinin Alakır'ın kolları olması ve Alakır'dan başka Gagai'ye yakın büyük bir nehir bulunmaması nedeniyle Alakır Çayı'nın antik dönemde Gagai ya da Gagas olarak adlandırılmış olabileceği düşünülmektedir.⁴⁹ Avlan gölünden çıkarak, Myra'nın 30 km kuzeyindeki Alaca Dağ ve Bey Dağları'nın arasındaki vadiyi Limyra'nın güneybatısından kat ettikten sonra, *Limyros* nehri ile birleştiği düşünülen *Arykandos*⁵⁰ (Başgöz) Fenike ovasından denize dökülmektedir.⁵¹ Diğer bir nehir ise Myra'da denize dökülen⁵² bugünkü ismiyle Demre Çayı'dır. Kasaba Düzlüğü'nden Kıbrıs ve Karadağ Çayları olmak üzere iki kol halinde ilerleyen Demre Çayı, Dereağzı Kalesi'nin aşağısında birleşerek *Myros* adını almakta ve 20 km.lik bir dar vadiyi geçtikten sonra Myra'nın güneydoğusunda denize ulaşmaktadır.⁵³ Myros'tan batıya doğru devam edildiğinde Kocaçay olarak da adlandırılan Eşen Çayı (*Ksanthos Potamos*) yer almaktadır. Bu çay, *Indos*'tan (Dalaman Çayı) sonra Batı Toroslar'ın ikinci uzun çayı olup, geçtiği vadide Lykia'nın birçok önemli şehri yer almaktadır. Bu kentler kuzeyde güneye doğru sıralanacak olursa: Balboura, Oinoanda, Araksa, Tlos, Pinara, Ksanthos, Letoon ve Patara'dır. Çayın iki büyük kolu Seki ve Alagöz Çayları'dır. Strabon tarafından Σίβρις (= *Sibris*) olarak adlandırılan Eşen Çayı üzerinden nehrin akış yönünde bulunan Ksanthos'tan Letoon'a ulaşılabilinmektedir.⁵⁴ Yukarıda Elmalı Ovası'nı suladığından bahsedilen *Aedesa*, Akdağ'ın doğusundan doğarak, Komba ve Khoma yakınlarından geçip

⁴⁶Stadiasmus Maris Magni, 490: 228-

'Απὸ Κωρύκου ἐπὶ τὸν Φοινικοῦντα στάδιοι λ' . ὑπὲρ [αὐτοῦ] μέγα ὄρος ὑψηλὸν κεῖται ἢ Ὀλυμπος καλούμενον. 229- [Ἐπὶ Φοινικοῦντος εἰς Κράμβουσαν στάδιοι ν'] ἕκ δὲ Φασήλιδος ἐπ' εὐθείας εἰς Κράμβουσαν στάδιοι ρ' .)

⁴⁷ Strabon, *Geographika*, XIV, III, 8.

⁴⁸ W. Ruge, "Gagai", *RE*, VII, 1, 1910, s. 465–466.

⁴⁹ F. Onur, *a.g.e.*, s. 54.

⁵⁰ Plinius, *Naturalis Historia*, V, XXVIII, 100–103.

⁵¹ F. Onur, *a.g.e.*, s. 55.

⁵² Stephanos Byzantios, *ag.e.*, s. 462: Μύρα.

⁵³ F. Onur, *a.g.y.*

⁵⁴ Strabon, *a.g.e.*, XIV, 3, 6:

“εἶθ' ὁ Ζάνθος ποταμός... ἀναπλεύσαντι δ' ὑπηρετικοῖς δέκα σταδίους τὸ Λητῶνον ἔστιν.”

Avlan Gölü'ne dökülmektedir.⁵⁵ Bugün Kızıl Dere ya da Nif Çayı olarak adlandırılan *Glaukos* Nehri *Glaukos* Körfezi'ne (Fethiye Körfezi) dökülmektedir.⁵⁶ Lykia'nın en batısında Karia ile sınırı oluşturan *Indos* (Dalaman) Çayı bulunmaktadır. Lykia'nın en uzun nehri niteliğindeki *Indos*, Kabalitis (Söğüt) Gölü'nün batısındaki Acıpayam Ovası'ndan doğup, Gölge Dağları'nın arasından ve Boncuk (*Antikragos*) Dağları'nın güneyinden geçerek Kaunos'un 17 km. güneydoğusundan denize dökülmektedir.⁵⁷

Yukarıda değinildiği gibi Lykia Eskiçağ Tarihi boyunca sınırları ve şehirleri değişmiş olan bir bölgedir. Örneğin Skylaks'ın Periplous adlı eserinde, Lykia şehirleri, Telmessos, Ksanthos, Patara, Phellos, Limyra, Gagaea, Siderous, Phaselis, Idyros, Olbia, Magydos, Perge⁵⁸ olarak sıralarken Lykia Birliği'nde yirmi üç şehrin varlığından söz eden Strabon Artemidoros'tan aldığı anlaşılabilir bilgiye göre altı büyük şehrin varlığından söz etmektedir. Buna göre bu şehirler: Ksanthos, Pinara, Patara, Olympos, Myra ve Tlos'tur.⁵⁹ II. Eumenes'in Antiokhos ile Savaşı sırasında Romalılar'dan aldığı Telmessos'un, daha sonra Antiokhos'un hakimiyeti zayıfladığında tekrar Lykia topraklarına katıldığı bilinmektedir. Strabon, Telmessos'un doğusunda, sarp bir dağ olan Kragos ve aynı adı taşıyan bir kentin yer aldığını aktarmaktadır.⁶⁰ Ancak Kragos'tan batıda Promunturium⁶¹ olarak adlandırılan Babadağ, güneye doğru Lykia'nın en büyük kentlerinden olan Pinara⁶² Sidyma kentleri ve bir yerleşme statüsündeki Pydna yer almaktadır.⁶³ Plinius'a göre "*Lykia'da Tauros dağlarının burnu aşıldıktan sonra Simena'ya, geceleri alev çıkaran Khimaera Dağı'na ve yine alevler çıkaran bir dağ sırasına sahip olan Hephaestium şehir merkezine gelinir. Olympos şehri burada bulunmaktadır ve burada şimdi dağ kentleri olan Gagae, Korydalla ve Rhodiapolis yer alır, deniz kenarında Limyra bir kolu da Arykandos olan nehir ve Massikytos dağı, Andria*

⁵⁵ F. Onur, **a.g.e.**, s. 57.

⁵⁶ H. Hellenkemper- F. Hild, 2004, s. 86

⁵⁷ F. Onur, **a.g.e.**, 59.

⁵⁸ Bknz. Dipnot 18.

⁵⁹ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 3.

⁶⁰ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 5.

⁶¹ Plinius, **Naturalis Historia**, V, 100; Ayrıca bakınız Harita II.

⁶² Plinius, **a.g.e.**, V, XXVIII, 100–103'de Telmessos ve Pinara'nın sınır şehirleri olduğundan söz edilmektedir.

⁶³ S. Şahin- M. Adak, **Stadiasmus Patarensis**, s. 98.

şehir merkezi, Myra, Aperiae ve eskiden Habessos olarak adlandırılan Antiphellos kasabaları ve Phellos yer alır. Ardından Pyrrha ve denizden 15 mil uzaklıkta olan Ksanthos ve aynı adı taşıyan nehir gelir ve daha sonra, önceleri Pataros olarak bilinen Patara ve Sidyma dağında Sidyma ve Kragos burnu gelir. Kragos burnunun ardında büyük bir körfez ulunur; burada Lykia'nın sınırdaki şehirleri Pinara ve Telmessos vardır. Lykia önceden 70 şehir içeriyordu ama şimdi 36 şehri var; yukarıda ismi geçenlerden başka ünlü olan diğer şehirler Canas, Eunia'nın yetişmesi ile ünlenen Kandyba, Podalia, önceden Aedesa'nın aktığı Khoma, Kyanae, Askandiadalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandros. Ayrıca Lykia Oenianda, Balbura ve Bubon gibi üç şehri içine alan Kabalia bölgesini de içerir. Telmessos'dan sonra Asiaic ya da Karpathian ve önceden Asia olarak adlandırılan" yer gelmektedir.⁶⁴ Bunun dışında coğrafyacı Ptolemaios Pydnai, Symbra, Oktapolis, Komba, Sidyma, Pinara, Araksa, Tlos, Ksanthos gibi şehirleri "Kragos'un etrafındakiler" olarak sıralamaktadır.⁶⁵ Ancak Stadiasmu Patarensis'e göre ise Akdağlar, Boncuk Dağları ve Babadağ etrafındaki kentler olan Symbra ve Oktapolis, Boncuk Dağları'nın (*Antikragos*), Komba yerleşmesi, Akdağlar'ın doğusunda; Araksa, Tlos, Ksanthos ise Ksanthos vadisinde, yani Akdağlar'ın batısında yer almaktadır.⁶⁶ M.S. 6.yy'da eserini yazan Hierokles'in eserinde Kombe olarak söz ettiği⁶⁷ kent Akdağlar'ın doğusunda bulunan *Komba* kentiyle özdeş olmalıdır. Ksanthos vadisinde güneyden başlayarak tüm şehirleri sıralayacak olursak *Pataros* da denilen *Patara*, kuzeye doğru *Ksanthos*, *Letoon*, *Tlos*, *Araksa* yer almaktadır.⁶⁸ Ksanthos vadisinin doğusundaki Akdağlar'ın hemen batısında uzanan başka bir güzergah ise *Antiphellos*'tan başlayarak kuzeye doğru *Phellos*,⁶⁹ *Kandyba*, *Neisa*, *Komba*, *Khoma* üzerinden Akdağlar'ın kuzeydoğusuna ilerlemektedir.

⁶⁴ Plinius, **a.g.e.**, 100- 103.

⁶⁵"... πόλεις δέ εἰσιν ἐν τῇ Λυκίᾳ μεσόγειοι περὶ μὲν τὸν Κράγον τὸ ὄρος· Κύδνα (= Πύδναι) ..., Σύμβρα..., Ὀκτάπολις..., Κόμβρα..., Σίδυμα..., Πίναρα..., Ἄραξα..., Τλώς..., Ζάνθος..." Ptolemaios, **Geographike Hypothesis**, 5, 3, 3.

⁶⁶ S.Şahin- M. Adak, **Stadiasmus Patarensis**, s. 97.

⁶⁷ Hierokles, **Synekdemos**, 684.

⁶⁸ Bakınız. Harita IV.

⁶⁹ Yukarıda sözlerine yer verdiğimiz Plinius, Phellos'tan hemen sonra *Pyrrha*'nın varlığından söz etmektedir. Aynı zamanda K. Ziegler, "Pyrrha" **RE XXXVII**, 1963, s. 81'de *Pyrrha*'nın varlığından söz etmektedir. Ancak lokizasyon yapmamıştır.

Güzergahın en kuzey noktasında ise *Oinoanda*⁷⁰ kenti yer almaktadır. *Oinoanda*, Balboursa ve Boubon'un da içinde bulunduğu Kabalia bölgesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.⁷¹ Burası aynı zamanda Kibyra'yı da içine alarak Teterapolis adında bir konfederasyon oluşturmaktadır.⁷² Antiphellos'tan doğuya doğru girintili çıkıntılı kıyı şeridinde *Isinda*, *Apollonia*, *Aperlai*, *Simena*; daha kuzeyde, *Antiphellos*'tan *Myra*'ya uzanan hat üzerinden *Kyaneai*'ya ve oradan da aynı yolla *Myra*'ya ulaşılmaktadır. Gülmez Dağları'nın doğusunda yer alan *Limyros* Irmağının yirmi stadia uzağında küçük bir kasaba olan *Limyra* bulunmaktadır.⁷³ Aynı vadide güneyden başlamak üzere, *Limyra*, *Rhodiapolis*, *Akalissos*, *Kormos*, *Idebessos* (daha batıda Gülmez Dağları'nın kuzeyine doğru Arneai ve Arykanda), Kitanaura, Kosara, Typallia, Trebenna⁷⁴ ve Olbia gibi şehirler yer almaktadır. Beydağları ile Elmalı Dağları'nın arasında ise *Podalia* bulunmaktadır. *Limyra*'dan kıyı şeridinde devam edilirse *Gagai*⁷⁵, *Olympos*, *Phaselis*, ve *Idyros* yer almaktadır.

2.1. M.Ö. 8- 3. YILLARDAKİ LYKIA TARİHİNDEN SATIRBAŞLARI

Lykialılar'ın kökenine dair iki ayrı görüş bulunmaktadır. Lykialılar'ın kullandıkları dil olan Lykçe, henüz tam anlamıyla çözülememiş olsa da, Anadolu'da M.Ö. III. binlerde kullanılan *-nd*, *-nt* ve *-ss* sonekli isimler barındırması nedeniyle bölgede III. binden itibaren Anadolu kökenli iskanın olduğuna işaret etmektedir.⁷⁶

⁷⁰ Hierokles, *Synekdemos*, 684'te 'Ηνόανδα (*Henoanda*) olarak söz etmektedir.

⁷¹ Plinius, *Naturalis Historia*, V, XXVIII, 100–103.

⁷² Strabon, *Geographika*, XIII, IV, 17'da bu bölge tiranlar tarafından yönetilirdi ve Murena tiranlığı yıkarak bölgeyi Lykia topraklarına kattığından söz etmektedir.

⁷³ Strabon, *Geographika*, XIV, III, 7.

⁷⁴ N. Çevik, B. Varkıvanç, E. Akyürek, *Trebenna Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası*, Antalya 2005, s. 5'te Adı ilk kez geçtiği Stadiasmos'ta Trabenna olarak anılan kent Lykia'nın kuzeydoğu sınır kenti olarak gösterilmiştir.

⁷⁵ Hierokles, *Synekdemos*, 684'te Gaga olarak yer almaktadır.

⁷⁶ F. Strake, "Luwisch" *DNP* 7 1999, s. 531- 532'de Telmessos..vb. gibi yerleşim adlarındaki eklerin sebebini bu şekilde açıklamıştır. Aynı zamanda E. Kalinka *TAM* I 1901 s.10'da Lykçe yazıtların yukarıda adı geçen şehirlerde sıkça rastlandığı görülmektedir.

M.Ö. II. binyıl başlarında Anadolu'nun güneyinde⁷⁷ yaşayan Luwi'lerin kullandığı Luwice ile Lykçe arasında, dilbilgisi bakımından benzerlikler bulunmuştur.⁷⁸ Lykçe ile Luwice'nin aynı dil ailesinden geldiği genel olarak kabul edilse⁷⁹ de, dilin Luwice karakterlerin yanı sıra alfabesinde barındırdığı Hellençe'ye benzer harflerin bulunması dolayısıyla bir karışım olduğu da savunulmaktadır.⁸⁰ Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar Lykia Bölgesi tarihinin çok daha erken dönemlere geri gittiğini göstermiştir. Tlos antik kenti yakınlarında yapılan araştırmalarda, Girmeler Mağarası'ndaki resimler⁸¹ ve Patara'da tespit edilmiş olan taş balta,⁸² Lykia tarihinin Bronz Çağı'na kadar indiğini göstermektedir. Ancak yine de M.Ö. I. binden önce, bölgede kesin bir yerleşmeden söz edilememektedir.⁸³ Hitit kaynaklarının aktardığı kadarıyla Lukka, Lykia bölgesindeki Demir Çağı Luwi yerleşmesidir. Ancak Cf. Cornelius Lukka'yı Lykaonia ve Ovalık Kilikia sınırında, J. Garstang ve D. R. Gurney ise Lukka'yı Lykia ve Karia'da lokalize etmektedirler.⁸⁴ Lukka, Anadolu'nun güneybatısında bulunan, Antalya Körfezi'nden batıya doğru Fethiye Körfezi, Marmaris, Bodrum, kuzeyde Acıgöl ve Burdur'u içine alan, ancak kesin sınırları belirlenememiş olan bölgedir. Aynı zamanda "Lukka

⁷⁷ A. Goetze, "The Linguistic Continuity of Anatolia as shown by its proper names" **Journal of Cuneiform Studies** VIII, 1954, s. 74.

⁷⁸ H. Ten Cate, **The Luwian Populations Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period**, Leiden 1961, s. 51 vdd. Ayrıca s. 80 ve 83'te H. T. Cate Lykçe'nin Hitit dilinden çok Luwi diline benzediğini yinelemiştir. Örneğin Lykçe'de kullanılan *ñta|e* zarfı Luwice'deki *anda*, *êné* zarfı ise Luwice'deki *annan*' a; benzetilmiştir. Bu konudaki diğer kıyaslamalar için bkz. E. Laroche, "Comparaison du louvite et du lycien" **Bulletin de la Société de Linguistique de Paris** 53 (1957-1958), s.159-197 and 55 (1960), s. 155-185; H. Pedersen, **Lykisch und Hititisch**, Copenhagen 1945; F. J. Tritsch, "Lycian, Luwian and Hittite" **Archiv Orientalní** XVIII 1-2, 1950, s. 494- 518; T.R. Bryce- J. Zahle, **The Lycians in Literary and Epigraphic Sources**, Copenhagen 1986, 3-4.

⁷⁹F. Starke, "Luwisch" **DNP** 7 1999, s. 528- 529'da Lykçe'yi Luwice'nin dialektleri arasına almıştır.

⁸⁰ T. R. Bryce 1986, s. 58- 59.

⁸¹ H. Köktürk, "New lights on prehistorical Lycia. Finds from Girmeler Cave near Tlos" **Lykia** 3, 2003, s. 39- 42'de . Tlos'un 5 km güneybatısında bulunan ve üç galeriden oluşan Girmeler Mağarası buluntularını Hacılar ve Kuruçay Höyük buluntuları ile karşılaştırmış ve 6. Bin sonlarından 4. Bin yıl başları arasına (Kalkolitik döneme) tarihlemiştir.

Tlos'da bulunan balta için F. Kolb-B. Kupke, "Lykien", **Antike Welt**, 20, 1989, s. 35 ve ayrıca bkz. M. J. Mellink, "The Early Bronze Age in Southwestern Anatolia", **Archeology**, 22-4, 1969b, s. 295 vd.; M. J. Mellink, "Excavation at Karataş- Semayük and Elmalı, Lycia 1969a", **AJA**, 74/3, 1970: 245 vd.

⁸³ T.R. Bryce 1986, s. 1.

⁸⁴ Cf. Cornelius, **Geographie des Hethiterreicher Orientalia** 27, 3, 1958, s. 225-251 ve 27, 4 (1958), s. 373-398. s. 381- 382; J. Garstang - D.R. Gurney, " Sallapa, Milawatana, and Gurney, The Lukka Lands," **The Geography of The Hittite Empire**, 75-82, London., 1959, s. 75- 82.

halkının geniş bir alan içinde sürekli dolaşan bir kavim veya kavimler grubu” olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.⁸⁵ Lukka bölgesi sakinlerinin Hitit kökenli olduğu, fakat tam olarak kanıtlanmasa da Kadeş Savaşı’nda Mısırlılar’ın yanında yer aldığı kaydedilmektedir. Lukkalılar’ın Lykialılar’ın ataları olduğu ve hatta Lukkaların bir kısmının da Lykaionia’ya yerleşmiş olduğu da düşünülmektedir.⁸⁶

Homeros, Lykialılar’ın, Sarpedon ve Glaukos önderliğinde Troialılar’ın yanında savaşan, bir kısmı Ksanthos Çayı’nın etrafında, diğer kısmı ise Troas bölgesinde yaşayan bir halk olduğunu ifade etmektedir.⁸⁷ Diğer taraftan Herodotos⁸⁸ ve Pausanias⁸⁹ Lykialılar’ın Girit kökenli olduklarına değinmektedir. Sarpedon isimli önderleriyle Anadolu’da Solymos, daha sonra da Milyas denilen bölgeye yerleşmişlerdir. Lykialılar’a *Tremile* denildiği Belaraphontes’ten sonra Lykialılar olarak adlandırıldığı da bilinmektedir.⁹⁰

M.Ö. 1200–800 tarihlerini içine alan Kavimler Göçü, Karanlık Dönem, Dor kolonileri, dahil olmak üzere Küçük Asya’nın batı ve ortasında tek vücut olmuş siyasi bir güç bulunmamaktadır. Hellen Kolonizasyonu döneminde bölgede bir koloninin kurulmaması ve Lykia’nın dağlık bölgesinde yaşayan halkın kıyı iletişiminden uzaklığı ve geleneklerine bağlı olması nedeniyle bölgedeki Hellen kültürü etkisi ancak M.Ö. 6.y.y. ortalarından itibaren görülmeye başlamıştır. A.H.M. Jones Lykia’da koloni görülmemesini bölgede daha M.Ö. 7. y.y.da “milli bütünlük anlayışı”nın varlığına bağlamaktadır.⁹¹ Kolonizasyon Devri ile Persler tarafından ele geçirilmesi arasındaki dönemde Lykia’nın Lydia kralı Kroisos’un hakimiyetine girmediği, bölgenin bağımsız olduğu Herodotos’un “Lykialılar ve

⁸⁵ S. Ö. Savaş, “Anadolu (Hitit- Luvi) Hiyeroglifli Belgeler Işığında: Hattusa’dan Lukka’ya” Şurada: K.Dörtlük - B.Varkıvanç, - T. Kahya - J. Courtils - M.D. Alparlan - R. Boyraz, **III. Likya Sempozyumu 7- 10 Kasım 2005 Bildirileri**, Antalya, 2006, s. 679.

⁸⁶ T.R. Bryce 1986, s. 6.

⁸⁷ Homeros, **Iliada**, Çev. A.T. Murray, London 1954–1957, II, II 876- 878; V, 470, 493; XIV 426.

⁸⁸ Herodotos ”οἱ δὲ Λύκιοι ἐκ Κρήτην τῶν ἀρχαίων γεγόνασι (τὴν γὰρ Κρήτην εἶχον τὸ παλαιὸν ” **Historiai**, Çev. A.D. Godley, London, 1920, I, 173, s. 217.

⁸⁹ Pausanias,

“Λυκίων μὲν κατὰ συγγένειαν τὴν Κρητῶν-- καὶ γὰρ οἱ Λύκιοι τὸ ἀρχαίον εἰσιν

ἐκ Κρητῆς ..” **Periegesis tes Hellados**, Akhaika, Çev. W.H.S. Jones, London 1964., 7, III, 1.

⁹⁰ Stephanos Byzantinos, **Ethnicorum quae Supersunt**, Ed. A. Meineke, Berlin 1849.

⁹¹ A.H.M. Jones, **Cities of Eastern Roman Provinces**, Oxford, 1937, s. 96.

Kilikialılar dışında bütün milletleri hakimiyetleri altına almış olmaları...”⁹² sözlerinden anlaşılmaktadır.

Lykia’da Rhodos kolonizasyonu döneminde kurulmuş olduğu düşünülen kentler Phaselis⁹³ ve belki Gagai⁹⁴, Korydalla⁹⁵ ve Rhodiapolis⁹⁶ kentleridir. Ancak yeni araştırmalar sonrasında bu şehirlerden Gagai ve Rhodiapolis’in Rhodos kolonizasyonu döneminden çok daha önce kurulmuş olduğu ortaya çıkarılmıştır. Rhodiapolis şehrinde gerçekleştirilen hamam kazıları sırasında ortaya çıkarılan Geometrik Dönem amphora parçaları şehrin M.Ö. 8.y.y. ve daha öncesinde kurulmuş olabileceğini göstermektedir. Mopsos’un kızı Rhodos’un öyküsü, sözü geçen kolonizasyon döneminde yerleşime sahip çıkmak amacıyla ortaya çıkarılmış ve böylece şehrin ismi Rhodiapolis olarak anılmış olmalıdır. Aynı zamanda şehrin hemen güneydoğusundaki Gelidonya Burnu’nda yer alan Gagai’da yapılan yüzey araştırmaları sırasında, mağarada bulunan İlk Tunç Çağı keramiği ve Gagai’in Klasik Çağ sikkesi üzerindeki Gaxe’nin eski Anadolu dillerindeki “*Hahha*”dan kaynaklanıyor olması, bölgenin yerleşim tarihinin daha öncelere gittiğini kanıtlamaktadır. Bu durum Lykia Bölgesi’ndeki Badem Ağacı ve Karataş Sema Höyük’te tanık olunan Tunç Çağı kültürünün, bölgenin sahilinde de yaşandığını göstermektedir. Şehrin erken- yerel adının *Wedrei/Wedrenehi* olduğu Lykçe yazıtlardan bilinmektedir. Dolayısıyla adı Rhodiapolis olmadan önce şehrin varlığı Klasik Dönemdeki yerel adı *Wedrei*’den açıkça anlaşılmaktadır.⁹⁷

M.Ö. 540 civarında Pers Kralı Darius’un komutanı Harpagos İonia’daki şehirleri Pers hakimiyetine aldıktan sonra Karia ve Lykia’ya devam etmiştir.⁹⁸ Ksanthos’un kuzeyindeki vadide bir Lykia birliği ile karşılaşan Harpagos birliği kısa sürede devre dışı bırakarak Ksanthos’a ulaşmıştır. Herodotos’tan öğrendiğimiz kadarıyla Lykia’da Pers kuvvetlerine direniş gösteren tek şehir Ksanthos olmuştur.

⁹²... πλήν γὰρ Κιλικίων καὶ Λυκίων τοὺς ἄλλους πάντας ὑπέλωταζ̄ εἶχε καταστρεφάμεν ος ὁ Κροῖσος.” Herodotos, **a.g.e.**, 1, 28, 1; O. Treuber, **Geschichte der Lykier**, Stuttgart, 1887, s. 90; T. Bryce, “Political Unity in Lycia During The “Dynastic” Period” **JNES** 42, 1983, s. 33.

⁹³ Stephanos Byzantinos, **a.g.e.**, 376, 15; A. Thomsen, “Phaselis”, **DNP**, 9, 2000, s. 756–757.

⁹⁴ W. Ruge, **a.g.e.** (1910), s. 465.

⁹⁵ Stephanos Byzantinos, 376, 15; W. Ruge, “Istlada”, **RE**, IX,2, 1916, s. 1446

⁹⁶ A. G. Keen, **a.g.e.**, s. 16.; A. Thomsen, “Rhodiapolis”, **DNP**, 10, 2001, s. 994.

⁹⁷ N. Çevik, **Kumluca, Rhodiapolis**, Antalya, 2008, s. 17–18.

⁹⁸ Herodotos, **a.g.e.**, I, 164, 9; J.M. Cook, “The Eastern Greeks” **CAH** III, Part III, 1982, s. 199; T.R. Bryce, “Hellenism in Lycia” **Greek Colonists and Native Populations**, 1990, s. 531.

Bütün varlıklarını, eşlerini ve çocuklarını surların içine kapatıp yaktıktan sonra savaşarak ölen Ksanthoslu erkekler teslim olmaktansa ölmeyi yeğlemişlerdir.⁹⁹ Ancak O. Treuber Patara ve belki de Telmessos'un da Pers birliklerine direnmiş olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁰⁰ Pers hakimiyetinin gelmesi Lykia'da yerel bir yönetsel organizasyonun oluşmasını sağlamıştır. Çünkü bölgede Perslerin varlığı "sözde" olmuştur. Lykia'da Pers askeri birliği bulunmadığı¹⁰¹ gibi Persler'in kendi isteklerine uyacak yönetimi oluşturmak yeterli olmuştur.¹⁰² Bir başka deyişle Lykialılar'ın düzenli şekilde vergilerini ödemeleri dışındaki herhangi bir konu Persleri ilgilendirmemiştir.

M.Ö. 516- 515 yıllarında Lykia, Darius'un I. satraplığında yer almıştır ve 400 talent vergi ödemekle sorumlu tutulmuştur.¹⁰³ Söz konusu verginin bir araya getirilmesi için belirli bir organizasyon gerekmektedir.¹⁰⁴ Ksanthos hanedanının Lykia'nın ödemekle yükümlü olduğu verginin toplanmasında sorumlu olduğu ve bu hanedanın kurulmasında Perslerin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁵

Lykia'daki en erken Pers hanedanı *Kuprlli*'dir (M.Ö. 485–440). Bu hanedan 5. yüzyılın başından 4. yüzyılın başına kadar olan yüzyılın Ksanthos'taki egemen ailesidir. *Kuprlli* hanedanının Ksanthos çevresinde de bir güç olduğu sikkeler yoluyla anlaşılmaktadır.¹⁰⁶ M.Ö. 480 yılında Yunanistan'a sefere çıkan Kserkses'in yanında yer alan Lykialıların komutanı Sikas oğlu Kuberniskos'un¹⁰⁷ aynı dönemde Lykia sikkelerinde görülen *Kuprlli*¹⁰⁸ olması muhtemel gözükmektedir.

⁹⁹Herodotos **a.g.e.**, I, 176, 2-8: Λύκιοι δέ, ὡς ἐς τὸ Ζάνθιον πεδῖον ἦλασε ὁ Ἄρπαγος τὸν στρατόν, ἐπεξιόντες καὶ μαχόμενοι ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἀρετὰς ἀπεδείκνυντο, ἐσσωθέντες δὲ καὶ κατεληθέντες ἐς ἄστυ συνήλισαν ἐς τὴν ἀκρόπολιν τὰς τε γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ συνομόσαντες ὄρκους δεινούς, ἐπεξεληθόντες ἀπέθανον πάντες Ζάνθιοι μαχόμενοι

¹⁰⁰ O. Treuber, **a.g.e.**, s. 90-91.

¹⁰¹ O. Treuber, **a.g.e.**, s. 98'de Diodoros Sicullus, **Bibliotheca Historiae**, 11, 60'daki ifadeyi ve **a.g.e.** s. 96'de Herodotos **a.g.e.** III, 4, 1-3' e dayanarak Patara'da bir Pers garnizonu olmadığını belirtmiştir.

¹⁰² T. Bryce 1983, s. 33.

¹⁰³ Herodotos **a.g.e.**, III, 90.

¹⁰⁴ A.H.M. Jones 1937, s. 96–97; T. Bryce 1983, s. 33.

¹⁰⁵ T.R. Bryce, 1990, s. 531.

¹⁰⁶ Morkholm-Zahle, "The coinage of the Lycian dynasts Kheriga, Kherêi and Erbbina. A numismatic and archaeological study." **Acta Archaeologica**, 47, s. 71–75; T.R.Bryce, 1983, s. 34.

¹⁰⁷ Herodotos, **Historiae**, VII, 98: "καὶ Λύκιος Κυβερνίσκος Σίκα."

¹⁰⁸ **BMC Lycia**, s. XXIX, no. 10. Ayrıca Hanedanlık dönemi sikke örnekleri için bknz. Levha II.

M.Ö. 5 ve 4.yy.larda Lykia büyük oranda Pers etkisi altında kalsa da M.Ö. 5.yy'ın ortalarında Attika- Delos Deniz Birliği'ne bağlı olduğu konusunda da bilgiler bulunmaktadır. Kimon'un baskısıyla¹⁰⁹ olduğu bilinen üyelik M.Ö. 451-450'de varken 446-445 bulunmamaktadır. Bu durum üyeliğin düzensiz bir şekilde var olduğunu ortaya koymaktadır.¹¹⁰ Kimon'un Lykia'yı etki alanı altına alması Lykia'nın Atinalılar için öneminin çok daha fazla olduğunu bir kanıttır, çünkü Yunanistan'ın kendini tam anlamıyla rahat hissetmesi Mısır'dan Kıbrıs'a kurdukları yeni hububat rotasının güvende olmasıyla sağlanabilirdi. Bu noktada Lykia'nın stratejik konumunun Atina için ne derece hassas olduğu anlaşılabilir. Kimon'un bu başarısı ile Lykia Atina'nın etki alanına girmiş ve gelecek otuz yıl bu durum böyle sürmüştür.¹¹¹ Bu etkinin açık olarak tanındığı yer ise Kallias barışıdır. Bu barışın şartları arasında Pers filolarının Khelidonia adalarını geçemeyecekleri maddesi bunu ispatlar niteliktedir. Lykia'nın Attika- Delos Deniz Birliği'ne üyeliğinin hemen ardından tekrar Pers hakimiyetine girip girmediği Ksanthos'ta ortaya çıkarılan ve M.Ö. 5. yy'ın sonlarına ve M.Ö. 4.yy'ın başına tarihlenen 255 satırlık ve 3 dilli yazıtla anlaşılabilir. Sözü geçen dönemde Lykia'nın Pers hakimiyetinde olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü yazıtın yazarı *Kherēi* İonia satrapı Tissaphernes'in müttefiki ya da vasal kralı olabilir ve görünüşe göre II. Darius ile yakın temas içerisindeydi.¹¹²

Peloponessos savaşı sırasında (M.Ö. 431-404) Lykia'nın herhangi bir tarafta yer almadığı Thukydides'in her iki tarafın müttefikleri arasında Lykialılar'dan bahsetmemesinden anlaşılmaktadır.¹¹³ Lykia'nın sözü geçen yüzyıllara ait tarihi kısmen Ksanthos stelinden öğrenilebilmektedir. Ksanthos hanedanlığı isimleri *Kuprlli*, *Kheriga* ve *Khrei* bu kayıtlarda apaçık görülmektedir, ayrıca diğer pek çok hanedan ismi de bu yazıtta geçmektedir. Bunlar; *Ites*, *Teththiweibi*, *Aruwatiyesi*, *Trbbenimi*, *Zagaba* ve *Mithrapata*'dır.¹¹⁴

¹⁰⁹Diodoros Sicullus, a.g.e., 11, 60'taki "πέισας προσελάβετο" ifadesi baskıyla üye olmuş olduğunu yorumuna neden olmaktadır.

¹¹⁰T.R. Bryce, 1990, s. 531- 532.

¹¹¹A. Keen, a.g.e., 97; 102.

¹¹²*Kherēi* yazıtı için TAM I 44 a-b-c; T.R. Bryce 1990, s. 532.

¹¹³Thukydides, *Historiae*, II, IX, 4.

¹¹⁴TAM I, 46, Morkholm -Zahle, a.g.e, s. 111; T.R. Bryce 1983, s. 36.

Thukydidés, Perikles'in öldüğü yıl olan M.Ö. 429 yılında Atinalı kumandan Melesandros'un Karia ve Lykia sahillerine doğru altı gemi ile yola çıkarak, buralardan para toplamak ve Peloponnesoslu korsanların burada üs elde etmelerine ve Phaselis ve Fenike'den gelen yük gemilerini zarara sokmalarını önlemek amacıyla gönderildiğini aktarmaktadır.¹¹⁵ Ancak toplanacak olan bu paraların vergi olmadığı açıktır çünkü Melesandros karaya çıktığında, Lykialılarla bir çarpışmaya girilmiş ve bunun neticesinde Melesandros hayatını kaybetmiştir. Eğer bu dönemde Lykia Atina'ya bağlı olsaydı böyle bir durum meydana gelmezdi ve bu durumda Lykia'nın M.Ö. 429 senesinden önce birlikten ayrıldığı görülmektedir. Ksanthos stelinde Melesandros ile ilgili olarak Limyra(?)'daki *Trbbenimi* hanedanın müdahalesiyle karşılaştığı yer almaktadır.¹¹⁶

Perslerin tekrar Lykia üzerinde egemenlik kurduklarını bu devirde, *Ksanthos* steli üzerinde birçok Pers isminin bulunmasına ve Lykia prenslerinin sikkeler üzerinde Pers satrapları gibi tasvir edilmesine dayanarak anlaşılabilir.¹¹⁷ Bu satrap stili portrelere *Kherei*, *Ddenewe* ve *Artumpara* v.d. sikkeleri üzerinde rastlanmaktadır.¹¹⁸ Bunun nedeni Lykialıların, Perslerin Lykia'daki yerel temsilcileri gibi ifade edilme istekleri olabilir. Ayrıca, bazı yazıtlarda yer alan *ene kntawata* kelimesinin yardımcı kumandan olduğu düşünülmektedir.¹¹⁹ Bu dönemde Lykia'nın Pers yasalarını kabul etmesi de büyük olasılıkla *Ksanthos*'da temellenen hanedanın idari ve politik faaliyetlerinin bir sonucu olmalıdır. Belki de bir yüzyıldan fazla bir süre bu hanedan ülkede birleştirici bir unsur olarak görev yapmaktaydı ve Perslerin çıkarlarına uygun düşen bu düzen, Lykia'ya direkt bir müdahale yapılmasını engellemiştir. Beşinci yüzyıl boyunca Lykia, Perslere karşı güçlü bir politik uyum sağlamış ve bu uyum Atina'ya bağlandıkları döneme kadar böyle sürüp gitmiştir.¹²⁰ Nüvizmatik kanıtlardan bakılırsa Lykia'daki son hanedanın *Ksanthos*'da temellenen *Kherei* olduğu anlaşılmaktadır. Bu hanedanın 4. yy. erken dönemlerinde

¹¹⁵ Thukydidés, a.g.e., IV II, 69; E. Meyer, *Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien*, 1925, s. 557;

¹¹⁶ TL 44a-45; T.R. Bryce 1983, s. 36.

¹¹⁷ B.V. Head, *Historia Numorum*, Oxford, 1911, s. 689 vd.; H. T. Cate 1961, s. 8.

¹¹⁸ T.R. Bryce 1983, s. 37.

¹¹⁹ H. T. Cate, 1961, s. 9; E. Laroche, "Comparasion du louvite et du lycien", *Bulletin de la societe de Linguistique de Paris*, 1958, s. 182.

¹²⁰ T.R. Bryce, 1983 s. 37

Ksanthos'da zayıflamaya başlayıp kısa bir süre sonra politik sahneden çekildiğini anlaşılmaktadır.¹²¹ *Erbina*'nın *Ksanthos*, *Telmessos* ve *Pinara*'yı fethi *Letoon* yazıtlarında kaydedilmiş olduğu gibi Lykia'nın batı kesimlerindeki şehirlerinde bu dönemde yaşanan mücadeleye ve parçalanmaya da dikkat çekmektedir. *Erbina*'nın bu şehirlerdeki hakimiyeti askeri güç ile sağlamış olması, *Kuprlli* hanedanının bir yüzyıldan fazla süredir var olan politik otoritesine rakip olarak görülmesine neden olmuştur. T.R. Bryce'a göre uzun süredir Lykia'da birleştirici bir unsur görevi gördüğünden *Kuprlli* hanedanının zayıflaması, batı ve doğu arasındaki önemli ayrılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹²²

M.Ö. 4.y.y'dan itibaren yukarıda da belirtildiği gibi Lykia'da bir takım iç karışıklıklar görülmektedir. Batı Lykia uzun bir süre Pers hakimiyetinde kalmıştır ancak Ksanthos Vadisi'nin doğusunda M.Ö. 380'den itibaren ismi anılmaya başlanan Perikles adında yerel bir yönetici ortaya çıkmıştır. Orta Lykia'da hakimiyetini kurduktan sonra Batı Lykia'ya doğru devam eden Perikles, batıda Pers yöneticilerden sonuncusu sayılabilecek *Artumpara*'yı¹²³ yenmiş ve Lykia- Karia sınırındaki *Telmessos*'u ele geçirmiştir.

M.Ö. 362 yılında, Perslere karşı isyan eden satraplar, Ariobarzanes, Mausollos, Orontes ve Autophrates'e katılan Pisidialılar, Kilikialılar ve Pamphyliyalılar'ın yanında Diodoros Lykialıların da bir halk olarak katıldıklarını bildirmektedir.¹²⁴ Lykia'nın M.Ö. 380'den sonra sözü geçen "Satrap Ayaklanması"na kadar özgür kalmış olduğu ancak satrap ayaklanmasından sonra bölgede bulunan *epimeletes* ve *arkhontes* isimli memurlardan, Perslerin bölgedeki hakimiyetinin sıkılaştığı ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler M.Ö. 358- 337/336'ya tarihlenen ve *Letoon*'dan çıkarılan üç dilli yazıttan öğrenilmektedir.¹²⁵ Sözü geçen karışık siyasi durum Büyük İskender'in Lykia'ya M.Ö. 334/333'de gelmesine kadar aynı şekilde devam etmiştir.¹²⁶

¹²¹ T.R. Bryce, a.y.

¹²² T.R. Bryce, 1983, s. 37

¹²³ TAM I 104 b.

¹²⁴ Diodoros, *Bibliothekes Historikes*, XV, 90-93.

¹²⁵ TAM I 44a, 44b, 44c.

¹²⁶ T.R. Bryce, 1990, s. 532.

Persler tarafından işgal edilene kadar Lykia dış etkilere kapalı kalmış, özgün varlığını sürdürebilmiştir. M.Ö. 5. y.y.'ın başlarına kadar varlığını sürdüren Lykçe bu durumu örneklemektedir. Lykialılar'ın sözü geçen tarihten itibaren Helen alfabesinin değişmiş bir formunu kullanmaya başlaması¹²⁷ Rhodos ile olan ilişkileri sonrası gerçekleşmiştir.¹²⁸ M.Ö. 6.yy'ın ortalarında Lykia'nın Hellen dünyasıyla ilişkilerinin sıklaştığı görülmektedir. Çünkü bu dönemde özellikle Doğu Hellas ve Attika keramiği buluntuları yoğunlaşmaktadır.¹²⁹ Pers hakimiyetinin gelmesiyle bölgedeki Helen ilişkilerinin azalması beklenirken bu dönemde Lykia'nın Atina ile olan ticari ilişkilerinin çoğaldığı görülmektedir.¹³⁰ Bölgede Pers himayesi dönemine tarihlenen arkeolojik malzeme Perslerle alakalı olmaktan çok Helenlerle alakalıdır. Bu durum bölgedeki siyasi değişikliklerin kültürel ve ticari hayata direkt etki etmediği yönünde yorumlansa¹³¹ da Perslerin bölge üzerindeki politikası nedeniyle de gerçekleşmiş olabilir.

M.Ö. 334'te Hellespontos'u geçtikten sonra batı ve güneybatı Anadolu'ya rahatlıkla ulaşan Büyük İskender Halikarnassos'a ulaşip burayı ele geçirdikten sonra Telmessos, Ksanthos,¹³² Pinara, Patara'ya¹³³ doğru yol almıştır ve Lykia'da yer alan diğer otuz şehir İskender ile anlaşma yapmışlardır.¹³⁴ Büyük İskender Lykia'da satrap olarak Nearkhos'u bırakmış,¹³⁵ doğu seferine devam etmiştir. Kendisinin ölümünden sonra komutanları arasında yapılan paylaşımında Antigonos Monophthalmos Lykia ve Pamphylia ile birleştirilen Büyük Phrygia'nın satrapı olmuştur. M.Ö. 321 yılında Orontes (Asi) Nehri yakınlarında alınan *Tripuradeisos* kararları sonrasında Lykia yine Antigonos'un egemenliği altında kalmıştır. Ancak Lykia, M.Ö. 318'te Kilikia'ya sefer düzenleyen Paphlagonia ve Kappadokia satrapı Eumenes'e paralı asker vermiştir. Antigonos'un egemenliği altındayken düşmanı Eumenes'e asker vermesi o dönemde Antigonos'un Lykia'da olmamasıyla

¹²⁷ H. Ten Cate 1961, s. 3, no. 4.

¹²⁸ T.R. Bryce, 1990, s. 533.

¹²⁹ H. Metzger, **Fouilles de Xanthos, IV. Les Céramiques archaïques et classiques de l'acropole lycienne**, 1972, s. 40- 57; no. 30- 78; 89- 145; no 161- 326; 188- 191.

¹³⁰ H. Metzger- P. Coupel, **Fouilles de Xanthos II, L'acropole lycienne**, Paris 1963, s. 17- 81.

¹³¹ T.R. Bryce, 1990, s. 534.

¹³² J. Stenger, "Xanthos" **DNP**, 12/2, 2002, s. 603- 606.

¹³³ C. Marek, "Patara" **DNP**, 9, 2000, s. 392- 393.

¹³⁴ Arrianos, **Anabasis**, I, 24, 4.

¹³⁵ Arrianos, **a.g.e.**, III, 6, 6.

açıklanmaktadır.¹³⁶ M.Ö. 310 yılında Antigonos'un bazı şehirlerini aldığı iddia ederek bir hücum girişiminde bulunmuş komutanı Leonides'i Dağlık Kilikia'ya göndermiştir. Leonides'in başarısız olduğunu duyunca M.Ö. 309'da bir filo ile Phaselis'i, daha sonra Lykia'ya geçerek Ksanthos'u ele geçirmiştir.¹³⁷ Lykia'nın tüm şehirlerini zapt ettiği düşünülen Ptolemaios'un bu Lykia'daki hakimiyeti uzun sürmemiştir. Demetrios'un M.Ö. 305- 304'te Rhodos'u kuşattığında bir Rhodoslu Amiral Menedemos Patara'da Demetrios'a ait bir gemiyi yakmıştır. Bu durumdan sözü geçen dönemde Ptolemaios'un Lykia'daki hakimiyetinin bittiği anlaşılmaktadır.

M.Ö. 301'de Lysimakhos ile birleşen Seleukos bu yılın yaz mevsiminde, Güney Phrygia'da, Sultan dağlarının kuzey eteklerinde yer alan İpsos'da Antigonos ve Demetrios, Lysimakhos ve Seleukos kuvvetleri karşılıklı savaş kararı almışlardır. Bu savaşı Seleukos ve Lysimakhos kazanmışlar ve Antigonos Monophtalmos bu savaşta hayatını kaybetmiş, oğlu Demetrios ise yanında kalan 9000 piyade ve süvari ile birlikte Ephesos'a kaçmıştır. Bu tarihte Lykia Lysimakhos'un egemenliğine geçmiştir.

M.Ö. 281 yılında Suriye'den bir sefere başlayan Seleukos, büyük bir orduyla Küçük Asia'ya girmiştir. Bu sırada Thrakia'da bulunan Lysimakhos ise *Dardanellos*'u (Çanakkale boğazı) geçip güneye doğru ilerlemiştir. Böylece Kurupedion mevkiinde büyük bir meydan muharebesi M.Ö. 281 yılında yapılmış ve savaşta Seleukos galip gelmiştir. Lysimakhos ise vefat etmiştir. Böylece, Bosphorus ve Herakleia ile Bityhnia dışta kalmak üzere, bütün Küçük Asia'nın ve dolayısıyla Lykia'nın hakimi Seleukos olmuştur. Seleukos yalnız Anadolu ve Thrakia'ya sahip olmakla kalmadı aynı zamanda Makedonia kralı da ilan edilmiştir. Seleukos artık Makedonia'da yaşamak ve krallığın idaresi halefi olarak seçtiği oğlu I. Antiokhos'a bırakmak istemiştir. Fakat *Dardanellos*'u geçip Lysimakhos'un başkenti Lysimakheia'ya gelen Seleukos bu şehirde Ptolemaios Kreunos tarafından M. Ö. 280 yılının Şubat ayında öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Ptolemaios Kreunos kral

¹³⁶ O. Treuber 1887, s. 143.

¹³⁷ Diodoros, a.g.e., XX, 27, 1-2.

ilan edilmiştir.¹³⁸ Makedonia tahtına çıktıktan sonra Kreunos Thrakia'yı Makedonia krallığına katmış ancak Anadolu Seleukos'un oğlu ve halefi I. Antiokhos'ın eline kalmıştır. Lykia'nın M.Ö. 278- 277 ve 275- 274 yılları arasında I. Antiokhos'un idaresinde olduğu Lissa'da çıkarılan iki yazıttan öğrenilebilmektedir.¹³⁹

III. Antiokhos ile Roma'ya karşı savaşmadan önce Lykia'nın bir süreliğine tekrar Ptolemaiosların idaresine geçtiği yine yazıtlar aracılığıyla gün yüzüne çıkmaktadır. Ksanthos'ta ortaya çıkarılan bir karar yazıtı bu kanıtlardan birisidir.¹⁴⁰ M.Ö. 256 yılına tarihlenen karar yazıtında I. Ptolemaios Soter'in (M.Ö. 305- 282) oğlu II. Ptolemaios Philadelphos (M.Ö. 284- 246) ile Ksanthos şehrinin bir kararı bulunmaktadır. Bunun dışında bu dönemde Lykia'da Ptolemaiosların egemen olduğuna dair başka kanıtlar da bulunmaktadır. Ptolemaios'un Patara'ya eşi ve kız kardeşi Arsione'nin ismini vermesi bu kanıtlara bir örnek teşkil etmektedir.¹⁴¹ M.Ö. 245 ve hatta 240 yıllarına kadar Ptolemaiosların egemenliğinin Lykia'da devam ettiği Lissa ve Telmessos'ta ortaya çıkarılan karar yazıtlarında anlaşılmaktadır.¹⁴² III. Ptolemaios Euergetes Teos'un isminin yer aldığı yazıtlar Ptolemaios egemenliğinin sürekliliğini kanıtlamaktadır. Ksanthos'ta saptanan ve V. Ptolemaios Epiphanes'in (M.Ö. 204 – 181) adına Ksanthos'ta bir Artemis tapınağı yapıldığına dair yazıt M.Ö. 2. yy'ın başlarına kadar Lykia'da Ptolemaios hakimiyetinin sürdüğünün göstergesi durumundadır.¹⁴³

Lykia bölgesinin Roma ile ilişkilerine değinmeden önce tarihi coğrafyasına, kökenlerine, Pers hakimiyeti ve Helenistik dönemlerdeki durumuna özet olarak yer verilen Lykia bölgesinin Roma ile karşılaşmadan önceki durumu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu durumda akla ilk olarak Lykia'nın sosyal durumu konusunda açığa kavuşturulması gereken hususlar gelmektedir. Lykia'da bu dönemde 6. Bölümde ayrıntılarıyla söz edildiği gibi henüz oluşmakta olan bir siyasi birlik bulunmaktadır. Helen polisine benzer şehirler *koine* adı verilen birlik

¹³⁸ Strabon, **a.g.e.**, XIII, 623; Appianos, **Rhomaika**, "Syriaca" 62-63; Pausanias, **Periegesis Tes Hellados** I, 16.

¹³⁹ **TAM** II, I, 158, 159; **OGIS** 57- 58; **TAM** II, I, 161; **OGIS**, 57.

¹⁴⁰ **TAM** II, I, 262.

¹⁴¹ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 6; **TAM** II, 259.

¹⁴² **TAM** II, I, 161; **TAM** II, I, 160; **OGIS** 54- 55.

¹⁴³ **TAM** II, I, 263.

vasıtasıyla senede bir kez toplanarak *Lykiarkhes* adı verilen bir başkan seçerlerdi. Lykialılar'ın M.Ö. 6. yy.'ın ikinci yarısından itibaren artan bir şekilde Helen etkisinde kaldıkları aldıkları isimlerden de anlaşılmaktadır. Pers hakimiyetinde de olsa bu dönemde Lykia'dan ele geçirilen keramik buluntuları ticari bağların Helen dünyası ile olduğunu göstermektedir.¹⁴⁴ Bunun yanı sıra M.Ö. 500'te Lykia'da ortaya çıkarılan birçok yazıt kökleri Luwice'ye dayanan Lykçe iken, Helenistik dönem ile birlikte Lykçe kullanımı azalmış yerini Grekçeye bırakmıştır.¹⁴⁵ Ayrıca Lykia'nın birçok tanrı ve tanrıçası kökenlerini Bronz Çağı'ndan alırken M.Ö. 5. yy ile birlikte Helen tanrılarına bırakmıştır. Örneğin *ēni mahanahi* denilen "tanrıların anası" 4. yy.'da Helen kökenli Leto'ya bırakmıştır.¹⁴⁶ Ovidius, Antoninus Liberalis ve Servius'un Helen tanrısı Leto'nun çocuklarıyla Lykia'ya geldiğinden bahsetmektedirler.¹⁴⁷ Tüm bunların yanı sıra Lykialılar İlias destanında Helenlerle mitolojik ve edebi kökleri bir şekilde birleştirmiş bulunmaktadır: Troialılar'ın en önemli müttelikleri olan Lykialılar'ın önderleri Sarpedon ve Glaukos'tur. Belorophontos'un torunu sayılan Glaukos Helenler'e giden bir kökene sahip olmuştur.¹⁴⁸

Lykia yazıtlarındaki isimler konusunda yapılan bir istatistik ile Helenistik Dönem'de Batı Lykia'da ortaya çıkarılan yazıtlardaki 457 kişi isminden %84'ü Helen ismi, %13'ü Lykçe isim ve %3 ise diğer dillerden çıkmıştır. Orta Lykia'da ise saptanan yazıtlardaki 74 kişi isminden %51'i Helen ismi, %46'sı Lykçe isim ve %3'ü diğer dillerden çıkmıştır. Aynı istatistik Geç Helenistik Dönem yazıtlarındaki kişi isimlerine de yapılmış sonuç olarak Batı Lykia'daki 354 kişi isminden %77'si Helen, %19'u Lykçe, %4'ü diğer dillerden; Orta Lykia'daki 179 kişi isminden %73'ü Helen, %23'ü Lykçe ve %3'ü diğer dillerden çıkmıştır. Bu durum Batı Lykia'da belirgin bir şekilde Helen etkisi olduğunu göstermektedir. Bölgenin politik durumu bu konuda önem kazanmaktadır. Çünkü Batı Lykia'ya siyasi kargaşanın

¹⁴⁴ H. Metzger, **Fouilles de Xanthos, IV. Les Céramiques archaïques et classiques de l'aceopole lycienne**, 1972, s. 40-57.

¹⁴⁵ S. Colvin, "Names in Hellenistic and Roman Asia Minor" **The Greco- Roman East, Politics, Culture, Society**, XXXI,2004, s. 45- 46.

¹⁴⁶ T.R. Bryce, "Helenizm in Lycia" **Greek Colonists and Native Populations**, 1990, s. 534- 535.

¹⁴⁷ P. Ovidius Naso, **Metamorphoses**, Ed. Hugo Magnus. Gotha, 1892, 6, 316- 381.

¹⁴⁸ Homeros, **İlias**, 6, 144- 211.

yaşandığı M.Ö. 4. yy.'ın sonlarında daha fazla usta ve sanatçı yerleşmiştir.¹⁴⁹ Ancak aynı istatistikî çalışmada S. Colvin ebeveyn isimlerini de dikkate alarak bir sonuç daha ortaya çıkarmıştır. Bu değerlendirmede Lykçe isimli kişilerin %80'inin ebeveynleri de Lykçe isim taşımaktadır. Helen isimli nüfusun ancak %9'u Lykçe isimli anne ve babadan gelmektedir. Diğer bir ilginç sonuç ise Lykçe isimli nüfusun %8'inin anne babaları Helen isimlidir. Helen isimli çocukların sadece %1'i Helen isimli anne babadan gelmektedir. Bu araştırma oldukça çarpıcı bir gerçeği ortaya koymaktadır; Lykia'ya yerleşen Helen isimli kişiler bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi sanatçı ya da zanaatçıların bu dönemde Lykia'ya yerleşmiş olduğu bilinmektedir. Lykçe isimli anne babaların üstün çoğunluğu çocukları için Lykçe isimler tercih etmişlerdir. Helen isimli çocukların sadece %9'u Lykçe isimli anne babadan gelmektedir. Bu durumda Helenizasyondan söz etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü Lykçe isimli çocukların %8'inin anne babalarının isimleri Helen isimidir. Durum açık bir şekilde kültür etkileşimini bir diğer deyişle akkültürasyonu ortaya koymaktadır.

Lykia Bölgesi'nde akkültürasyonu yaptığı yerleşim arkeolojisi çalışmalarıyla ortaya koymaya çalışan F. Kolb'un saptamaları oldukça önemlidir. Orta Lykia'da 1992 yılında ortaya çıkarılan ve çok iyi koruna gelmiş Avşar Tepesi yerleşmesi ışığında Lykia'daki akkültürasyondan söz eden F. Kolb yerleşmenin mimari kalıntılarını değerlendirmiştir. Avşar Tepesi yerleşmesinde Hellen veya Roma kalıntısı görülmezken kalıntılar Lykia ve Anadolu kökenlidir. Avşar Tepesi yerleşmesini Türkiye'de şimdiye kadar ortaya çıkmış en iyi Arkaik ve Klasik Dönem kalıntısı olarak değerlendiren F. Kolb yerleşmenin yazıt ve sikkelerde bahsedilmemiş olmasını mantıksız olarak değerlendirmektedir. Çünkü yerleşme 14 hektarlık bir alana sahiptir ve yerleşmenin buluntularıyla aynı döneme tarihlenen diğer "Klasik Lykia" şehirlerinden *Ksanthos* 26, *Limyra* 25, *Telmessos* ise 16 hektarlık alana sahiptir, diğer "Klasik Lykia" şehirleri ise 1-6 hektardan oluşmaktadır. Sikkelerde ve Ksanthos paye mezarının yazıtında adı geçen ve Orta Lykia'da olduğu bilinip lokalize edilemeyen tek yerleşme ise *Zagaba* olduğuna göre

¹⁴⁹ S. Colvin, **a.g.e.**, s. 52.

F. Kolb Avşar Tepesi'nin olasılıkla *Zagaba* olduğunu düşünmektedir.¹⁵⁰

Yerleşmenin akropolünde kale burcu, bastiyon, depo, sarnıç ve olasılıkla tapınak olduğu düşünülen bir yapı yer almaktadır. Akropol'ün sözü geçen kısımları kale burcu dışında M.Ö. 5. yy.'a tarihlenmekte, kale burcu ise M.Ö. 400 civarına tarihlenmektedir. Çünkü *trapezoidal* (ikizkenar yamuk şeklinde) tarzda bir duvar tekniğine sahiptir. Bu durum akropolün ilk yapı evresinde burcun yerinde başka bir yapının,¹⁵¹ bir hanedan konutunun bulunabileceğini akla getirmektedir. Agora yakınlarında bulunan konut kalıntıları arasında en büyüğünün sözü geçen dönemde taşınmış olduğu varsayılan hanedan konutu kalıntıları olabileceği düşünülmektedir. Topoğrafik olarak nitelendirilen bu yer değiştirmenin siyasi olarak da önemi bulunmaktadır.¹⁵²

F. Kolb Avşar Tepesi yerleşmesinde kalıntıların nitelikleriyle ilgili çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Yerleşmenin her tarafından iki girişe sahip surları akropol ile aynı dönemde yapılmıştır ancak iyi bir şekilde korunamamıştır. Bu durum surların sonradan özellikle yıkılmış olduğu izlenimini vermektedir. Surların en çarpıcı özelliği ise kulelerinin konut işlevi görmüş olmasıdır.¹⁵³ Söz konusu kulelerin varlığı yerleşmelerde savunma görevini öncelikle savaşçı aristokratların yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Yerleşmenin sarp olan güney yamacı sur ile tam olarak çevrilememiştir, burada yüksek ve kalın teras duvarları ve yan yana yer alan ev sıraları sur vazifesi görmektedir.

Yerleşmenin 2700 m²'den oluşan bir agorası bulunmaktadır. Agoranın güneybatı köşesinde yer alan bir depo yapısının idare merkezi işlevi gördüğü düşünülmektedir. Agoranın kuzeybatı ve güneydoğu köşelerinde yer alan iki adet paye mezarının varlığı, yerleşme içerisinde bir nekropole ve hükümdarların kendilerini tasvir etme yöntemini tercih ettiğini göstermektedir. Agoranın güneyinde

¹⁵⁰ F. Kolb, "Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme Klasik Çağ'da Likya'da Akkültürasyon" *Adalya* VII, 1998, s. 40.

¹⁵¹ F. Kolb, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁵² A. Thomsen, "Die ländlichen Siedlungen." *Die Siedlungskammer von Kyaneai Lykische Studien* 1, 1993, s. 39- 51.

¹⁵³ F. Kolb, *a.g.e.*, s. 41; Lykia'da özellikle Orta Lykia'da kuleli ev tipi yaygındır. Orta Lykia'da yer alan Seyret adıyla anılan yerleşmede beş adet kuleli konut bulunmaktadır.: T. Marksteiner, *Die befestigte Siedlung von Limyra: Studien zur vorrömischen Wehrarchitektur und Siedlungsentwicklung in Lykien unter besonderer Berücksichtigung der klassischen Periode*, Wien, 1997, s. 93 vdd., figür: 79.

küçük taşlarla oluşturulmuş bir podyum bulunmaktadır. Podyumun üzerinde ise ahşap ve kerpiç tekniğiyle yapılmış bir tapınak bulunabileceği düşünülmektedir. Bu durum da agoranın kutsal bir alana sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra podyumun karşısında meydanın kuzeyinde yer alan ve 8m. genişliğe sahip olan temel duvarı kalıntılarının ahşap bir tribünün destek duvarı olduğu düşünülmektedir. Temel kalıntısının tam ortasındaki giriş, podyumun orta aksının tam karşısında yer almaktadır. Bu tahmin doğruysa tribün olduğu düşünülen alandan tapınağın önündeki boş meydana düzenlenmekte olan tören veya kült faaliyetinin izlenebilir olduğu düşünülebilir. Bu durumda agora bir çeşit tiyatro işlevi de görmüştür. Ancak agorada siyasi toplantıların yapıp yapılmadığı hala bir soru işareti olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü Lykia agorasında siyasi toplantıların yapıldığı henüz doğrulanmamıştır. Diğer taraftan bir Hellen agorasının en önemli fonksiyonu kentin siyasi toplantılarının yapıldığı alan olmasıdır. Hatta agoranın kelime anlamı ilk önceleri toplantıyken daha sonraları toplantı yeri olmuştur.¹⁵⁴

Ksanthos'ta ortaya çıkarılan bir paye mezarının yazıtından hükümdarın Hellence'de yazdığı şiirde payenin agoranın 12 tanrısına adandığını dile getirmektedir.¹⁵⁵ Bu yazıttan anlaşıldığı kadarıyla Lykialılar M.Ö. 400'lerden beri meydanı agora olarak adlandırmaktadırlar ve Lykia'da agora bulunmaktadır. Roma İmparatorluk döneminde bu alan tamamen değiştirilmiştir. Paye mezarı burada kalsa da Lykia dönemi agorasının tören fonksiyonu Roma tiyatrosu ile devam etmiştir.¹⁵⁶ Aynı şekilde Kyaneai'da ortaya çıkarılan bir kabartmalı lahtin iki dilli yazıtında Hellence ceza formülünde agora tanrıları ceza parasının ödeneceği kurum olarak gösterilmektedir.¹⁵⁷ Bu durum sözü geçen dönemde Lykia'da agora kavramının varlığına işaret etmektedir. Kyaneai'daki agora olasılıkla Hellenistik ve Roma Dönemi agorasının bulunduğu yerde olmalıdır.¹⁵⁸ Epigrafik kaynaklarda agora ismine rastlansa da özgün bir Lykia şehri olan Avşar Tepesi yerleşmesinde Hellen agorasında olduğu gibi kutsal alan, tapınak, tören yeri, resmi yapı ve polis in efsanevi

¹⁵⁴ F. Kolb a.g.y.

¹⁵⁵ TAM I, 47.

¹⁵⁶ F. Kolb, a.g.e., s. 42.

¹⁵⁷ M. Zimmermann, "Neue Inschriften aus Kyaneai und Umgebung II", *Lykische Studien 1, Asia Minor Studien 9*, 1993, s. 143.

¹⁵⁸ F. Kolb a.g.y.

kurucusunun mezarı ve siyasi toplanma yeri mevcuttur ancak söz konusu dönemdeki bir Hellen agorası ile karşılaştırıldığında tiyatro, gymnasium, bouleuterion ya da stoa bulunmadığı yani Avşar Tepesi Lykia yerleşmesinin Hellen polisine benzemediği ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra Avşar Tepesi Lykia yerleşmesinin konutları ve yolların düzenlenmesinde yamaçların topoğrafik koşullarına uyulan bir gelenek ve yan yana sıralanmış odalardan oluşan Arkaik ev tipine ya da Klasik verandalı ev tipine benzetilebilmektedir. Ancak Avşar Tepesi Lykia yerleşmesinde mezarlıkların kısmen de olsa yerleşimin içinde yer alması yerleşmenin Hellen polisinden farklı bir başka yönünü ortaya koymaktadır.¹⁵⁹ F.Kolb tarafından Avşar Tepesi Lykia yerleşmesinin bir Hellen polisine benzemediği sonucu çıkarılmıştır. Hellen polisinden çok teraslarda üst üste yığılmış yüksek evler, mezarlar, tapınaklar, kuleler ve surlar ile akropol duvarlarının siperleri ahşap, kuleye benzeyen paye mezarları ise taştan görünümüyle Pınara’da bir kaya mezarında bulunan “kent kabartmaları” adı verilen¹⁶⁰ kabartmalara benzemektedir.¹⁶¹

Bu açıklamalar doğrultusunda aslında Hellen agorasına benzemeyen Lykia meydanının isminin agora olması F. Kolb’e göre akkültürasyonun önemli bir işaretidir.

¹⁵⁹ F. Kolb, **a.g.y.**

¹⁶⁰ W.A.P. Childs, **The City Reliefs of Lycia**, 1978, resim: 21–24.

¹⁶¹ F. Kolb, **a.g.e.**, s. 42.

3. ROMA'NIN ANADOLU'DA YAYILIMI VE LYKIA

3.1. APAMEA BARIŞI SONRASI LYKIA

M.Ö. 3. yy'ın sonlarına doğru Helenistik krallıklardan Seleukoslar, Anadolu üzerinde hakimiyet kurmak üzere girişimlerde bulunmuştur.¹⁶² Seleukos kralı III. Antiokhos (M.Ö. 223- 187) M.Ö. 197'de harekete geçerek kumandanları Ardys ve Mithradates'i Anadolu'nun fethi için Sardes'e yollamış, kendisi de büyük bir filo ile Kilikia, Lykia ve Karia sahillerine hareket etmiştir. Lykia'da yer alan Andriake, Limyra, Patara ve Ksanthos şehirlerini güçlük çekmeden idaresi altına almıştır.¹⁶³ III. Antiokhos soyunun Apollon'dan geldiğini kabul ettiği için, III. Antiokhos Ksanthos'u kuşatıp Leto, Artemis ve Apollon tapınaklarından dolayı, şehrin bağımsızlığını devam ettirmesine izin vermiştir.¹⁶⁴ Bu durum Antiokhos döneminde Ksanthosluların kendi özelliklerini sürdürdükleri fikrini akla getirmektedir. Lykia bu şekilde III. Antiokhos'un yönetimi altına girmiştir. Roma'nın bu hareketinden huzursuzluk duyması üzerine Kaunos, Myndos, Halikarnassos, ve Samos'u da ele geçirmek isteyen III. Antiokhos, bu hareketinden dolayı ne Rhodos'a ne de Roma'ya zarar gelmeyeceğini bildirmiştir.¹⁶⁵ Antiokhos, Ephesos'u zapt etmiş¹⁶⁶ ve M.Ö. 196 kışını orada geçirdikten sonra aynı yılın baharında Avrupa'ya geçerek Hellespontos'u kontrolü altına almıştır.

M.Ö. 195'te Roma'nın düşmanı Hannibal III. Antiokhos'a sığındığında kralın Roma'ya karşı tutumu açıkça ortaya çıkmış, böylece Roma'nın III. Antiokhos ile savaşı başlamıştır. M.Ö. 191'de Thermophylai Mevkii'nde yapılan savaşta III.

¹⁶² A.N. Sherwin- White, **Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1**, London, 1984, s. 18.

¹⁶³ Hieronymos, Comm. In Daniel. XI, 15; Livius, **Ab urbe Condita**, XXXIII, 19, 9'da "omnibus enim regni uiribus conixus cum ingentes copias terrestres maritimasque comparasset, principio ueris praemissis terra cum exercitu filiis duobus Ardye(que) ac Mithridate iussisque Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum tectarum nauium, ad hoc leuioribus nauigiis cercurisque ac lembis ducentis proficiscitur, simul per omnem oram Ciliciae Lyciaeque et Cariae temptaturus urbes quae in dicione Ptolomaei essent, simul Philippum— necdum enim debellatum erat—exercitu nauibusque adiuturus." III. Antiokhos'un hareketinden bahsetmiş ancak yönetimine aldığı şehirlerden söz etmemiştir; Porphyrius, Frg. 46, **F Gr. H. II**.

¹⁶⁴ **TAM II**, 266; **O.G.I.S.**, 746.

¹⁶⁵ T. Livius, **a.g.e.**, XXXIII, 20.

¹⁶⁶ Polybios, **Historiai**, XVIII, 41; T. Livius, **a.g.e.**, XXXIII, 38, I; Appianos, **Syriake**, I.

Antiokhos, Roma ve müttefiklerine yenilmiştir.¹⁶⁷ Lykia bu süreçte Antiokhos yönetiminde olduğundan Roma'nın müttefiki olan Rhodos, kumandanı Epikrates ile Lykia'ya bir filo göndermeye karar vermiş ve aynı zamanda Romalı amiral Gaius Livius, Smyrna'dan Lykia'ya hareket etmiştir. Bu hareket sonucunda Miletos, Myndos, Halikarnassos, Knidos ve Kos, Roma'nın ve müttefiki Rhodos'un hakimiyetine girmişlerdir. Diğer taraftan Patara'ya ulaşan Epikrates'in deniz birliği rüzgar ve dalgalardan dolayı şehre yanaşamamıştır. Pataralılar'ın da savunması sonrasında birlik geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁸ III. Antiokhos *Magnesia ad Spilum*'da Roma ile son çarpışmasında mağlup olmuştur. Lykililer'in, bu savaşa dört bin kalkanlı-savaşçı olarak katılmış olduklarını anlaşılmaktadır: “*quattuor milia caetratorum: Pisidiae erant et Pamphylii et Lycii*”.¹⁶⁹ Appianos da savaşçıların taş atıcılar, okçular, mızrakçılar ve kalkanlı savaşçılardan oluştuğunu ve aralarında Phrygia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Girit ve Tralleslilerin olduğunu kaydetmektedir.¹⁷⁰ Bu çarpışmaya Antiokhos'un tarafında katılan Lykialılar da mağlup sayılmıştır.

Lykia Roma'nın III. Antiokhos ile olan savaşına Antiokhos'un tarafında katıldığı için M.Ö. 188'de yapılan Apamea barışında Roma tarafından Menderes'in güneyine kadar, Karia ile birlikte Rhodoslular'a hediye olarak verilmiştir.¹⁷¹ Bu durumda Anadolu'daki yerleri dört misli genişleyen Rhodos, Pergamon'a karşı önemli bir denge unsuru olmuştur. Fakat Roma açısından Rhodos'un topraklarının genişletilmesi aynı zamanda onun Doğu Akdeniz'in güvenliği için oynayacağı rol ile de ilgiliydi. Böylece Roma, Doğu Akdeniz'in kendi hesabına kontrolünü sadık ve güçlü bir müttefike bırakmıştır.¹⁷² Romalı *Proconsul* Lucius Manlius ile birlikte çalışan Apamea Onlar Komisyonu, şehirlerin iç durumları hakkında da karar

¹⁶⁷ Polybios, **a.g.e.**, XXI, 20, 9; T. Livius, **a.g.e.**, XXXV, 23, 10- 39- 50.

¹⁶⁸ Livius, **Ab Urbe Condita**, XXXVII, 16, 6-12.

¹⁶⁹ Livius, **a.g.e.**, XXXVII, 40, 14.

¹⁷⁰ Appianos, **Syriake**, 32:

“πολύ δε καὶ ἄλλο πλῆθος ἦν λιθοβόλων τε καὶ τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν καὶ πελταστῶν , Φρυγῶν τε καὶ Λυκίων καὶ Παμφύλων καὶ Πισιδῶν Κρητῶν τε καὶ Τράλλιανῶν καὶ Κιλίκων..”

¹⁷¹ Polybios, **a.g.e.**, XXI, 45, 8-9:

“μετὰ δὲ ταῦτα Ῥοδίοις ἐκρημάτισαν, διδόντες Λύκιαν καὶ Καρίαν τὰ μέχρι Μαιανδροῦ πισταμοῦ μὴν Τελμεσσοῦ”

¹⁷² R. M. Errington, “Rome Against Philip and Antiochus”, **CAH**, 8, 1989b, s. 287-288.

vermiştir, bu karara göre: Roma'ya bağlılığını koruyan şehirler vergiden muaf tutulacak, III. Antiokhos'un yanında olan şehirler de daha önceden III. Antiokhos'a verdikleri vergileri artık Bergama Kralı Eumenes'e ödeyeceklerdi.¹⁷³ Lykia halkı bu durumdan hoşnut olmamıştır. Polybios'tan öğrendiğimiz kadarıyla Rhodoslular'ın emirlerine katlanmaktansa her şeye katlanacaklarını bildirmişlerdir.¹⁷⁴

Nitekim Lykialılar Rhodos hakimiyetinde oldukları (M.Ö. 188- M.Ö. 167) yaklaşık yirmi yıl süresince üç kez ayaklanmışlardır. Bu ayaklanmaların savaş olarak da kabul edildiği de söz konusudur ancak Roma ile diplomatik görüşmeler halinde geçen süreç de ayaklanma olarak değerlendirilmektedir. Bu ayaklanmaların birbirinden bağımsız düşünülmemesi de akla uygun gelmektedir. Polybios'un bu ayaklanmalardan birinden söz ederken Rhodos'lu bir elçinin sözlerine yer vermiştir. Bu sözlere göre Rhodoslular'ın Lykia şehirlerinden ağır vergiler aldıklarını, ayaklanmalarda vergi ödemediklerinde Rhodoslular'ın Romalılar'dan bu meblağı talep etmelerinden anlaşılmaktadır.¹⁷⁵ Lykia ile Rhodos arasındaki ilk huzursuzluk M.Ö. 187'de başlamış ve uzun sürmeden Lykialılar'ın Rhodos hakimiyetinde kalması ile sonlanmıştır. Rhodos ile Lykia arasındaki ikinci savaş yukarıda da söz edildiği üzere diplomatik yönde olmuştur. Bu savaşta Ksanthoslular'ın öncülük ettiği görülmektedir.¹⁷⁶ Ksanthos'tan Roma'ya elçi heyeti gönderilmiştir ve bu sırada Ksanthoslular'ın Rhodos ile savaş halinde oldukları Polybios'tan öğrenilmektedir.¹⁷⁷ Livius da Lykialılar'ın Rhodoslulardan devlet olarak değil kişisel olarak da baskı gördüklerini ve III. Antiokhos'un dönemi ile karşılaştırıldığında III. Antiokhos devrinin muhteşem bir hürriyet sayılabileceğini kaydetmektedir.¹⁷⁸

¹⁷³ Polybios, **a.g.e.**, XXI, 45, 1-3; Livius, **a.g.e.**, XXXVIII, 39- 7-9; XXXVII, 55.

¹⁷⁴ Polybios, **a.g.e.**, XXII, 5- 10:

“Λυκίοις.. πᾶν γὰρ ὑπομένειν ἔφασαν μᾶλλον ἢ ποιήσῃν Ῥοδιότις τὸ προσταττόμενον”

¹⁷⁵ Polybios, **a.g.e.**, XXX, 31, 4. Rhodos'lu elçi Astymedes sözlerinin başında Lykia ve Karia'dan önemli bir gelir elde ettiklerini söylemiştir: “εἰς ἣν ἐξᾶρχῆς μὲν ἔδαπανησαν χρημάτων ἱκανὸν πλῆθος”

¹⁷⁶ Daha önce de Pers hakimiyetine girmek için uzun süre Harpagos'a direndiklerini yenileceklerini anlayınca da surların içine çekilerek karılarını çocuklarını, mallarını ve kölelerini kalenin içine toplayarak burada hepsini yakıp, kül edip bundan sonra da birbirlerine korkunç yeminler ederek, düşman üzerine atılmışlar ve bütün Ksantos'lular savaşarak ölmüşlerdi. Herodotos, **Historiai**, I, 28.

¹⁷⁷ Polybios, **a.g.e.**, XXV, 4 vdd.

¹⁷⁸ Livius, **a.g.e.**, XLI, 6, 8.

M.Ö. 174'te de Lykialılar'ın Rhodos ile başka bir savaş halinde oldukları Livius tarafından kaleme alınmıştır.¹⁷⁹ Ancak bu savaşlara rağmen Lykialılar'ın bir sonuç elde edemedikleri, M.Ö. 167'ye kadar Rhodos hakimiyetinde kaldıklarından anlaşılmaktadır. Roma'nın M.Ö. 168'te Makedonia kralı Perseus ile yaptığı savaştan sonra Rhodos'a güveninin azalması¹⁸⁰ üzerine Lykia, Roma tarafından Rhodos'tan alınmış ve bölgenin özgürlüğü verilmiştir.¹⁸¹ Romalılar'ın Rhodos'a şüphe ile yaklaşması¹⁸² Lykia'yı Rhodos'tan almasına sebep olmuştur. Bu durumda Lykia'nın kazanılan değil verilen bir özgürlüğe kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bu özgürlük "Lykialılar'ın geçmişten kalma özgürlüklerini tekrar kazanmaları" olarak da değerlendirilmektedir.¹⁸³

3.2. VI MİTHRADATES EUPATOR' UN ROMA İLE SAVAŞLARI VE LYKIA

Pontos kralı VI. Mithradates Eupator'un, Roma'nın Hannibal'den sonra en azılı düşmanlarından biri olduğu düşünülmektedir.¹⁸⁴ Çünkü kral M.Ö. 89 yılından M.Ö. 63 yılına kadar Roma ile üç kez savaşmıştır. Anadolu'daki kentleri de kendi tarafına alarak "dışarıdan gelen" olarak gördüğü Roma gücüne karşı müttefiklik oluşturmaya çalışmıştır. Bu sırada Romalı "*publicani*"den (vergi toplayıcılarından) muzdarip olan halk, Pontos kralının hakimiyetini severek kabul etmiş, ona tanrı ve kurtarıcı gibi unvanlar vermekten çekinmemiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Livius, **a.g.e.**, XLI, 25, 8: "Lycii quoque peridem tempus ad Rhodiis bello vexabantur."

¹⁸⁰ Polybios'tan öğrendiğimiz kadarıyla Makedonia kralı Perseus Rhodos'a Roma'ya karşı birleşmeleri için talepte bulundu. **A.g.e.**, XXIX, 3, 7; Rhodos da hem Roma'ya hem de Makedonia'ya elçiler göndererek barış anlaşması konusunda birleşmeyi önermiştir. Polybios, **a.g.e.**, XXIX, 10.

¹⁸¹ Polybios, **a.g.e.**, XXX, 5, 12: "κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος ἐξεβαλε δόγμα διότι δεῖ Κᾶρος καὶ Λυκίου ἐλευθέρους εἶναι πανταί, ὅσους Προσένειμε Ῥοδίοις μετὰ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον"

¹⁸² Livius, **a.g.e.**, XLII, 30, 5-6; XLIV, 15, 1.

¹⁸³ D. Magie, **a.g.e.**, 524.

¹⁸⁴ M. Arslan, "I. Mithradates- Roma Savaşı: Rhodos ve Lykia'nın Durumuna Genel Bakış" **Likya İncelemeleri**, 2002, s. 116.

¹⁸⁵ "Mithridatem dominum, illum patrem, illum conservatorem Asiae, illum Euhium, Nysium, Bacchum, liberum nominabant" Cicero, **Pro L. Flacco Oratio**, 60.

Pontos Kralı'nın Roma ile yaptığı ilk savaş, M.Ö. 89 yılında Anadolu'da yaptığı faaliyetlerle başlamıştır. Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes'i ülkesinden uzaklaştırmaya yeltenmiş,¹⁸⁶ Bithynia Kralı IV. Nikomedes'in ordusunu ise bir katliamla ortadan kaldırmıştır.¹⁸⁷ Roma M.Ö. 90–89 yılında Bithynia ve Kappadokia Krallarını yeniden tahta çıkarmakla görevlendirilen Elçi Manlius Aquilius'un Anadolu'ya göndermiştir. Ancak VI. Mithradates Elçi Aquilius'un ordusunu da yenilgiye uğratmıştır.¹⁸⁸ VI. Mithradates, Roma müttefiki Bithynia, Kappadokia ve Romalı kumandanlara karşı yapılmış olan bu faaliyetlerin ardından, M.Ö. 88 yılında Roma'nın Asia eyaletinin topraklarında olan Phrygia bölgesine girmiştir. Burada yer alan Roma valisi Gaius Cassius ve Quintus Oppius'un kumanda ettiği ordular kralın karşısına çıkmadan terhis edilmiştir. Bu doğrultuda VI. Mithradates Anadolu'daki ilerleyişini batıya doğru devam ettirmiş, Ephesos, Tralleis ve Magnesia ad Meandrum şehirlerine girmiştir. Aynı zamanda güneye yönlendirdiği kumandanları da Pontos hakimiyeti altına almak üzere Lykia, Pamphylia bölgelerine ve Ionia bölgesinin geri kalan kısmına bir sefer düzenlemiştir.¹⁸⁹ Bu bölgelere kumandan göndermesinin sebebi Pontos Kralına hala boyun eğmemiş olmalarıdır.¹⁹⁰ Appianos'un Mithridateios'taki şu ifadesi Lykia ve Pamphylia'nın Mithradates'in kumandanları tarafından işgal edildiğini açıkça dile getirmektedir.¹⁹¹ Ancak bu açıklamada Appianos açıkça hangi şehirlerin Mithradates'in hakimiyetine girdiğini belirtmemiştir. Başka bir deyişle Pontoslu kumandanların Lykia, Pamphylia ve Ionia'nın bir kısmında hangi şehirleri Pontos hakimiyetine kattığı, hangilerini alamadığı belli değildir. Ancak Termessoslular'ın Mithradates ile yapılan savaşından ve esir edilmelerinden dolayı çıkarılmış olan "*Lex Antonia de Termessibus*" isimli kanun nedeniyle Lykia'nın kuzey kesiminde Pamphylia ovasına kadar devam eden dağlık alanı işgal etmiş olabilecekleri düşünülmektedir.¹⁹² Appianos aynı eserde

¹⁸⁶ Livius, **a.g.e.**, 77 ; Appianos, **Mithridateios**, 15.

¹⁸⁷ Strabon **a.g.e.** XII, III, 40; Appianos, **a.g.e.**, 18.

¹⁸⁸ Livius, **a.g.e.**, 77; Appianos, **a.g.e.**, 19.

¹⁸⁹ Appianos, **a.g.e.**, 20.

¹⁹⁰ Appianos, **a.g.e.**, 21.

¹⁹¹ Appianos, **a.g.e.**, 20:

“Καὶ ἐς τὰ περίοκα περιπέμτων ὑπηγάγετο, Λυκίαν τε καὶ Παμφυλίαν καὶ τὰ μέχρι Ἰωνί-
ας..”, 21: “Λυκίοις ἐτι ἀντέχουσι διὰ τῶν στρατηγῶν ἐπολέμει”

¹⁹² D. Magie, **Roman Rule in Asia Minor**, 1950, s. 1102.

Telmessoslular'ın ve de Lykialılar'ın Roma'nın müttefiki olduğundan da söz etmiştir.¹⁹³ Dolayısıyla Lykialılar'ın bu savaşta Mithradatesin mi yoksa Roma'nın mı müttefiki olduğu ancak Appianos'un Dardanos Barışını anlatmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde Sulla'nın Lykia'ya Roma'nın müttefiki olan şehir ve bölgelere tanıdığı ayrıcalığı gösterdiği görülmektedir.¹⁹⁴

Pontos kralı Anadolu'daki ilerleyişine Ephesos'a ulaşarak devam etmiştir. Halkın Romalı *Publican*ların ağır vergileriyle muzdarip durumda olduğu daha önceden de belirtilmişti. Bu nedenle ilerleyişi sırasında Pontos Kralı çok az yerde direnişle karşılaşmıştır. Anadolu'da Mithradates'e direnen şehirlerde Romalı komutanların konuşlanmış oldukları gözlemlenmektedir. Bu şehirler Laodikeia,¹⁹⁵ Apameia¹⁹⁶ ve Rhodos Adası'¹⁹⁷dir.¹⁹⁸ Bunlar dışında Lykia, Pamphylia, Paphlagonia,¹⁹⁹ Pisidia'nın bazı bağımsız kentleri, Ionia'daki Magnesia ad Spilum²⁰⁰ ile Karia'daki Tabai²⁰¹ ve Stratonikeia²⁰² Roma'ya olan bağlılıklarını bozmamışlardır. Bu kentler Roma'nın müttefiki olduklarından Romalı vergi toplayıcılarının baskıcı tavrına maruz kalmamışlardır. Bu bölgeler büyük bir ihtimalle Roma'ya vergi ödüyor, Roma kanunlarına uyuyor ve Roma ihtiyaç duyduğunda onu askeri yönden destekliyorlardı.²⁰³

¹⁹³ Appianos, **a.g.e.**, 24.

¹⁹⁴ Appianos, **a.g.e.**, 22.

¹⁹⁵ Appianos, **a.g.e.**, 20; Pontos kralı M.Ö. 88'de Apameia'ya ulaşmış, ciddi bir direnişle karşılaşmıştır. Q. Oppius az sayıda atlı birlikleri ve paralı askerleriyle Laodikeia'ya sığınmıştır, Appianos, **a.g.e.**, 17. Şehir Pontos kralının kale surlarına yaptığı tahribatı görünce dayanamayacağını anlamışlardır, Strabon, **a.g.e.**, XII, VII, 16. Aynı zamanda daha sonra Q. Oppius Roma'nın müttefiki olan civar kentlerden yardım istemiş, yardıma ilk cevap veren şehir Aphrodisias olmuştur, Appianos, **a.g.e.**, 20.

¹⁹⁶ Strabon, **a.g.e.**, XII, VIII, 18; Appianos, **a.g.e.**, 19.

¹⁹⁷ Appianos, **a.g.e.**, 20; Appianos, **Civ.** I, 55.

¹⁹⁸ M. Arslan, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁹⁹ Paphlagonia'nın kralın generallerine uzun süre karşı koyamadığı ve Pontos hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldığı kaydedilmektedir, Plutarkhos, **Bioi Paralelloi**, Sula, XX- XIV.

²⁰⁰ Pontos kralı generallerinden Arkhelaos'u Magnesia ad Spilum'a göndermiş, gönderilen general şehri kuşatmış, Pontos güçlerine karşı gelenleri öldürmüş ve topraklarını işgal etmiştir. Ancak Magnesia'lılar Pontos güçlerine karşı koyabilmişlerdir, Pausanias, I, 20, 5; Livius, **perioch.** 81'a göre Arkhelaos Magnesi ad Spilum'da karşılaştığı direniş nedeniyle kuşatmaya ara vermek zorunda kalmıştır ve Magnesia ad Spilum Sulla'ya kadar Roma'nın sadık müttefiki kalabilmiştir; Appianos, **a.g.e.**, 20-21.

²⁰¹ **OGIS** II, 442.

²⁰² Appianos, **a.g.e.**, 21.

²⁰³ M. Arslan, **Roma'nın Büyük Düşmanı Mithradates VI Eupator**, İstanbul 2007, s. 151.

Pontos kralının Ephesos'a ulaştıktan sonraki amacı Roma'nın Doğu Akdeniz'deki en önemli müttefiki Rhodos'a bir sefer düzenlemek olmuştur. Ephesos'ta hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kos'a yelken açan kralı, Kos halkı iyi bir şekilde karşılamış, kendisine değerli rehineler ve kraliyet hazinesi²⁰⁴ vermiştir. Kral aynı zamanda Yahudi bankerlerin adadaki kutsal tapınaklarda sakladığı paraya da el koymuştur.²⁰⁵ Pontos kralı ardından Rhodos'a doğru seferine devam etmiştir.²⁰⁶

Rhodoslular kralın bu seferinden haber alarak hazırlıklarda bulunmuşlardır. Adaya Anadolu'dan kaçan birçok İtali kökenli kişi de sığınmıştı, bunlar arasında Asia Eyaleti *proconsülü* Lucius Cassius²⁰⁷ da vardır. Rhodoslular kentlerdeki savunma duvarlarını ve limanlarını sağlamlaştırılmış, savaş makinelerini adanın birçok yerine yerleştirmişlerdi. Rhodoslular bu hazırlıkları yaparken Telmessos ve Lykialılar'dan yardım almışlardır.²⁰⁸

Lykia Birliği kentlerinin Rhodos ile olan müttefiklik anlaşması gereği Roma'nın müttefiki olan Rhodos'a Patara'lı Artapatos'un oğlu amiral Kreinolaos ile bir savaş filosu gönderdiği bir onur yazıtı ile ortaya çıkarılmıştır. Kreinolaos'un bronz heykeli dikilmiş ve altın bir çelenk de hediye edilmiştir. Lykia birliği ve halkı adına Rhodos'a Mithradates ile yaptığı savaşta yardım eden Kreinolaos'un için hazırlanmış yazıt şu şekildedir:²⁰⁹

Λυκίων οἱ συνστρατευσά-
2 μενοι ἐτείμησαν εἰκόνι χαλκῆ καὶ
 χρυσῷ στεφάνῳ Κρεινόλαον Ἀρταπά-
4 του Παταρέα τὸν αἰρεθέντα ἐπ' αὐτῶν
 στρατηγὸν αὐτοκράτορα ἐπὶ τῆς πεμφθείσης
6 Ῥοδίοις συμμαχίας ὑπὸ τοῦ κοινοῦ

²⁰⁴ Mısır kralı X. Ptolemaios I. Aleksandros'un oğlu ve değerli hazinelerini alan kral bu ganimetleri Pontos'a göndermiştir. Appianos, **a.g.e.**, 23.

²⁰⁵ 800 Talantona el koymuştur, Sherwin- White, **Ancient Cos**, an historical study from the Dorian settlement to the imperial period, Hypomnemata; Sayı 51, 1978, 138, n. 296.

²⁰⁶ Livius, **a.g.e.**, 78.

²⁰⁷ D. Magie, **a.g.e.**, s. 1100, not 22'de Cassius'un praenomeninin Gaius olduğunu savunmaktadır. Cassius'un M.Ö. 96 yılı consülü C. Cassius Longinus olabileceğini söylemiştir.

²⁰⁸ Appianos, **a.g.e.**, 24.

²⁰⁹ C. Marek, "Der Lykischer Bund, Rhodos, Kos und Mithradates, Basis mit Ehreninschrift für Krinolaos, Sohn des Artapatos von Patara." **Lykia** II, 1995, b.a.

τῶν Λυκίων εἰς τὸν ἐνστάντα πόλεμον
8 πρὸς βασιλέα Μιθριδάτην ἡγησάμενον
ἐπάνδρως παραφυλάξαντα δὲ καὶ τὴν
10 Κῶων πόλιν ἄρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐ-
νοίας τῆς εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πλῆθος τὸ
12 Λυκίων

Pontos kralı Rhodos'a doğru hareket ettiğinde Rhodoslular tüm hazırlıklarını yapmış olarak kale dışındaki tüm alanı Pontos kuvvetlerinin yararlanmaması için yerle bir edip tahkim olunmuş kalenin içine sığınmışlardır.²¹⁰ Bunun dışında Rhodoslu amiral Euphanor'un oğlu Damagoras'ı hafif ve hızlı teknelerden oluşan donanmasıyla Mithradates'e karşı göndermişlerdir.²¹¹ Dönemin haritası göz önüne alındığında Damagoras'ın, Mithradates'in Kos'tan Rhodos'a giderken takip edeceği en kolay rotayı görerek, Halikarnassos yarımadasının açıklarında mevki almış olabileceği tahmin edilebilmektedir.²¹² Mithradates gelmekte olan Rhodos donanmasının farkına vardığında gemilerine hızlanmaları için emir vermiştir. Çünkü gelen Rhodos donanmasının sayıca az olduğunu anlamıştır. Rhodos donanması bunun üzerine limana geri dönmüştür. Mithradates de donamanın peşinden limana girmeye çalıştıysa da başaramamış, Rhodos kalesi yakınlarına kamp kurarak şehre girmek için fırsat kollamış, bir taraftan da Asia'dan gelecek birliklerini beklemeye başlamıştır.²¹³ Pontos kralının deniz kuvvetlerinin, Rhodos deniz kuvvetlerinden sayı ve donanım olarak üstün olduğu kaydedilmektedir. Fakat Rhodoslular'ın donanmasının hareket kabiliyeti açısından üstün olması²¹⁴ Pontos Kralı'nın donanmasıyla baş etmeye yetmiştir.

Rhodos adasının Mithradates tarafından işgal edilmediği göz önünde bulundurulursa Mithradates'in kuşatmasının başarısız sonuçlandığı söylenebilir. Gerek Rhodos şehrinin iyi savunulması, gerek Rhodos'un deniz gücü olarak iyi bir taktik uygulaması Mithradates'i daha fazla uğraşmadan Rhodos'tan uzaklaşmaya

²¹⁰ Appianos, **a.g.e.**, 24.

²¹¹ V. Kontorini "La famille de l'admiral Damagros de Rhodes. Conturbation à la prosopographie et à l'histoire rhodiennes au Ier s. Av. J.C." **Chiron** 23, 1993, s. 83 vdd.; M. Arslan 2007, s. 176.

²¹² M. Arslan 2007, s. 176.

²¹³ Appianos, **a.g.e.**, 24.

²¹⁴ Appianos, **a.g.e.**, 25.

itmiştir. Pontos kralı Rhodos'un tam anlamıyla bağımsız kalmaması için bir deniz birliğini Rhodos çevresinde bıraktıktan sonra Lykia'ya doğru bir deniz seferi düzenlemiştir.²¹⁵ Mithradates'in bu deniz seferindeki amacı Rodos'tan sonra bölgedeki en önemli ikinci liman olan Patara kentini kuşatmak olmuştur. Patara, Roma ile savaşı süresince krala karşı koymuş olan Lykia bölgesinde bulunmaktadır. Pontos kralı Patara'yı karadan ve denizden kuşatmış, savaş makineleri yapmak üzere de Lykia Birliği'nin kutsal alanı Letoon²¹⁶'daki ağaçları kesmeye başlamıştır. Ancak tanrıça Leto kendisine rüyada görünmüş, ağaçları kesmekten vazgeçmesini istemiştir. Kral kuşatmayı kendi adına daha fazla uzatmamış, yerine komutanlarından Pelopidas'ı bırakarak Hellas'a gitmeye karar vermiştir.²¹⁷

III. Antiokhos'un Roma ile mücadelesinde Seleukos kralının yanında yer almış olan Lykia, VI. Mithradates Eupator'un Roma ile giriştiği mücadelede, kimi Lykia şehirleri dışında Roma tarafında olmuştur. Lykia'nın bu tutumunun özgürlüğünü elinde tutmak üzere önemli bir politika olduğu gözlemlenmektedir. Kibyris'teki Moagetes Hanedanlığı'nın ortadan kalkması üzerine, bir "*tetrapolis*" (dörtlü şehir) olan Boubon²¹⁸, Balbura²¹⁹ ve Oinoanda Roma generali Murena tarafından Lykia Birliği'ne dahil edilmiştir.²²⁰ Lykia Roma'nın VI. Mithradates ile olan savaşlarında ve korsanlar savaşında kurnazca bir politika güderek Roma taraftarı olmuş ve bu diplomasisini kendi yararına kullanabilmiştir. Bu dönemde Telmessos ve Phaselis ve Batı Lykia'da yer alan yüksek Elmalı ve Seki Yaylaları Lykia'ya Roma tarafından Lykia'ya verilmiştir.²²¹ Bu şekilde Lykialılar, Pontos kralı VI. Mithradates Eupator'a karşı savaştıkları ve Roma'nın yanında yer aldıkları için, özgürlüklerini korumakla kalmayıp, aynı zamanda topraklarını da kuzey yönünde

²¹⁵ Appianos, **a.g.e.**, 27; **Civ.** IV, 67.

²¹⁶ Λητῶον, bugünkü Kumluova yakınlarındaki kutsal alan, denize ve Kasnthos'a 4'er km uzaklıkta bulunmaktadır. M.Ö. 8. yy.'dan beri Leto tapınağının bulunduğu kutsal alanda beş yılda bir Thea Roma onuruna kutlanan festival de düzenlenmiştir; Hild- Hellenkemper 2004, s. 683.

²¹⁷ Appianos, **a.g.e.**, 27.

²¹⁸ W. Ruge, "Bubon", **RE**, III, 1, 1897, s. 933

²¹⁹ W. Ruge, "Balbura", **RE**, II, 2, 1896, s. 2820; A. Thorspecken, "Balbura", **DNP**, 2, 1997, s. 419.

²²⁰ Strabon, **Geographika**, XIII,IV,17; J. J. Coulton, "North Lycia Before The Romans", **Akten des II. Internationalen Lykien- Symposions**, I, 1993b, s. 79.

²²¹ S. Mitchell, The Treaty between Rome and Lycia of 46 B.C." şurada: **Papyri Graecae Schoyen** (Pschoyen I) Florenz 2005, (Papyrologica Florentina 35) s. 163- 258; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 50.

genişletmişlerdir.²²² Bu sırada Telmessos'da kesin olarak Lykia'ya katılmıştır.²²³ Sulla, Lykia'ya bağımsızlığını vermiş aynı zamanda, “*amicus et socius*” (dost ve müttefik) unvanlarıyla Roma müttefikleri arasına almıştır.²²⁴

²²² Strabon, **Geographika**, XIII, IV,17.

²²³ M. Adak, **a.g.e.**, s. 131

²²⁴ Appianos, **Mith.**, 20

3.3. KÜÇÜK ASIA'DA KORSANLIK FAALİYETLERİ, ROMA'NIN KORSANLARA MÜDAHALESİ VE LYKIA'NIN BU DÖNEMDEKİ TUTUMU

3.31. KÜÇÜK ASIA'DAKİ KORSANLIK FAALİYETLERİ

Latince ismi “*pirata*” olan korsanlık kelimesinin Hellenesi ὁ πειρατής²²⁵ (*ho peirates*) tir.²²⁶ Aynı zamanda ὁ ληστές (*ho leistes*) ve daha seyrek kullanılan ὁ καταποντιστής (*ho katapontistes*) kelimeleri de Hellenes’de korsanlığı ifade etmektedir.²²⁷

Korsanlık faaliyetlerinin denizciliğin başlamasıyla başladığı kabul edilmektedir.²²⁸ Nitekim Cassius Dio’nun “οἱ καταποντισταὶ ἐλύπουν μὲν αἰεὶ τοὺς πλείοντας, ὡσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ γῆ οἰκοῦντας οἱ τὰς ληστείας ποιοῦμενοι· οὐ γὰρ ἔστιν ὅτε ταῦτ’οὐκ ἐγένετο, οὐδ’ ἂν παύσαιτο ποτε ἕως δ’ ἂν φήσις ἀνθρώπων ἦ” sözleriyle anlattığı gibi korsanlar deniz yolcularını daima rahatsız etmiş, bunların böyle faaliyetleri yapmadığı dönem olmamıştır, insanın doğasında olduğu sürece de sona ermeyecektir.²²⁹ Korsanlar hakkında arkeolojik veri bulunmayacağından bu konudaki yazılı kaynakları incelemek uygun görünmektedir. Odysseia adlı destanında korsanlığa yer veren ilk yazar olan Homeros Troia savaşından sonra Troia’dan 12 gemisi ve yoldaşlarıyla ayrılan Odysseus’un yaptıkları arasında korsanlıktan söz etmiştir. Odysseus Kikonların kentini yakıp yıkmış, kadınları ve mallarını yağmalamış ve ganimetleri de adamları arasında paylaşmıştır.²³⁰

²²⁵H.G. Lidell& R. Scott, *Grek- English Lexicon*, 1887- 1937, s. 1354’te πειράζω gemilere saldırıda bulunmak, s. 1355’te πειρᾶτέον, korsan olmak anlamında verilmiştir.

²²⁶H.G. Lidell& R. Scott *a.g.y.*

²²⁷ Ph. De Souza, *Piracy in the Graeco- Romen World*, Cambridge, 1999, s. 3; H. Şahin, “Jeopolitik Açıdan Kilikia Bölgesi Korsanlığı” *Muhibbe Darga Armağanı*, 2008, s. 487.

²²⁸ H. Şahin, 2008, s. 487.

²²⁹ Cassius Dio, *Historia Romana*, XXX, 29, 5.

²³⁰ Homeros, *Odysseia*, IX, 39.

Helenistik Dönem Küçük Asia'daki korsanlığın doruğa çıktığı dönem olmuştur. Büyük İskender'in ölümünden sonra ardıllarından Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında Suriye Anadolu'nun güney kıyıları için büyük mücadeleler baş göstermiştir.²³¹ Bu mücadeleler stratejik limanları ellerinde tutma isteğinden kaynaklanmaktaydı.²³² Sözü edilen mücadeleler bölgede huzurluk ortamı yaratmasının yanı sıra aynı zamanda otorite boşluğunu oluşmasına yol açıyordu. Bunun yanı sıra korsanlığın belirli bir sisteme oturmasında “*diadokh*”ların (ardıllar) arasındaki güç dengelerinin bozulmasından doğan iktidar boşlukları, bölgedeki devletlerden bir tanesinin kendi çıkarı için korsanları desteklemesi de önemli rol oynamıştır.²³³

Helenistik krallıklardan sözü edilen Seleukos krallarından III. Antiokhos Küçük Asia'daki topraklarını ve de iktidar alanını genişletmek üzere bir seferde bulunmuştur. Bu seferi Kartaca savaşlarını yeni bitirmiş ve Akdeniz'e hakim olmaya çalışan Roma'nın çıkarlarıyla örtüşmemiş ve aralarında bir savaş gerçekleşmiştir. Savaşın ardından M.Ö. 188'de yapılan Apamea Barışı gereği III. Antiokhos Toroslar'ın ardına çekilmek zorunda kalmış, yukarıda da değinildiği gibi Akdeniz'in doğusunda ve Küçük Asia'da etkili olacak korsanlık için otorite boşluğu oluşmuştur.

M.Ö. 133'de Bergama Kralı III. Attalos'un krallığını Roma'ya vasiyet ile bırakmasıyla M.Ö. 129'da Roma'nın resmen Küçük Asia'da bir eyalet kurmuştur. Ancak bu eyaletin kuruluşunda Roma sadece kendisine veraset yoluyla kalan topraklarla ilgilenmiş, Kilikia, Pamphylia ve Lykia gibi güneydeki bölgeleri de müttefikleri arasında paylaşmış, bizzat hakim olma yoluna gitmemiştir. Bu durum da söz konusu bölgelerde gerçekleşecek korsanlığa ortam yaratmıştır.²³⁴

Sözü geçen bu ortam M.Ö. 2. y.y.da Küçük Asia'da korsanlığı arttırmış ve bir sorun olarak ortaya çıkarmıştır. Kilikia ve Suriye Bölgesi'ndeki kralların iktidarsızlıklarından yararlanarak Kilikia'lı korsanları örgütleyen Diodotos ya da

²³¹ G.M. Cohen, **Hellenistic Settlements in Europe, in the Islands and Asia Minor**, Oxford., s. 353- 355; H. Şahin 2008, s. 487.

²³² M.M. Austin, “Hellenistic Kings, War and The Economy” **CQ** 36, s. 450- 466.1986, s. 450- 466.

²³³ H. Şahin 2008, s. 487.

²³⁴ H. Şahin 2008, s. 488.

Tryphon adında bir de önderleri bulunuyordu.²³⁵ Diodotos Kilikia'daki Korakesion (Alanya) kentine yerleşmişti. Daha önce de değinildiği gibi Apamea Barışı'ndan sonra Seleukoslar'ın sınırlarının daraltılmasıyla Korakesion kralların hakimiyet bölgeleri dışında, güvenli bir bölge haline gelmiştir.²³⁶

3.3.2. ROMA'NIN KORSANLARA MÜDAHALESİ

Kilikia'daki korsanlık faaliyetleri batıya doğru devam etmiş, Roma'nın Küçük Asia'daki eyaletler arasında ticareti baltalamaya başlamıştır. Bunu üzerine Roma Senatosu M.Ö. 102'de Marcus Antonius komutasındaki bir orduyu Küçük Asia'ya göndermiştir.²³⁷ Atina ve Rhodos'a uğrayan Marcus Antonius topladığı savaş gemileriyle korsanlara karşı bir sefer düzenlemiş, birçok korsan gemisin ele geçirmiş ancak korsan sorununu tam anlamıyla sonuca ulaştıramamıştır.²³⁸ Kilikia Marcus Antonius'un bu ilk operasyonundan sonra *Praetor* Eyaleti haline getirilmiştir.²³⁹

Roma'nın Küçük Asia'daki varlığından ve yürüttüğü politikalarından rahatsız olan Mithradates'in Roma ile olan savaşlarından yukarıda bahsedilmiştir. Mithradates Roma ile savaşın yanı sıra korsanlarla işbirliği kurarak güney sahillerinde de Roma'nın egemen olmasını istemiştir.²⁴⁰ Roma senatosu bu kez de Sulla'yı olaya müdahale ile görevlendirmiştir. M.Ö. 87'de yapılan savaşta Sula Mithradates'i yenmiş, imzaladıkları Dardanos Barışı'nda korsanlarla ilgili bir madde bulunmamaktadır.

Bunun üzerine faaliyetlerine devam eden korsanlar teknolojilerini geliştirdikleri görülmektedir.²⁴¹ Bunun üzerine Roma M.Ö. 78'de Kilikia

²³⁵Strabon, a.g.e., XIV, V, 2: “τοῖς δὲ Κίλιξις ἀρχὴν τοῦ τὰ πειρατικὰ συνίστασθαι Τρύφων αἴτιος κατέστη καὶ ἡ τῶν Βασιλέων οὐδένεια τῶν τότε ἐκ διαδοχῆς ἐπιστατούντων τῆς Συρίας ἅμα καὶ τῆς Κιλικίας.”

²³⁶ H. A. Ormerod, **Piracy in the Ancient World**, Londra, 1924 s. 206; H. Şahin 2008, s. 487.

²³⁷ Livius, a.g.e., 68; Cicero, **De Orat.** I, 82.

²³⁸ Livius, a.g.e., 68; Cicero, a.g.e. I, 82; Tacitus, **Annales**, XII, 62; **IGR IV**, 1116.

²³⁹H. Şahin 2008, s. 488.

²⁴⁰ H. A. Ormerod 1924, s. 210 vdd.

²⁴¹ Korsanlar bu dönemde Myoparo ve Hemiolia olarak adlandırılan kadırgaları bırakmışlar yerine kısa mesafede 7 deniz mili hıza ulaşan biremis (çift sıra kürekli) ve triremis (üç sıra kürekli) denilen kadırgalarla ticaret gemilerine zarar vermeye devam etmişlerdir: H. Şahin 2008, s. 488.

yöneticiliğine P. Servilius Vato'yu atamıştır.²⁴² Yapacağı korsan operasyonu için ilk önce bir donanma kuran Servilius Vatio kısmen de olsa denizde bir başarı elde etmiş²⁴³ ardından da Lykaonia ve Isauria bölgelerinde bulunan ve denizdeki korsanlara yardım eden haydutlarla ilgili bir operasyon daha yapmıştır.²⁴⁴ Bu operasyonu başarıyla tamamlayan Vatio'ya Isauricus unvanı verilmiştir. Ancak korsanlar meselesinin tam olarak çözümlenebilmesi için Roma bir kez daha hem de tam yetkiyle donatılmış bir kumandan daha bölgeye gönderecektir.

Akdeniz'de ticaret yapmanın son derece zorlaşması²⁴⁵ ve Roma'ya Mısır'dan gelen tahılın da tehlikeye girmesi²⁴⁶ Roma'nın korsanlar meselesini tamamen bitirecek bir karar almasına yol açmıştır. M.Ö. 67 senesi consulü Aulus Gabinius 'lex Gabinia' adındaki kanun tasarısıyla Pompeius Magnus'un bölgeye götürülmesini senatoya sunmuştur. Kanun uyarınca korsanlara karşı süren savaş için bütün Akdeniz'de ve komşu denizlerde,²⁴⁷ kıyılarda denizden 50 Roma mili²⁴⁸ içeriye kadar yetki tek bir kişiye veriliyordu. Akdeniz'deki bütün topluluklar ve en güçlü krallar da müdahale etme yetkisi dahilindeydi. Gn. Pompeius Magnus'a verilen bu yetki "*imperium proconsulare maius*" (büyük proconsül yetkisi) idi. Bir donanma oluşturabilecek aynı zamanda emrindeki parayı da korsanları ortadan kaldırmak için gereken işlemlere harcayabilecekti.²⁴⁹ Operasyonunu hem karadan hem denizden başlatan Pompeius Magnus korsanlarla Korakesion'da bir savaş yapmıştır. Pompeius üç aydan daha kısa bir sürede korsanları tehlikesiz hale getirmiş, denizde neredeyse hiç savaş yapılmadan korsanlar bastırılmıştır.²⁵⁰ Korsanların çoğu korktuklarından teslim olmuşlar ve de gemilerini Pompeius'a teslim etmişlerdir. Pompeius teslim olanları cezalandırmamış, aksine onları

²⁴²H. A. Ormerod 1924, s. 214- 219.

²⁴³Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 3.

²⁴⁴ Korsanların Kilikia sahillerinde yer alan karargahları her türlü ihtiyaçlarını giderecek teçhizat bulunuyordu ve emirlerinde çalışan köleler sistematik bir şekilde onlara yardımda bulunuyordu. Bu şekilde iyi örgütlenmiş oldukları ve de Zeniketes isminde bir şefe sahip oldukları da bilinmektedir, H. Şahin 2008, s. 488- 489.

²⁴⁵Plutarkhos, **a.g.e.**, Pompeius, XXV.

²⁴⁶Plutarkhos, **a.g.y.**; Appianos, **Mithradateios**, 94, 30; Cassius Dio, **a.g.e.**, XXXVI, 37, 1.

²⁴⁷E. Rawson, "L. Cornelius Sisenna and the Early First Century B.C." **CQ** XXIX, 2, 1979, s. 334.

²⁴⁸Vellius, **Historia Romana**, II, XXI; R. Seager, "The Rise of Pompey" **CAH** IX, 1992, s. 249.

²⁴⁹Cicero, **Lex Manilia**, XXIII, 67; Appianos, **a.g.e.** 94, 430; Cassius Dio, **a.g.y.**; H. A. Ormerod 1924, s. 234; P. De Souza 1999, s. 161- 167; H. Şahin 2008, s. 489.

²⁵⁰Cicero, **De Imperio Cn. Pompei**, XII.

Kilikia’da Soloi (daha sonra adı Soloi Pompeiopolis olmuştur) Akhaea’ da Dyme şehirlerine yerleştirmiştir.²⁵¹ Bu davranışla korsanları denizlerden karaya taşıyan Pompeius onların şehir yaşantısını görmelerini ve böylece vahşilikten uzaklaştırmayı hedeflemiştir.

3.3.3. LYKIA’NIN BU DÖNEMDEKİ TUTUMU

Antik kaynakların uygar ve nezih bir biçimde yaşamlarını sürdürdüklerini anlattıkları Lykialılar, utanç verici kazanç elde etmedikleri, korsanlık faaliyetlerine katılmadıkları açıkça dile getirilmektedir.²⁵² Lykia’nın doğusunda faaliyet göstermiş olan korsan lideri Zeniketes’in Lykia’lı olarak tabir edilmiş olması ilgi çekmektedir.²⁵³ Zeniketes Lykia’nın doğusunda Olympos Dağı ve aynı isimli şehirde faaliyet göstermiş, Servilius’un buradaki operasyonu sırasında kendisini ve yerleşmiş olduğu yeri yakmıştır. Zeniketes’in bulunduğu yer Lykia’dan ayrı bir etnik bölgeyi oluşturmasının yanı sıra Zeniketes’in Strabon tarafından Olympos olarak adlandırılan Tahtalı Dağı’nda faaliyet gösteren bir Kilikalı da olabileceği düşünülmektedir.²⁵⁴

Lykia’nın doğusunda yer alan Olympos ve Phaselis korsanların eline geçmiştir.²⁵⁵ Doğu Lykia’da Olympos, Korykos, Phaselis ve Attaleia’nın bulunduğu bölgede Zeniketes’in bir korsan devleti kurduğu kaydedilmektedir.²⁵⁶ Adı geçen şehirler kumandan Publius Servilius tarafından alındıktan sonra “*ager publicus*” haline getirilmişlerdir.²⁵⁷ Bu şehirlerin topraklarına el koyan Vatia bu bölgeye sayısız İtalik kökenli vatandaş/insan yerleştirmiştir. Bölgeye İtaliklerin yerleştirilmesi şüphesiz Roma etkisinin daha fazla bölgeye nüfuz etmesi anlamına gelmektedir.

²⁵¹ Plutrakhos, **Bioi Paralleloi**, Pompeius, XXVIII, 1.

²⁵² Strabon, a.g.e., XIV, III, 2, “Λύκιοι δ’οὐτῶ πολιτικῶς καὶ σωφρόνως ζῶντες διετέλεσαν ὡστ’ἐκίνων διὰ τὰς εὐτυχίας θλαττοκρατησάν μέχρι τῆς Ἰταλίας ὅμως ὑπ’οὐδενὸς ἐξήρθησαν αἰσχροῦ κέρδους, ἀλλ’ἔμειναν ἐν τῇ πατρίῳδιοικίῃ τοῦ Λυκιακοῦ συστήματος”

²⁵³ H. A. Ormerod, Piracy in the Ancient World, s. 216’da Zeniketes’in Olympos’ta olduğundan ve burada faaliyet gösterdiğinden bahsetmektedir.

²⁵⁴ H. A. Ormerod, 1924, s. 216- 217.

²⁵⁵ M. Adak 2002, s. 131.

²⁵⁶ S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 55.

²⁵⁷ Cicero, **Leg. Agr.**, 1, 5- 2, 50.

Lykia bölgesinde deprem ya da ardı ardına kurak geçen yıllar sonucu meydana gelebilecek ekonomik sıkıntıların alt tabakadan bir takım Lykialılar'ın korsanlığa başvurmaya itmiş olabileceği düşünülmektedir.²⁵⁸ Geç klasik dönemde Lykia- Psidia Phaselis'in bulunduğu Kavak Dağı eteklerinde Mnaritlerin korsanlık yaptığı kaydedilmektedir.²⁵⁹

Bu durumda Lykia'nın doğusundaki şehirler hariç Lykia'dan korsanlık faaliyetlerine karışan şehir olmamıştır. Olympos, Phaselis ve Attaleia korsanlık faaliyetlerine karıştıkları için Roma karşıtı duruma düşmüşlerdir.²⁶⁰ Ancak Lykia'nın tamamının bu faaliyetlere katılmaması Roma karşıtı bir politika izlemediği anlamına gelebilmektedir. İmparator Commodus (M.S. 180- 192)'un Boubon halkına korsanları ortadan kaldırdıkları için övgüde bulunduğu yazıt, M.S. 2. y.y.da da bölge de korsanlık faaliyetlerinin bulunduğu ancak Lykialılar'ın korsanlığa karşı olduğunu göstermektedir.²⁶¹ Bir taraftan Ovacık'ta ortaya çıkan yazıtlardan edinilen bilgiye göre Milyas'ta M.S. 3. y.y.da dahi korsanlığın bulunduğu öğrenilmiştir.²⁶² Bu durum da Lykia'nın korsanlık faaliyetlerine katılıp katılmadığı konusunda oldukça düşündürücüdür.

²⁵⁸ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 55.

²⁵⁹ Diodoros Sicullus, **a.g.e.**, 17, 28; Arriannos, **a.g.e.**, I, 24, 6.

²⁶⁰ F.D. Öztürk, "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşma" **Doğu Batı** 49, 2009, s. 279.

²⁶¹ F. Schindler, **Die Inschriften von Bubon**, Wien, 1972, s. 11 vdd., no. 2.; S.Şahin- M. Adak, 2007, **a.g.y.**

²⁶² M. Zimmermann, Probus, Carus und die Räuber im Gebiet des pisidischen Termessos, **ZPE** 110, 1996b 265–277; R. M. Harrison, **Mountain and Plain From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period**, 2001, s. 87- 112; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 55.

4. ROMA'DA İÇ SAVAŞ VE LYKIA

4.1. ROMA'DA İÇ SAVAŞ VE LYKIA'NIN TUTUMU

M.Ö. 1. yy.da Roma'da bir süredir devam eden karışıklık *Bellum Civile* (İç Savaş) olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Roma'daki bu İç Savaş Lykia'yı da etkilemiştir. Lykia'daki yönetici sınıfın Caesar tarafında olması, Lykia'nın Caesar'ın öldürülmesinden sonra Caesar katillerinin saldırısına maruz kalmasına sebep olmuştur. Saldırıya direnişte bulunan Lykialılar özgürlüklerinin sekteye uğramasından kurtulamamışlardır. Brutus ile savaşmak zorunda kalan Lykia Birliği barış için tazminat ödemek durumunda kalmıştır. Bu sebeple elinizdeki tez çalışmasında konuya ayrı bir başlık altında yer verilmiştir.

Roma'da gerçekleşen İç Savaşın nedenleri yaklaşık olarak bir yüzyıl öncesinde gerçekleşen olaylardan kaynaklanmaktadır. M.Ö. 2. yy. ortalarında Roma'da toprakların genişlemesi sonucu büyük çiftlik olarak adlandırılabilen *latifundialar* ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra tahılın yabancı ülkelerden getirilmesi ve daha ucuz fiyata satılmasıyla Roma'da orta sınıf köylülerin tarım yapabilmesi imkansız olmuştur. Tarım yapamayınca fakirleşen köylüler Roma'ya göç ederek *proletarii* denilen bir topluluk oluşturmuşlardır. Roma anayasasına göre vatandaşlar vergi verme gücüne göre askere alınmaktaydı. Bu şartlar altında çalışmadıkları için vergi ödemeyen proletarii dolayısıyla askere alınamayan ve işsiz olan bu topluluk para karşılığında oylarını satar duruma gelmiş ve siyasi istikrarsızlığa yol açmışlardır. Aynı zamanda yarı vatandaşlık hakkına sahip olan İtalya dahilindeki müttefikler bir çok savaş geçirmişti ve hukuki eşitlik talebinde bulunuyorlardı. Tüm bu olayları Roma lehinde çözmek için aristokrat sınıfından ya da halk taraftarı birçok politikacı çeşitli kanunlar ve düzenlemeler getirmişlerdir. Ancak aristokrat sınıfı sayılabilecek *optimatesin* yaptığı düzenlemeler tam anlamıyla sonuç getiremeyince M.Ö. 133 yılı halk *tribünlüğüne* seçilen Tiberius Gracchus, asil bir aileden gelmesine rağmen *populares* denilen halk menfaatine hareket eden bir siyasi görüş gütmüş ve yönetimini bu doğrultuda gerçekleştirerek, bir takım yeni düzenlemeler yapmaya çalışmıştır. Toprak reformu olarak adlandırabilecek düzenlemelerle küçük çiftçilere toprak verilmiştir. M.Ö. 133'te ölen ve krallığını Roma'ya miras bırakan III.

Attalos'un krallığından gelen para da tekrar tarıma küçük çiftçinin yatırım yapmaları için kullanılmıştır. Ancak kısa sürede Roma'da askeri bir reformun gerekliliği de hissedilmiş, *equites* (atlı) sınıfına mensup bir aileden gelen ve M.Ö. 104- 101 yılları arasında ardı ardına *Consul* olan C. Marius M.Ö. 104'te Güney Gallia'daki gezgin kabilelerle mücadele etmek için beklediği sırada bir askeri reform yapmıştır. Bu reformdaki en büyük değişiklik; varlığı olmadığı için askere alınamayan ve Roma askeriyesinde büyük boşluğa yol açan piyade sınıfının bulunmamasına bir çözüm olarak getirilmiş paralı askerlik sistemidir. *Proletarii* denilen varlıksız kesim artık parayla askere alınmaya başlanmış ve bundan sonra vatani bir hizmet olarak dövüşen eski vatandaşlar ordusu yerini kumandanların elinde her türlü mücadeleye hazır, hatta ve en önemlisi hükümet aleyhine bile savaştıkları bir hal almıştır. Bu durum M.Ö. 1. yy. ortalarında ayrı cephelerde savaşmış güç kazanan Sulla'nın *legatlığı* yapmış sonradan da *populares* görüşüyle M.Ö. 77 *consulluğ*üne seçilerek siyasi hayata atılan Pompeius Magnus ve Iulius Caesar arasında savaş çıkmıştır.

Caesar ile Pompeius arasındaki savaşta hem Caesar hem de Pompeius doğudaki eyaletlerden yardım talep etmişlerdir.²⁶³ Bœotia, Makedonia, Illyria, Asia eyaleti bu bölgeler arasındadır.²⁶⁴

Lykia'nın bu dönemde Caesar'ın yanında yer aldığı nı S. Mitchell'in 2005 yılında yayınladığı 0.875x 0.535 cm. boyutlarındaki bronz levha üzerindeki yazıttan anlaşılmaktadır. M.Ö. 46 yılında Sextilis (ayının) (Haziran) *kalendas*ından önce 9. gününe tarihlenen yazıttan Lykia'nın Caesar kanunlarına göre düzenlendiği görülmektedir. Birkaç aşamada incelemek mümkün gözükmektedir. Roma ile Lykia arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır. Her iki taraf da diğer tarafın düşmanına yardım etmemeye ve her iki taraf da diğerine bir saldırı olduğunda yardımına gitme kararı almıştır. Anlaşmaya göre tarafların yasakladığı mallar ithal ya da ihraç edilirken birini yakalarsa belirlenmiş memurdan önce müdahale etme hakkına sahip olmuştur. Anlaşma hükümlerine göre eğer bir Roma vatandaşı büyük bir suçtan tutuklanırsa, Roma'da Roma hukukuna göre yargılanacak, aynı şekilde bir Lykialı büyük bir suçtan yakalanırsa, Lykia'da Lykia hukukuna göre yargılanacaktır.

²⁶³ D. Magie, 1950, s. 402, d.n. 75.

²⁶⁴ Appianos, *Bellum Civile*, IV, 10, 75.

Hükümlerde yer alan diğer bir maddede Romalı ve Lykialılar arasında gerçekleşecek anlaşmazlıklarla ilgilidir. Eğer bir Romalı bir Lykialı tarafından mahkemeye verilirse, suçlu Lykia'da Lykia kanunlarına göre yargılanacaktır, eğer bir Lykialı bir Romalı tarafından mahkeme edilirse Roma'da Roma kanunlarına göre yargılanacaktır ve soruna mümkün olan en kısa zamanda bir çözüm bulunacaktır. Anlaşmada rehin alma durumu ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Her iki taraf da diğerinin rehin alınmış askerini, atını, kölesini ya da gemisini ele geçirirse iyileştirip yada restore edip ülkesine göndermekle sorumludur. Caesar kanununa göre anlaşma şartlarında Lykia'nın topraklarının genişlemesine karar verilmiştir. Bu anlaşma her iki tarafında kabulü dahilinde değiştirilebilir niteliktedir.²⁶⁵ S. Mitchel anlaşma metninin çevirisini şu şekilde yapmıştır²⁶⁶:

“ Gaius Iulius Caesar'ın 3. diktatörlüğü sırasında ve Marcus atlıların komutanı iken, Lucius Volcanius Tullus praetor olarak atandığında ve Lucius Roscius vatandaşlar ve yabancılar üzerinde praetor olarak atandığında (bu) ant Sextilis ayından 9 gün önce Romalılar ve Lykialılar'da oluşan “comitium”da tamamlandı.

Romalılar ve Lykia Birliği dostluk (ve ittifak) ve sarsılmaz halk zorlama olmaksızın hiçbir zaman değişmemiştir. Romalılar ile Lykialılar'ın birliği arasında karada ve denizde ölümsüz barış olmasına izin verilsin. Lykialılar'ın Romalılar'ın gücüne ve üstünlüğüne sıkıca uyması sağlansın (izin verilsin), bu da tüm geleneklere layık biçimde ve kendilerinin ve Roma'nın değerini bilir biçimde olsun.

Lykialılar, Romalılar'ın karşıtlarının ve düşmanlarının, Lykia topraklarından ve sınırlarından, Lykialılar'ın hüküm sürdüğü territorium'dan geçmesine izin vermesin. Ve Lykialılar Romalılar'ın düşmanlarını kabul etmesin ve halk kararıyla kötü niyetli bir düzenbazlıkla bir şey yapmasınlar ve böylece tüm müttefikleri savaşta Lykia'ya bağlı kalabilsinler. Ve Lykialılar Romalılar'ın düşmanlarına ve karşıtlarına halk kararıyla para, levazım, silah, gemi tedarik ederek kötü niyetli bir düzenbazlıkla yardım etmesin.

²⁶⁵ S. Mitchell, “The Treaty between Rome and Lycia of 46 B.C.” **Papyri Graecae Schøyen**, 2005, s. 172.

²⁶⁶ S. Mitchell 2005, s. 167- 171.

Romalılar Lykialılar'ın düşmanlarına ve karşıtlarına kendi territoriumu veya Romalılar'ın hakim olduğu herhangi bir bölgenin territoriumundan geçemesine izin vermesin. Böylece Romalılar Lykia Birliği'nin düşmanlarına kötü niyetli bir düzenbazlıkla para, levazım, silah, gemi tedarik ederek yardım etmesin.

Eğer birisi Romalılar'a ve müttefiklerine savaş açarsa, Lykia Birliği yada müttefikleri Romalılar'a mümkün olan her yolla yardım etsin.

Yasaklanacak herhangi bir şey her iki taraf tarafından ortaklaşa yasaklanmalı, hiçbir taraf bu yasaklanmış ürünü ihraç ya da ithal etmesin. Eğer bu suçlardan yakalanan olursa, suçlayan suçluyu yabancıların ve vatandaşların hukukundan sorumlu praetor'e götürülmesi zorunludur. Eğer Lykia'da birisi tutuklanırsa, bu kişi en yüksek memuriyetteki sorumluya teslim edilebilir, başka kimseye teslim edilemez. (Suçlunun) Kanunlara göre kutsal olan her şeyi kalır ancak eşyaları kalmaz.

Eğer bir kişi özgür bir adamı öldürüp onu bilerek satılması için bırakırsa, kötü niyetli bir düzenbazlıkla bunu yaparsa ve eğer büyük bir suç işlerse, büyük suçlu olur. Bu meselelerle ilgili olarak eğer bir roma vatandaşı Lykia'da yakalanırsa, onun kendi kanunlarıyla Roma'da yargılanması gerekmektedir. Başka bir yerde yargılanamaz. Eğer bir Lykialı bu suçlardan yakalanırsa kendi ülkesinin kanunlarına göre yargılanır, başka yerde yargılanamaz.

Eğer bir Lykialı ile Roma'yı ilgilendiren bir anlaşmazlık çıkarsa, o kişi Lykia'da Lykialılar'ın kanunlarına göre yargılsın, başka bir yerde yargılamasın. Eğer bir Lykialı bir Romalı ile anlaşmazlığa düşerse hangi magistrat ya da promagistrat adaleti dağıtırsa dağıtsın, hangi taraf tartışmacı bir yaklaşım içinde bulunursa, adaleti o dağıtsın ve mahkemeyi kursun. Ve (çıkan mesele ile ilgili) yargılamayı mümkün olan kısa zamanda, adalete uygun bir şekilde tamamlasın.

Rehin alma mümkün olmasın. Eğer birisi bir rehin alırsa, rehini tuttuğu hergün için 500 sesterts para öder. Eğer bir Romalı bir Lykialı'yı ya da bir Lykialı bir Romalıyı ordudan fidye ile kurtarırsa, ona ödediği tüm para geri verilmelidir. Eğer düşman bir Romalıyı yakalarsa ve sonra Lykialılar bu Romalı'yı düşmanlardan kurtarırsa, Roma'ya teslim etmelidir. Aynı şekilde Romalılar bir Lykialı'yı düşmandan kurtarırsa Lykia'ya teslim etmelidir. Eğer bir taraf diğerinin düşmanından bir at, bir kişi ve gemi alırsa onu tamir etsin ve karşı tarafa teslim

etsin fakat içindeki eşyaları alsın. Eğer bir Lykialı düşmandan alınıp Roma'ya getirilirse, özgür kalsın, aynı hak bir Romalı'ya Lykia'da verilsin.

Lykia sınırları içerisinde yer alan şehirler, köyler, kaleler, güvenlik noktaları ve territoriumlar ve limanlar, Lykia'ya sonradan verilen Temessos, Khoma, Phaselis, Silva Serra ve Lissa, bu yerlere ait olan binalar, territoriumlar ve limanlar Lykialılar'ın olmalıdır. Olinassos, Oxylithos, Eremna, Astragolou Kome, Momlanda ve Naulissos, Killara, Mormurai Tymema, Masa Oros, Marakanda, Vauta, Tetrapyrgia, Elbessos, Akarassos, Philetta, Terponella, Terpis, Kodoppa, Mikron Oros ve Akarassos ve bu yerlerdeki binalar, teritoriumlar, kendi sınırları içerisinde olsa da Lykialılar'a aittir. Lykialılar bu yerleri ellerinde tutacak, hüküm sürecek ve ürünlerinden yararlanacaktır. Gaius Caesar İmparator böyle karar verdi ve bunu onaylayıp garantiledi.

Romalılar, Romalı magistratlar ve promagistratlar, Lykialılar, Lykialı magistrat ve promagistratlar, kötü niyetli bir düzenbazlıkla bu yeminin anısına, saygınlığına ihanette bulunmasın. Bu yemine her iki tarafa da uygun gelecek ekleme ve çıkartma yapılabilir. Kötü niyetli düzenbazlıklar bu yemin ve anlaşmadan uzak olsun.

Romalılar adına Velina kabilesinden Gaius oğlu Lucius Billienus bu yemin tamamlanırken kurban adadı. Menenia kabilesinden Lucius oğlu Lucius Fabricius Licinus tanrıların şerefine şarap sundu. Lykia Birliği adına Philetaerus'un oğlu elçi Aristippus kurban adadı ve Naukrates oğlu elçi Naukrates oradaydı.”²⁶⁷

Tek kişi hakimiyetine yönelik politikasıyla bilinen Caesar'ın M.Ö. 44'te öldürülmesinden sonra onun katilleri M. Brutus ve C. Cassius M.Ö. 43-42 kışı başlarında doğuya yönelmiş, kendilerine karşı Octavianus, Marcus Antonius ve Marcus Lepidus tarafından kurulmuş olan *triumviratus* (üçlü yönetim) karşısında yapacaklarını planlamak için Smyrna'da buluşmuşlardır.²⁶⁸ Bu buluşmada karşı karşıya gelecekleri savaş için ordu ve erzak temin etmeleri gerektiğini ve bunu zaten fakirleşmiş olan eyaletlere temsilciler göndererek ve bizzat kendileri giderek

²⁶⁷ Yazıtın Hellenic metni için Bknz. Appendix I, Yazıt no: II.

²⁶⁸ Cassius Dio, **a.g.e.**, XLVII, 32, 1-2.

karşılama çalışmaları kararına varmışlardır.²⁶⁹ Bu ihtiyaçlarını temin etmek için en uygun yerlerin Rhodos ve Lykia olduğuna karar verildi. Çünkü onlar Dolabella'nın gemi tedarikinde ona yardım etmişlerdi. Rhodos ve Lykia bu yardımlarının savaş için olacağını bilmediklerini söyledilerse de²⁷⁰ Brutus ve Cassius bunu düşman yardım şeklinde algılamayı tercih etmişler ve savaş nedeni kabul etmişlerdir. Bu durumda Lykia'nın savaşın her iki tarafıyla da iyi geçinmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak Brutus ve Cassius saldırısından kaçamamışlardır.

M.Ö. 42'de Brutus dikkatini Lykia'ya çevirmiştir. Brutus önce hudutlarda Lykialılar'ın birleşik kuvvetleriyle karşılaştıktan sonra Ksanthos'a doğru hareket etmiştir.²⁷¹ Diğer taraftan da Lykia'da ortaya çıkan δημαγωγός (*demagogos*; halk lideri) Naukrates şehirleri Brutus'a karşı isyan etmeye yönlendirmiştir. Yerli halk Brutus'un geçeceği bazı yerleri kontrol altına almıştır. Brutus kendisine karşı gelenlerden altı yüz tanesini öldürmüştür, aralarından esirler almıştır. Esirleri halkın saygısını kazanmak için serbest bırakan Brutus, Ksanthos'a doğru giden isyancıları takip etmiştir.²⁷²

Ksanthos kenti Brutus'a tarihinde daha önce de görüldüğü gibi²⁷³ çok ciddi bir direniş göstermiştir. Ksanthoslular önce şehrin *territoriumunu* yerle bir etmiş, şehrin etrafına 50 fit genişliğinde dikey bir çukur kazıp set hazırlamışlardır. Ordusunu gece ve gündüz güçleri olarak ikiye ayıran Brutus uzak mesafelerden ordusunun ihtiyaç malzemelerini getirerek Ksanthos'u kuşatmıştır. Brutus tüm bunları birkaç günde tamamlamıştır. Ksanthoslu erkekler önce evlerini yakmış, yıkmış, köle olmasınlar diye kadın ve çocuklarını öldürmüştür ardından da büyük yeminler ederek savaşmışlar ancak Ksanthos'un Romalıların eline geçmesini engelleyememişlerdir. Brutus yanan yıkılan şehirden ancak Ksanthoslular'ın kölelerini ve özgür erkek ve kadınlardan oluşan 150 kişiyi alabilmiştir.²⁷⁴ Lykia Birliği bu operasyonlarının ardından Brutus'a elçiler göndererek ödeyebilecekleri parayı ve askeri gücü kendisine sağlayacağını

²⁶⁹ Cassius Dio, **a.g.e.**, XLVII, 32, 4.

²⁷⁰ Cassius Dio, **a.g.e.**, XLVII, 33, 1.

²⁷¹ Cassius Dio, **a.g.e.**, XLVII, 34, 1-2.

²⁷² Plutarkhos, **a.g.e.**, Brutus, 30.

²⁷³ İlk Perslerin Lykia'yı ele geçirmesi sırasında meydana gelmiş ve Ksanthoslular çocuklarını ve eşlerini yaktıktan sonra, ölene kadar savaşmışlardır: Herodotos, I, 176. İkincisi İskender'in Lykia'yı zaptı sırasında gerçekleşmiştir: Appianos, **a.g.e.**, IV, 10, 76- 80; Plutarkhos, **a.g.e.**, Brutus, 30- 32.

²⁷⁴ Appianos, **a.g.e.**, IV, 10, 75 - 80.

iletmiştir. Brutus vergileri almış, özgür Ksanthoslular'ı şehirlerine göndermiş, donanması için Lykia Birliği donanmasından yardım alarak kuzeye doğru yola çıkmıştır.²⁷⁵

Lykia Birliği'nin bu şekilde özgürlüğünü kaybettiği yine Appianos'tan edinilen bilgilerle öğrenilmektedir. Ancak Caesar Octavianus, Marcus Antonius ve Marcus Aemilius Lepidus'un kurduğu *triumviratus* sonrasında Lykia Birliği özgürlüğüne tekrar kavuşmuş ve Brutus'a ödemekle yükümlü olduğu vergilerden muaf tutulmuştur.²⁷⁶ Lykia Birliği'nin özgürlüğüne kavuşmasıyla beraber özgürlüğünün niteliğinin artık değişmekte olduğu Strabon'un sözleriyle açıklığa kavuşmaktadır: “έν δέ τῶ συνεδρίῳ πρῶτον μὲν Λυκιάρχης αἰρεῖται, εἶτ ἄλλαι ἀρχαὶ αἱ τοῦ συστήματος· δικαστήριά τε ἀποδείκνυται κοινῇ· καὶ πολέμου δὲ καὶ εἰρήνης καὶ συμμαχίας ἐβουλεύοντο πρότερον, νῦν δ'οὐκ εἰκος, ἀλλ'ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίοις ταῦτ'ἀνάγκη κεῖσθαι, πλὴν εἰ ἐκείνων ἐπιτρεψάντων, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν εἶη χρησιμὸν”.²⁷⁷ Bu sözlerden anlaşıldığı kadarıyla Lykia Birliği bu dönemde savaş ve barışa karar verme konusunda dahi Roma'nın buyruğu altında kalmıştır. Bu şekilde özgürlüğünü yitiren birlik, iç işlerinde de ancak Roma'nın menfaatleri doğrultusunda davranabiliyordu. M.Ö. 1.yy'ın sonlarına doğru Anadolu'da Roma egemenliğine girmeyen bölge kalmamıştır. Bu yönden bakılırsa Lykia'nın hala elinde bulundurduğu özerklik büyük önem arz etmektedir. Diğer yandan B. Levick'in “*Lykia Federasyonu M.S. 43'e kadar bağımsız kalmıştır çünkü iyi yönetilmiştir ve ulaşmak, almak zordu ve stratejik açıdan önemsizdi*” sözleri Roma'nın Lykia Birliği'ne bakışı hakkında başka ve paralel bir bakış açısı edinilmesini sağlamaktadır.²⁷⁸ Bu şekilde bağımsızlığını koruyabilmesi iki temel şarta bağlı olmalıdır: Roma'ya dış politikada ve kült ile bağlı olduğunu açık şekilde ortaya koymak.²⁷⁹ Lykia'da *Dea Roma* kültü III. Makedonia savaşı sonrası girdiği Rhodos hakimiyetinden kurutulması sonrasında başladığından yukarıda söz edilmişti.²⁸⁰ Lykia'nın İmparatorluk kültürüne tapımı da Augustus ile başlamıştır.

²⁷⁵ Plutarkhos, **a.g.e.**, Brutus, 30- 31; Appianos, **a.g.e.**, IV, 10, 82.

²⁷⁶ Appianos, **a.g.e.**, V, 1, 7.

²⁷⁷ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 3.

²⁷⁸ B. Levick, **Cladius, Emperor of Rome**, 1990, s. 150; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 49.

²⁷⁹ S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 49.

²⁸⁰ Bknz. Dipnot 489, Ek II, Bölüm I.

Birlik en küçük yerleşim birimine kadar Augustus'u yaşarken tanrı ilan etmiş ve M.Ö. 27'de Oinoanda'da Augustus onuruna bir tapınak yaptırmıştır.²⁸¹ Ayrıca Lykialılar “πίστοι σύμμαχοι” (*pistoi summakhoi*; sadık müttefik) olarak kalmalarını Satadiasmus anıtının ön yüzünde gururla belirtmişlerdir.²⁸²

²⁸¹ Augustus'un tanrı olarak onurlandırılması için bkz. Balland, *Inscriptions du Letoon*, s. 37 vdd. No. 18- 19/ 191. Oinoanda 'daki tapınak için bkz. IGR III, no 482; OGIS 555; D. Magie 1950, II, s. 1386, not: 45; M. Wörrle, **Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien. Studien zu einer agonistischen Stiftung aus Oinoanda**, München 1988 (Vestigia 39), s. 58, not: 30; J. Borchhardt, **Der Fries vom Kenotaph für Gaius Caesar**, 2002, s. 86; Kolb 2002, s. 212; S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 49.

²⁸² S. Şahin- M. Adak, 2007 s. 49, Z. 15f.

4.2. LYKIA'DA İÇ KARIŞIKLIKLAR VE PROVINCIA LYCIA

4.2.1 LYKIA'DA İÇ KARIŞIKLIKLAR

M.S. 1. y.y.'ın ikinci yarısına doğru Lykia'da bir iç savaşın yaşandığı bilinmektedir. Bu iç savaşın nedeni Cassius Dio'ya göre İmparator Claudius (M.S. 41–54) Lykialılar'ı köleliğe indirgemesidir. Bunun nedeni Lykialılar'ın isyan ediyor ve bazı Romalıları öldürüyor olmalarıydı, hatta bundan dolayı İmparator Claudius onları Pamphylia ile birleştirmişti.²⁸³ Ancak M. Adak, Stadiasmus anıtını S. Şahin ile birlikte değerlendirdiği Stadiasmus Patarensis adlı monografinin “Historischer Abriss” adlı kısmında alt başlık olarak “Lykia'nın Roma tarafından alınmasının Sebebi olarak Lykia Yarımadasındaki Politik dengesizlik” şeklinde bir başlık kullanmıştır.²⁸⁴ Buradan bölgedeki politik dengesizlik sonrası bir karışıklık çıkmış olduğu anlaşılmaktadır. Karışıklık Lykialılar'ın en zor kavgası olarak nitelendirilmiş ve bir iç savaşa dönüşmüştür. Yani Suetonius ve Cassius Dio Lykia'nın Roma tarafından alınmasının sebebi olarak gösterdikleri bu savaşın²⁸⁵ nedenini bölgedeki politik dengesizlikte aramak yerinde olacaktır.

Sözü geçen iç savaş Stadiasmus'ta στάσις, (*stasis*) ἀνομία (*anomia*) ya da ληστεία (*lesteia*) olarak adlandırılmaktadır.²⁸⁶ Üst derece memurlukları elinde bulunduran aristokratlara karşı yapılan bir baş kaldırma sayılabilecek iç savaşı çıkaranlar, Lykia'nın ilk eyalet valisi Veranius'un Stadiasmus'un 25. satırında “ἀκριτον πλῆθος” (*akriton plethos*) olarak söz ettiği Lykia halkıdır.²⁸⁷ M. Adak'ın “urteilslosen Menge” olarak nitelendirdiği halk kararsız halk kitlesi olarak Türkçe'ye çevrilebilmektedir. Lykia Bölgesinde πλῆθος (*plethos*) kelimesine ilk kez Pataralı Krinolaos'a yazılan onur yazıtında rastlanmaktadır ve burada bu kelime

²⁸³ Cassius Dio, **a.g.e.**, 60, 17, 3-4.

²⁸⁴ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 49: “Politische Instabilität auf der lykischen Halbinsel als wesentliches Motiv der Annexion”

²⁸⁵ Suetonius, Claudius, 25, 3: Lyciis ob exitiales inter se discordias ademit; Cassius Dio, **a.g.e.**, 60, 17, 3:

τούς τε Λυκίους στασιάσαντας, ὥστε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε καὶ ἐς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν.

²⁸⁶ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 52, (Z. 17ff)

²⁸⁷ S. Şahin- M. Adak, s. 53. Burada yer verilen Veranius'un ifadesi, M. Adak tarafından şöyle yorumlanmıştır: Veranius ‘ἀκριτον πλῆθος’ u halkın geneli için kullanmıştır. Belediye meclisinde çıkardığı kanunlarda Lykialı aristokratların ve Romalıların lehine davrandığını ifade etmektedir.

bütün Lykia halkını kastetmektedir.²⁸⁸ C. P. Jones, “ἀκριτον πλῆθος”u (*akriton plethos*) “ἀρχοστάται” (*arkhostatai*) denilen ve birliğin en küçük yerine kadar tüm yerleşmelerinin temsilcisinin olduğu bir federal meclis olarak tanımlamıştır.²⁸⁹ Lykia’nın yeni düzenlemeleri esnasında eyaletin ilk valisi Q. Veranius’un, Lykia meclisini federal meclis olmaktan çıkararak oligarşik yönü yüksek bir senatoya dönüştürmüş olması C. P. Jones’un fikrinin doğru olabileceğini düşündürmektedir. Yani “ἀκριτον πλῆθος” (*akriton plethos*) tabirinin federal bir meclisi tanımlıyor olması ihtimali yüksektir. Q. Veranius yaptığı değişiklikle federal meclisin yetkisini azaltıp birlik memurlarına yetki vermiştir. Yönetme yetkisini federal mecliste bırakmış, böylece denge sağlamıştır.²⁹⁰ Bunların yanı sıra politik değişiklikte birliğin değil meclisin değiştirilmesi zaten tavsiye edilen bir durumdur.²⁹¹ Ayrıca C.P. Jones’un yaptığı *arkhostatai* tanımındaki eksikliği, T. Marksteiner – M. Wörrle’nin ἀκριτον πλῆθος (*akriton plethos*)’un temsil ettiği “*Federal Meclis M.S. 43’teki krizde başarısız bulunmuş ve kaldırılmıştır ve yeni meclis onun yerini almıştır*” sözleri tamamlamaktadır. Artık yalnızca Lykialı politikacıların değil, Romalılar’ın da yer aldığı meclisin başkanı Q. Veranius’olmuştur.²⁹² Bu nedenle ἀκριτον πλῆθος (*akriton plethos*) olarak adlandırılan meclis yeni düzenlemelerle en küçük yerleşim biriminden gelen temsilcilerin katıldığı ve halkın hakim olduğu bir meclisten çok, politik karışıklık sonra giderek aristokratların eline geçen bir oligarşik kurum haline dönüşmüştür. Dönüşüm sırasında aristokratların bir fikir birliği oluşturarak sıradan halkı kolayca etkileyecek δημαγωγός (*demagogos*; halk lideri) bulmuş olması olasıdır, bu nedenle eyaletin kuruluş aşamasında şehir meclisini küçük senatoya ya da çok oligarşik kuruma çevrilmesi şaşırtıcı değildir.²⁹³

²⁸⁸ C. Marek 1995, s. 10, satır: 11: ‘πλῆθος τὸ Λυκίων’

²⁸⁹ C. P. Jones, The Claudian Monument at Patara, *ZPE* 137, 2001, s. 168.

²⁹⁰ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 53.

²⁹¹ R. Behrwald 2000, s. 203: “Ein Prozeß der Verlagerung des politischen Gewichtes von der Ekklesie hin zum Rat... ist jedenfalls für den Bund nicht nachzugeweisen.”

²⁹² T. Marksteiner - M. Wörrle. Ein Altar für Kaiser Claudius. *Chiron* 32, 2002, s. 564.

²⁹³ H.W. Pleket, Political Culture and Political Practice in the Cities of Asia Minor in the Roman Empire, şurada: **W. Schuller Politische Theorie und Praxis im Altertum**, Darmstadt 1998, s. 205; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54.

Stadiasmus Anıtından sonra literatürde πλῆθος (*plethos*) kelimesine ἄκριτος (*akritos*) nesnesiyle birlikte karşılaşılmaktadır. M.S. 1. y.y.'da Flavius Josephus'un esir alındığı dönemde yazdığı ifadesinde ἄκριτον πλῆθος (*akriton plethos*)u Kaisareia halkı için kullanmıştır.²⁹⁴ Ancak Vespasianus'un Kaisareia'dan tesadüfen gelmekte olan alt sınıftan insanlardan oluşan halkı politik gücü elinde tutan kişiler olarak görmesi akla uygun gelmemektedir.²⁹⁵ Theseus'un Atina demokrasisi anlatımına yer veren Plutarkhos bu kelimeleri Josephus ile aynı anlamda kullanmamıştır; Theseus'un vatandaşları üç sınıfa böldüğünden, bu üç sınıfın ayrı politik haklara sahip olduğundan ve böylece “ἄκριτον πλῆθος”(*akriton plethos*)un iktidar olmasının önlenmesinden söz etmiştir.²⁹⁶

Lykia bölgesi yazıtlarında πλῆθος (*plethos*) kelimesine ilk kez Krinalaos adına yazılan onur yazıtında rastlanmaktadır ve burada πλῆθος (*plethos*) ile bütün Lykia halkı kastedilmektedir.²⁹⁷ Burada Krinolaos tüm birliğin stratejisi doğrultusunda Mithradates'in M.Ö. 89'daki savaşına karşı gelmek için askeri birleşmenin temsilcisi olarak gönderilmiştir.²⁹⁸ πλῆθος (*plethos*) kelimesi aynı zamanda Lykia Bölgesi'nde saptanmış bir bir imparatorluk dönemi onur yazıtında halk ile eşanlamlı olarak (synonym zu δῆμος)²⁹⁹ kullanılmıştır. Kelime, yazıtta yer alan Symbras isimli kişinin memleketi Arsada'da yaşayan tüm vatandaşları kastetmiştir.³⁰⁰ Tüm bu

²⁹⁴F. Josephus, **Bellum Iudaicum**, 3, 9, 1; “διὸ καὶ τὸν Ἰώσηπον ἄθροοι καταβοῶντες ἤξιον κολάζειν. Οὐσπασινὸς δὲ τὴν περὶ τοῦ του δέησιν ὡς ὑπ’ ἄκριτου γινομένην πλῆθους ἐξέλυσεν ἡσυχίᾳ; Bu nedenle kalabalık yüksek sesle Josephus'un idamını istedi, fakat Vespasianus bu haksız ve yargısız isteği reddetti, kalabalık da sessizce dağıldı.; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54; Jones 2001, s. 168.

²⁹⁵ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54.

²⁹⁶Plutarkhos, **a.g.e.**, Theseus, 25, 1 vdd.: “Ἐτι δὲ μᾶλλον αὐξῆσαι τὴν πόλιν βουλόμενος, ἐκάλει πάντας ἐπὶ τοῖς τὸ "δεῦρ' ἴτε πάντες λεῶν" κήρυγμα Θησέως γενέσθαι φασί, πανδημίαν τινὰ καθιστάντος. οὐ μὴν ἄτακτον οὐδὲ μειγμένην περιεῖδεν ὑπὸ πλῆθους ἐπιχυθέντος ἀκριτου γενομένην τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ πρῶτος ἀποκρίνας χωρὶς Εὐπατρίδας καὶ Γεωμόρους καὶ Δημιουργούς, Εὐπατρίδαις δὲ γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἄρχοντας ἀποδοῦς καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγητάς, τοῖς ἄλλοις πολίταις ὡσπερ εἰς ἴσον κατέστησε, δόξη μὲν Εὐπατριδῶν, χρεια δὲ Γεωμόρων, πλῆθει δὲ Δημιουργῶν ὑπερέχειν δοκούντων.

²⁹⁷ C. Marek 1995, s. 10, satır 11- 12: “..τὸ πλῆθος τὸ Λυκίων.”

²⁹⁸ C. Marek 1995, s. 15 vdd.; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54.

²⁹⁹ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54.

³⁰⁰ **TAM II**, 2 no: 539;

veriler ile “ἀκριτον πλῆθος”(akriton plethos)’un Lykia halkını kastettiği sonucuna varmak mümkün gözükmemektedir.

Lykia Bölgesi’nde çıkan bu karışıklığı çıkaran kişileri saptadıktan sonra ayaklanmanın çıkma sebeplerinden söz edilmesi gerekmektedir. İlk olarak J.A. O. Larsen, Lykia Bölgesi’ndeki toprakların, küçük bir aristokrat kesimin elinde toplanmış olması Lykia’da bu dönemde çıkan ayaklanmanın nedeni olduğunu dile getirmekte ve iç savaşı bir “toplumsal devrim” olarak tanımlamaktadır.³⁰¹ Ancak alt tabaka halkın içinde bulunduğu ekonomik durumun zorluğunun, korsanlık faaliyetlerinin varlığının hatta Stadiasmus anıtında belirttiği gibi kısmen de olsa korsanlara asker verildiğinin, deprem gibi birbiri ardına gelen doğal afetlerin, kuraklık ya da hızlı nüfus artışının ekonomik varlığı bozabileceği gibi sebeplerle M. Adak toplumsal devrim tabirinin uygun olmadığını vurgulamıştır. M. Adak Stadiasmus anıtı verilerine dayanarak şehir meclisinin masrafları konusunda yetkisinin yükselmesini alt sınıftan halkın onaylamış olabileceğini, çünkü bölgelerinde ilk önce ekonomik reformla iyileşmenin sağlanabileceğini düşündüklerini öne sürmüştür. İç savaşın sebebi olarak da aristokratlar arasındaki çekişmenin bu kargaşaya neden olduğunu dile getirmiştir. İkincil dereceden aristokratların memuriyetlerin birinci derecede aristokratların elinde tekelleşmesine tepki göstermiş olmalarının söz konusu olabileceğini savunmuştur.³⁰² Bu savunmanın ardından İmparatorluk dönemine tarihlenen bir yazıtla örnek vermiştir. Kyeneai’da Moles ve Iason’un arasındaki kavgadan söz eden yazıtta Iason’un Roma

Ἄρσαδέων ὁ δῆμος ἐτείμησεν χρυσῶ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι χαλκῆ Σύμβραν Μνησιβίου, καθ’ ὑιοθεσίαν Διομήδου, Ἄρσαδέα, σειτωνήσαντα τῇ πόλει καὶ ἀργύριον ἀναπόδοτον δόντα καὶ χειριστέυσαντα καὶ δημαρχήσαντα καὶ ἱερατεύσαντα Ἀπόλλωνος καὶ ὑποδεξάμενον τὸ σύνπαῳ πλῆθος, διαδόντα δὲ καὶ εἰς πάνδημον ὑποδοχὴν ἀργύριον.

³⁰¹ J.A.O. Larsen, **Greek Federal States. Their Institutions and History**. Oxford 1968, s. 260; "It seems surprising at first to be told that Claudius deprived the Lycians of their freedom on account of their bitter internal strife. The explanation is probably to be found in the concentration of land in large estates. Some of the landowners, it will be remembered, were so powerful that they set themselves up as dynasts or tyrants. Probably much, or most, of the land of many cities was controlled by less powerful estate owners who constituted the local aristocracy and ran their communities. As long as this element remained supreme and controlled the state, the Roman authorities considered it well governed and were glad to allow it to govern itself as far as all routine matters were concerned. But the time came when the lower classes began to rebel. The tendency to social revolution, always present in the Hellenistic World, made itself felt also in Lycia"; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 55.

³⁰² S. Şahin- M. Adak 2007, s. 55.

kurumlarına birlik onurlandırması için açtığı davadan söz etmektedir. Durum Roma'ya kadar gitmiş ve Antoninus Pius kararıyla sona ermiştir. H.W. Pleket'e göre Moles'i bu davayı açmaya iten güç kıskançlıktır.³⁰³ Bu dönemde M. Adak'ın fikrini doğrulayacak başka bir durum da Roma'nın güçlü ailelere birçok yardımda bulunması ve bunun karşılığı olarak imparatorluk kültürünün ve Roma ile ilgili diğer öğelerin giderek Lykialıların hayatına girmesidir.³⁰⁴ Roma bu dönemde bazı ailelere Roma vatandaşlık hakkını vermiştir, bazılarından da geri almıştır.³⁰⁵

Sözü geçen dönemde Roma'nın direkt hakimiyeti bulunmadığından³⁰⁶ var olan siyasi gruplaşmanın nedeninin Roma taraftarı- Roma karşıtı gruplar arasında çıkan çatışma olduğunu dile getirmek oldukça güçtür. Lykialılar bu dönemde birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmışlar ancak Lykia'daki Romalılarla bir anlaşmazlık yaşamamışlardır.³⁰⁷ Antik kaynaklara göre, Lykia'daki iç savaş sırasında Roma vatandaşları da öldürülmüştür.³⁰⁸ Ancak, söz konusu Roma vatandaşlarından anlaşılması gereken yönetici sınıfından *Iulii Claudii* olarak Roma vatandaşlığını almış Lykialı olmalıdır. Bölgede gerçek anlamda Romalı yok denecek kadar azdır, Lykia Romalı tüccarlar için çekici bir nokta değildir ayrıca kendi içerisinde bağımsız olduğu için bölgede Romalı bürokrat ve vergi memuru bulunmamaktadır.³⁰⁹

Peloponnesos'taki Korinthos kenti yakınlarında ele geçen ve Lykia Birliği'nin Myra, Patara ve Telmessos kentlerinin Korinthos'ta resmi makamlara ve Iunia Theodora isimli bir bayana yazdıkları mektup ve meclis kararlarından oluşan uzun bir yazıtta, Lykia'dan politik nedenlerle kaçmak zorunda olanları durumuna ilişkin

³⁰³ H.W. Pleket 1998, s. 207.

³⁰⁴ H.A. Troxell 1982, s. 178, no: 208 vdd. Bu dönemdeki gümüş ve bronz sikkelerin ön yüzünde Augustus'un portresi bulunmaktadır. Bronz sikkeler Augustus'u tanrı olarak göstermektedir. Aynı zamanda bu dönemin yazıtlarında da imparatorların tanrılaştırılması ile ilgili kanıtlar bulunabilmektedir: **TAM** II 2, s. 211, no: 556: Τλωέων [ο]ί ν[έ]οι κα[ὶ] ἡ γε[ρ]ου[σ]ία [Κ]αίσα[ρ]α θεὸν Σεβαστὸν τὸν [κ]τίσ[την] πα[ν]τὸς [τοῦ] κόσμου.

³⁰⁵ M. Wörrle 1988, s. 57 vdd.; R. Syme, *Anatolica. Studies in Strabo*, Oxford 1995, s. 281; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 55.

³⁰⁶ H. Engelmann - D. Knibbe, *Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos*, Bonn 1989, (EA 14), s. 9: Bu dönemde Lykia Roma'ya vergi ödememektedir vede Ephesos anıtı denilen Küçük Asia'daki şehirlerin vergi listelerinde Lykia'nın ismi yoktu, Lykia'da bir Roma gümrük dairesi bulunmuyordu.

³⁰⁷ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 56.

³⁰⁸ Cassius Dio, *a.g.e.*, 60, 17, 3.

³⁰⁹ M. Adak 2002, s. 134.

bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu Romalı aristokrat bayana, Lykialılar'a karşı büyük yardımseverlik göstermesi nedeniyle “γυνή φιλολύκιος” (=gune philolykios, Lykialılar'ı seven kadın) unvanı verilmiştir.³¹⁰ Birçok Lykialı diplomat Roma'ya gidiş ve dönüşleri sırasında Korinthos'ta Iunia Theodora'nın evinde misafir olmuştur. Iunia Theodora, Lykia'dan kaçanlara kalacak yer sağlamakla kalmamış, bu kişilerin ileri gelen Romalı şahıslarla ilişkiye girmelerine yardım etmiştir. Söz konusu kaçakların Roma taraftarı siyasi görüşü temsil ettiği ve kendilerine karşı cephe alanların olduğu tahmin edilmektedir.³¹¹ Iunia Theodora'ya sığınan Lykialı “sürgün”ler Stadiasmus'ta “ἄριστοι” (=aristoi, aristokratlar) ile ilişkilendirilmektedir. Iunia Theodora ise Korinthos'a ikamet eden bir Romalı olup Roma'daki nüfuzlu kişilerin bulunduğu bir çevreye sahiptir.³¹² Sözü geçen Lykialı sürgünler ülkelerine geri dönmelerinin ve yönetici kadroya tekrar geçmelerinin ardından Iunia Theodora'ya yardımlarından ötürü oldukça üstün derecede onurlar vermişlerdir. Iunia Theodora'nın altın heykelinin dikilmesi ve ölümünden sonra tütsü olarak kullanılması için yüklü miktarda safran tozu bağışı sözü edilen onurlardan bir kısmıdır.³¹³

Bu bilgilerden Lykia'daki siyasi karışıklığın sebebinin Lykialı Roma yanlısı aristokratlara karşı bir ayaklanma olduğu, dolayısıyla sözü geçen aristokratların Lykia'dan kaçmak zorunda kaldığı sonucu çıkmaktadır. Siyasi kutuplaşmanın ortadan kalkmasıyla *stasis*in de ortadan kalktığı kaydedilmektedir.³¹⁴

Lykia'daki partileşmenin amacının “şiddet yardımıyla amaca ulaşmak” olup olmadığı Kibyra'dan çıkarılan, Q. Veranius Philagrus'u onurlandıran yazıttan elde edilen bilgiyle değerlendirmek mümkün olmuştur. Bu yazıtta bir “μεγάλη συνωμοσία” (=megale synomosia, großen Verschwörung) Türkçesiyle büyük komplonun olduğu kaydedilmiştir.³¹⁵ Claudius (M.S. 41–54) dönemine

³¹⁰ SEG 18, 143, H.W. Pleket, 1998, s. 204 vdd, no. 8; M. Adak 2002, s. 134.

³¹¹ J.A.O. Larsen, 1968, s. 260vdd.; M. Adak, 2002, s. 134; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 57.

³¹² Şahin- M. Adak 2007, s. 57.

³¹³ L. Robert, Recherches épigraphique VII. Décret de la Confédération Lycienne à Corinthe, REA 62, 1960, 324–342 (OpMin II, 840–858); R. Behrwald, 2000, s. 121; M. Adak, 2002, s. 134.

³¹⁴ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 56.

³¹⁵ IGR IV 914: I v. Kibyra I, s. 56, no. 41:

καὶ καταλύσαντα συνωμοσίαν μεγάλην τὰ μέγιστα λυποῦσαν τὴν πόλιν.; D. Magie, 1950, s. 1456, dipnot: 15; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 59.

tarihlenen yazıtta Q. Veranius'un başarılı bir diplomatik gezisi söz konusudur. Q. Veranius bu gezi esnasında zengin ve nüfuzlu vatandaşlardan birini yok etmiştir. Daha doğrusu yazıtta onurlandırılmış gibi gözükken Lykialı vatandaşın aslında onursuzluğu vurgulanmış ve Q. Veranius'a küçük kazançlar sağlanmıştır. Yazıt gayet ciddi şekilde düzenlenmiş ve Kibyra Sulla döneminden beri Roma yönetiminde sayılmıştır, Romalı bir *magistratın* (memur) müdahalesi olmadan bölgede parçalanmadan (ayrışmadan) bahsetmek zordur.³¹⁶

4.2.2. PROVINCIA LYCIA

Latince bir kelime olan ve “magistratın görev ve yetki alanı” anlamında kullanılan *Provincia* Türkçeye yaygın olarak eyalet olarak çevrilmektedir. Romalılar *provinciayı* tam olarak eyalete karşılık gelen bir anlamda kullanmamışlardır. Bir başka deyişle Romalılar *provincia* ile yönetim bakımından bağımsız, *magistratus* denilen yüksek memurun görev yetki alanını, *praestor* ya da *consullerin* savaş hareket alanını kastetmişlerdir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'da coğrafi bir alanı değil, görev yetki alanını ifade eden *provincia* I. ve II. Kartaca Savaşlarıyla Roma'nın deniz aşırı bölgelerde toprak elde etmeye başlamasıyla, bugünkü eyalet anlamına yakın bir anlam kazanmaya başlamıştır.

Lykia'nın eyalet olmadan önce Roma ile yaklaşık iki yüzyıl süren ilişkisi söz konusudur.³¹⁷ F. Kolb bu ilişkiyi Roma'nın Lykia üzerindeki “kontrolü” olarak değerlendirmektedir.³¹⁸ Özgürlüklerine bağlılıkları ile bilinen Lykialıların Roma ile ilişkilerinden söz etmek gerekirse ilk olarak III. Antiokhos'un Roma ile olan savaşında bir temas bulunmaktadır. Lykia Roma'nın III. Antiokhos ile olan savaşına Antiokhos'un tarafında katıldığı için M.Ö. 188'de yapılan Apamea barışında Roma tarafından Menderes Nehri'nin güneyine kadar, Karia ile birlikte Rhodoslular'a hediye olarak verilmiştir.³¹⁹ Lykia halkı bu durumdan hoşnut olmamıştır.

³¹⁶ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 60.

³¹⁷ H. Brandt- F. Kolb 2005, s. 21.

³¹⁸ F. Kolb 2002, s. 207.

³¹⁹ Polybios, *a.g.e.*, XXI, 45, 8–9:

“μετὰ δὲ ταῦτα Ροδίοις ἐκρημάτισαν, διδόντες Λύκιαν καὶ Καρίαν τὰ μέχρι Μαιανδροῦ π
σταμοῦ μὴν Τελμεσσοῦ”

Polybios'tan öğrendiğimiz kadarıyla Rhodoslular'ın emirlerine katlanmaktansa her şeye katlanacaklarını bildirdiklerinden yukarıda da söz edilmişti.³²⁰ M.Ö. 168/167'de Roma, Lykia'nın özgürlüğünü tanımıştır çünkü M.Ö. 171- 168 arasında devam eden III. Makedonia Savaşı sonrasında Roma'nın Rhodos'a olan güveni azalmıştır ve Lykia'yı Rhodos'tan almıştır.³²¹ M.Ö. 100 yılına kadar en azından iç işlerinde bağımsız hareket eden Lykia (otonomi sahibi) M.Ö. 88- 85/4 yılları arasında devam eden Mithradates savaşlarında, Roma yanlısı politika gütmüştür ve savaşların sonrasında Sulla tarafından iç işlerinde bağımsızlığını garanti etmesi ve Roma'nın dost ve müttefiki ilan edilmesi ile ödüllendirilmiştir.³²² Lykia korsanların tüm Akdeniz'de neden oldukları olumsuz koşullar nedeniyle M.Ö. 78- 74 yılları arasında Servilius Vatia komutasında bölgeye sefer düzenleyen Romalılar ile karşı karşıya gelmesi söz konusu olmuştur. Her ne kadar Strabon tarafından Lykialılar'ın korsanlık gibi utanç verici faaliyetlerde bulunmadıkları³²³ dile getirilse de Lykia'daki Olympos, Phaselis gibi şehirler korsanların ellerine geçmiş ve Vatia'nın müdahalesinin ardından korsanlardan alınarak *ager publicus* (devlet arazisi) ilan edilmiştir.³²⁴

Özgür kabul edilse de Roma'ya Dea Roma'yı kabul ederek ve Mithradates Savaşlarında Roma yanlısı kalarak bağlı olan Lykialılar³²⁵ Roma ile iyi geçinme politikalarını M.Ö. 31- 19/18 arasında ön yüzünde Augustus'un büstü ile Λ Υ lejantını, arka yüzde ise lir ve MA lejantı yer alan sikkeler basarak devam ettirmişlerdir.³²⁶ Sikke basımı eyalet olmadan hemen önce Lykialılar'ın politik durumlarını ortaya koymaktadır yani *Imperium Romanum*'un (Roma İdaresi) üyesi olmalarıyla açıklanmaktadır.³²⁷ Oinoanda, Bubon ve Balbura'dan oluşan Kabalitis

³²⁰Polybios, **a.g.e.**, XXII, 5- 10:

“Λυκίοις.. πᾶν γὰρ ὑπομένειν ἔφασαν μᾶλλον ἢ ποιήσιν Ῥοδιόις τὸ προσταπτόμενον”

³²¹ Polybios, **a.g.e.**, XXX, 5, 12; T. Livius, **a.g.e.**, 45, 25, 12; R. Berwald 2000, s. 88.

³²² Appianos, **a.g.e.**, Mithradateios LXI, 250; R. Behrwald **a.g.e.**, s. 113; M. Adak 2002, s. 131.

³²³ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 2.

³²⁴ Cicero, **Leg. Agr.**, 1, 5- 2, 50.

³²⁵ Dea Roma tapımı için en erken belgenin Orthogoras yazıtı olduğu düşünülmektedir. **SEG** 18, 570; **OGIS** 551:

[Λ]υκίων τὸ κοινόν, κοιμισάμενον τὴν πάτριον δημ[ο]κρατίαν | τὴν Ῥώμην Διὶ Καπετωλίωι καὶ εὐνοίας εὐεργεσίας | τῆς εἰς τὸ κοινόν τὸ Λυκίων; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 49.

³²⁶ H.A. Troxell 1982, s. 178, Plate 22: 117.1; s. 208- 212; Ayrıca bkncz. Levha II, Sikke I.

³²⁷ F. Kolb 2002, s. 207.

şehirlerinin ön yüzünde imparator Caligula'nın arka yüzünde de karakteristik motiflerinin yer aldığı bronz sikke basmaları Roma'ya karşı hızla gelişen itaatlerini göstermektedir. Aynı zamanda İmparator Caligula döneminde de Lykia Birliği'nin dini inançlarında da İmparator unvanlarının bulunması Lykialılar'ın *provincia* haline gelmesini beklenen bir olay olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.³²⁸

Antonius ile mücadelesine M.Ö. 30'da gerçekleşen Actium Savaşında son veren Augustus'un Roma'nın tek hakimi olmasıyla *Principatus* dönemini başlamıştır. Cassius Dio Augustus'un M.Ö. 30/29 yıllarında Küçük Asia'yı ziyareti sırasında Antonius'un yanında yer alan şehirleri para ödemeye zorlayarak ve bunların teşkilatlarını iptal ederek cezalandırdığını, diğer bir deyişle otonomilerini aldığını kaydetmektedir.³²⁹ Askeri mücadelelerinde yanında olan bölge ve şehirlere yardımlarda bulunan Augustus'a Ksanthos'ta bir Caesar tapınağı inşa edilmiştir. Bu durum Augustus'un Ksanthoslular'a şehrin imarı konusunda yardımda bulunduğunu göstermektedir.³³⁰ Ayrıca, Tlos'ta saptanan bir yazıtta imparator Augustus'un bütün kainatın kurtarıcısı şeklinde onurlandırılması Augustus'un Lykialılar ile olumlu ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir.³³¹ Aynı şekilde, Myra'da da "Karaların ve denizlerin İmparator'u, bütün kainatın kurtarıcısı" şeklinde onurlandırmalar yer almaktadır.³³² Bu durum, Augustus'un Lykialılara karşı olumlu bir tutum güttüğünü göstermektedir.

Diğer taraftan M.Ö. 21 yılında Anadolu'yu ziyaret eden Augustus Antonius ile mücadelesinde kendisine destek vermeyen Kyzikos'u, Suriye'deki Tyros ve Sidonlular'ı cezalandırmıştır³³³ ve cezalandırılan halklar arasında Lykialılar'ın ismi

³²⁸ Kabalitis Bölgesinin imparator Augustus döneminde Augustus portreli sikke basımı için: **BMC** Bubon 2; Balbura'nın imparator Caligula dönemindeki sikke basımı için: **SNG** v. Aulock 4283vd; **SNG** Kopenhagen Lykien 53vd. **SNG** Newnham Davis Coll., **BMC** Balbura 3vd; R. Behrwald 2000, s. 128; F. Kolb 2002, s. 212.

³²⁹ Cassius Dio, **a.g.e.**, 51, 2, 1.

³³⁰ **IGR** III, 482; **O.G.I.S.** 555: Μόλης Διογένους τοῦ Μόλητος ἢ ὁ Ζάνθου ἐπιστατήσας ἢ τοῦ Καίσαρος ναοῦ ἢ [καὶ τῶν ἐν τῶι περιβόλω] ἢ πάντων σὺν τῶ περιβόλω] ἢ Καίσαρι καὶ δήμῳ" bu yazıtlarda sözü geçen Caesar'ın Augustus olduğu tahmin edilmektedir: D. Magie 1950, s. 529, 1386.

³³¹ **T.A.M.** II, 556; **I.G.R.** III, 546: "Τλωέων [οἱ νέ]οι καὶ ἡ γε]ρου[σ]ία [Κ]αίσα[ρα ἢ θεὸν Σεβαστὸν τὸν [κ]τίσ[την πα]ντὸς [τοῦ ἢ κόσ]μου."

³³² **I.G.R.**, III, 719 ve 721.

³³³ Cassius Dio, **a.g.e.** 54, 7, 5.

bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Lykia Birliği Roma ile iyi ilişkilerde bulunmanın kendisine getirisine fazlasıyla alışmış olduğundan Augustus ile iyi geçinmeye devam etmiştir. Augustus Birliğe otonomisini vermiş ve Birlik onu sadece onurlandırmak ve tanrısal övgüler vermekle kalmamış, aynı zamanda teşekkür amacıyla onun portresini içeren sikkeler basmıştır.³³⁴ Birliğin bu şekilde sikke basmasından sonra Augustus Lykia'ya diğer bölgelere göre daha hoşgörülü davranmıştır. Lykia Birliği ve birlikteki şehirlerde barış ve birlik sayesinde çalışabilir kurumlar garanti altına alınmıştır.³³⁵ Bu döneme özel olarak Lykia Birliğinde Roma'ya karşı bir hayranlık gelişmiştir.³³⁶ Lykialılar kendi yerleşme ve anayasalarında demokratik anlayışa sahip olmalarına rağmen bu bakışın yanında oligarşik bir değerlendirmelerinin de var olabileceği düşünülmektedir. Çünkü üst sınıftan insanların sorumluluk ve görev bilinciyle başta gelen memuriyetlerde ve *euergeteslikte* (hayırhahlık) bulunmuşlardır. Bu durum giderek bu memuriyetlerin ve yönetimin tek elde kalmasına yönelmiştir, böylece Lykia'da oligarşi anlayışına eğilimin armıştır.³³⁷ Ancak oligarşiye giden bu yönetim biçimi Lykialılar'ın bizzat istekli olarak yaratıp yaratmadıkları üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Lykialılar'ın Roma ile iyi ilişkileri imparator Tiberius, Germanicus, Drusus zamanlarında da sürdürdüğü, adı geçen imparatorların adına hazırlanan onur yazıtlarından anlaşılmaktadır.³³⁸

Yukarıda bilgilerine yer verilen Suetonius ve Cassius Dio³³⁹, Lykia'nın eyalet haline dönüştürülmesindeki başlıca faktörün bölgede var olan 'kargaşa' ya da "iç savaş" olduğunu kaydetmektedirler. Sözü geçen antik yazarlardan anlaşıldığı kadarıyla Lykialılar'ın kendi aralarında yaşadıkları *discordia* (kargaşa) sonrasında özgürlüklerini kaybetmişlerdir. Cassius Dio Lykialılar'ın İmparator Claudius tarafından Roma vatandaşlarını öldürdükleri için köleleştirildiğini ve Pamphylia

³³⁴ H.A. Troxell 1982, s. 175 ve 208. Baknz. Levha I, Sikke II.

³³⁵ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 50.

³³⁶ Strabon, **a.g.e.**, XIV, III, 3: οὕτω δ' εὐνομουμένοις αὐτοῖς συνέβη παρά Ῥωμαίοις ἐλευθέροις διατελέσαι τὰ πάτρια νέ μουσι; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 51.

³³⁷ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 51.

³³⁸ **IGR III 694; IGR III 717, 719 ve 721; IGR III 715, 720, 721; TAM II 420, IGR III 680; IGR III, 715- 716; IGR III 717, 719, 721.**

³³⁹ Bknz. Dipnot 288.

eyaletine eklediğini yazmaktadır.³⁴⁰ Buna karşılık Suetonius Lykialılar'ın Claudius döneminde kesin olarak bir eyaletleşmesinden değil, sadece *libertas* (özgürlük)ın ellerinden alınmasından ve de Vespasianus'un biyografisinde, Akhaia, Rhodos, Byzantium ve Samos ile birlikte eyalet haline dönüştürülmesinden söz etmektedir.³⁴¹ Lykia'daki olayların Claudius'un bölgeyi eyalet yapması için "sadece bir bahane" olduğunu ve Claudius'un sadece kişisel ünü için Lykia'yı eyalete dönüştürdüğünü ileri süren araştırmacıların olmasının yanı sıra³⁴² bu fikir yeterince kanıtla sahip değildir.³⁴³ Lykia'nın eyaletleştirilmesi döneminde birliğin imparator büstlerini içeren sikkeler basması Roma'nın bölgedeki işgalini açıkça göstermektedir.³⁴⁴ İmparator unvanlarını taşıyan sikkelerin üzerinde *libertas /eleutheria* ifadesinin yer alması ilk bakışta anlaşılması zor bir durum ifade etmektedir. Çünkü Lykia'nın özgürlüğü bu dönemde sona ermiştir.³⁴⁵ Konuyla ilgili Stadiasmus anıtının ve de Kaklık'ta bulunan onurlandırma yazıtının aktardığı bilgilere başvurulduğunda Lykia halkının imparatoru kurtarıcı olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır.³⁴⁶ Lykialılar içinde buldukları iç savaşı sonu gelmez bir savaş olarak gördüklerinden imparatorluğun himayesine çekinmeden girerek kurtulmak istemişlerdir çünkü iç savaşa kendi güçleriyle son verememişlerdir. Bu koruyucu müdahale Stadiasmus anıtında imparatorun tedbiri (*providentia* / πρόνοια (*pronoia*)) olarak yer almıştır. İmparator Claudius vali Veranis'u πλῆθος (*plethos*) denilen halktan oluşan çoğunluğun üst sınıf insanlar üzerindeki hakimiyeti ile oluşan anarşik durumu sona erdirmesi için

³⁴⁰Cassius Dio, a.g.e., 60, 17, 3: τοὺς τε Λυκίους στασιάζαντας, ὥστε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε καὶ ἰὲς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν.

³⁴¹Suetonius, Vespasianus, 8, 4: Achaia, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Trachiam, Ciliciam et Commagenen dicionis regiae usque ad id tempus, in prouinciarum formam redegit.

³⁴²D. Magie 1950, s. 529, 548; S. Jameson, "Lykia" *RE* Suppl. XIII, 1973, s. 278; R. Syme, *Anatolica, Studies in Strabo*, Oxford, 1995; B. Levick, 1988, s. 150.

³⁴³S. Şahin- M. Adak 2007, s. 78.

³⁴⁴*BMC Lycia*, s. 38, no. 5; F. Imhoof-Blumer, *Zur griechischen und römischen Münzkunde*, Genf, 1908, s. 21 vdd; H.A. Troxell 1982, s. 247 vd. C10 ve C14; F. Kolb 2002, s. 212. Sözü geçen sikkelerde önyüzde Claudius'un büstü ve ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ, arka yüzde ise özgürlük ve bağımsızlık tanrısının kişiselleştirilmiş hali, kafasının üzerinde bir *pileus* ile tasvir edilmiştir. Aynı şekilde ön yüzünde ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ imparator unvanlarını taşıyan sikkeler bulunmaktadır.

³⁴⁵H.A. Troxell 1982, s. 250; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 78.

³⁴⁶Bknz. Dipnot 87.

görevlendirmiştir. Roma egemenliğinin gelmesiyle birlikte bölgeye *ὁμόνοια* (*homonía*, barış) ve yargı ile ilgili konularda eşitlik *ἴση δικαιοδοσία* (*ise dikaidosia*) getirmiştir. Yukarıda sözü geçen sikke serisinde yer alan “*libertas*” (özgürlük) ifadesi ve kişiselleştirilmiş tanrı motifi Lykia’da gerçekleşen Roma hakimiyeti değişikliklerinin fark edilmemesini sağlamaktadır. Bir başka deyişle Roma’nın “*libertas*”ı Lykia’ya resmi olarak güvenlik getirdiği için Lykialılar tarafından tercih edilir olmuştur.³⁴⁷ Diğer taraftan Kaklık’taki onurlandırma yazıtında Lykia halkı İmparator Claudius’a barış getirdiğın için ve yol yaptırdığı için teşekkür etmiştir.³⁴⁸ Bu durumda ele geçirilen tüm bilgilerle şöyle bir sonuca ulaşmak mümkün gözükmektedir: Roma’nın Lykia’daki iç savaşa müdahale etmesi Lykia halkı tarafından beklenen ve hoş karşılanan bir olay gibi gözükmektedir. Ancak iç savaşı yaratan unsurlarda Roma’nın bir payının olmadığını söylemek yanlış olur. Çünkü “Lykia’daki İç Karışıklıklar” bölümünde de söz edildiği gibi Roma Lykia ile ilişkileri esnasında üst sınıf vatandaşları halka karşı korumuş ve onların yönetimde olmasını desteklemiş böylece iç savaşın çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Roma, Lykia’yı eyalet haline getirirken diğer taraftan da birliğin işleyişinde yönetici sınıfın yetkisini arttıran değişiklikler meydana getirerek³⁴⁹ bir daha huzursuzluk çıkmasını engellemeye çalışmıştır. J.A.O. Larsen Lykia’da meydana gelen ayaklanmayı alt sınıfların aristokratlara olan başkaldırışı olarak değerlendirmekle birlikte söz konusu durumu “sosyal devrim” olarak adlandırmaktadır. Bölgedeki aristokratların daha önce de tiranlarla anlaşmazlıklar yaşadığını hatırlatarak fikrini savunmaktadır.³⁵⁰ Ancak Stadiasmus anıtı dahil Lykia’daki bu sorunla ilgili “sosyal devrim” ifadesini kullanan bir kaynak bulunmamaktadır. M.S. 2.yy.’a tarihlenen Lykia’dan saptanan bir dizi yazıt, halkın

³⁴⁷ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 78.

³⁴⁸ T. Marksteiner- M. Wörrle 2002, s. 555: 6-9. satırlar:

..Λύκιοι φιλοκαίσαρες καὶ φιλ[ο]ρώμαιοι εὐ[χ]αριστοῦντες περὶ τῆς εἰρή[ν]ης καὶ περὶ τῆς κ
αὶ vac. τα[σκευ]ῆς τῶν ὁδῶν vac.

³⁴⁹ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 53.

³⁵⁰ J.A.O. Larsen 1968, s. 243 vdd.

meclis üyelerinden ayrı değerlendirildiğini göstermektedir.³⁵¹ Bu durumda yukarıda da söz edildiği gibi Roma'nın iç savaşı yaratmaktaki etkisini ortaya koymaktadır: Üst sınıf vatandaşlar halka karşı kollanmış ve üst düzey memuriyetlerde kalmaları sağlanmış, böylece özgürlüklerine düşkün halk ayaklanarak iç savaşın çıkmasına neden olmuştur.

Lykialılar'ın kendi aralarında kargaşaya hatta iç savaşa neden olan partileşmenin bir tarafında yönetim adına memuriyetleri devamlı ellerinde bulunduran “ἄριστοι” (*aristoi*), diğer tarafında da ikincil derecede varyetli üst tabakadan insanlar ve de ayaklanmayı gerçekleştiren “ἄκριτον πλῆθος” (*akriton pletos*) yani halk yer almıştır. Veranius'un kuvvetleri M.S. 43'te Lykia'ya girdiğinde Lykia'nın birçok şehrini öngörüsüz ve ehliyetsiz halkın³⁵² yani *akriton pletosun* elinde bulmuştur ve bu halk kitlesinin liderleri bilinmemektedir. Valinin buradaki ilk işi mevcut olan ve “istemeyen hakimiyeti” sonlandırmak olmuştur.³⁵³ Veranius'un bu vazifesi ile ilgili detaylı bilgi bugün Museo Nazionale Romano'da yer alan Veranius'un mezar yazıtında bulunmaktadır. Yarısı tahrip olmuş olan yazıttan Veranius'un Lykia'daki valiliğinin beş yıl sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu görevi sırasında *-acheotae* olarak okunabilen ifadenin küçük yerleşmelerinin saldırı ile ele geçirildiği ve şehir surlarının yıkıldığı, hemen sonrasında da *pacavit* deyimini kullanılarak halkının barışa kavuşturulduğu kaydedilmektedir. “*-acheotae*” kelimesinin hangi bölgeyi kastettiği ile ilgili çeşitli fikirler bulunmakla birlikte, M. Adak Taurosların batısındaki bölgeyi kastettiğini dile getirmiştir.³⁵⁴ Veranius'un

³⁵¹ G. E. M., de Ste. Croix, **The Class Struggle in the Ancient World**, London 1981, s. 531; G. Ergin 2009, s. 472; **TAM** II, 176; **IGR** III, 597, 598; **BCH** 24 338- 341; **TAM** II, 305, 303; **IGR** III, 626; **TAM** II, 308; **IGR** III, 464; **CIG** III, 4380e, 4380f; **TAM** II 1202, 1200: **IGRR** III 764; **TAM** II 301: **IGRR** III, 623.

³⁵² J. Thornton, , “Gli *aristoi plethos* e la provincializzazione della Licia nel monumento di Patara”, **MediterrAnt** 4/2, 2001, s. 442.

³⁵³ S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 63. Buradaki istenmeyen hakimiyetin neye göre istenmeyen oluşu düşündürücüdür.

³⁵⁴ **CIL** VI 41075. S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 63: yazıtta “*acheotae*” olarak adlandırılan bölgenin büyük bir ihtimalle Lykia olduğu düşünülmektedir. Ancak A.E. Gordon, **Quintus Veranius, Consul A.D. 49. A Study Based upon His Recently Identified Sepulchral Inscription**, Berkeley - Los Angeles 1952, s. 246 vdd.da Veranius'un mezar yazıtının üçüncü satırında yer alan “*acheotae*” ı [Tr]acheotae olarak restore etmiştir ve R. Syme 1995, s. 272; R. Behrwald 2000, s. 137; F. Kolb 2002, s. 217 tarafından kabul edilmiştir. Ancak S. Şahin- M. Adak 2007, s. 64, 65, 66'da [Tr]acheotae'dan kastedilen Kilikia bölgesinde M.S. 6, 36 ve 52'de ayaklanmalar olduğunu ancak bu ayaklanmalarda Veranius'un yer almadığını savunmaktadır. Bu yüzden Veranius'un mezar yazıtında

kırkılı yıllarda gerçekleştirdiği operasyon ancak Stadiasmus anıtında sözü geçen *stasis*, *anomia* ve *lesteia* ile alakadar olmalıdır. unk kanlı denilebilecek bir iç savaş bu sırada Lykia’da gerçekleşmektedir. İç savaşın sona ermesinin ardından Lykia’dan sürgüne gönderilmiş olan aristokrat kesim Roma ile birlikte tekrar Lykia’ya dönmüştür.³⁵⁵ Nitekim Stadiasmus anıtında da bahsedildiği gibi Roma’nın eyaletlere görevli olarak gönderdiği valilerin yanında bulunan personel sayısı kısıtlı olduğundan, valinin görev alanındaki aristokratlarla işbirliği yapması kaçınılmaz hale gelmiştir. Eğer görev bölgesinde aristokrat sınıf yoksa Roma tarafından böyle bir sınıf zorla oluşturuluyordu.³⁵⁶ Bu sınıfın halkın diğerlerine karşı desteklenmesiyle partileşme meydana gelmiş, partileşme de i karışıklığı beraberinde getirmiştir. İç karışıklık Lykia Birliği’nin işlevlerini yerine getirmesine engel olmuş ve nihayetinde Cladius Quintus Veranius’u Lykia’ya göndererek eyalet haline dönüştürmesini emretmiştir.

Yukarıda da söz edildiği gibi *Provincia Lycia*’nın ilk valisi Q. Veranius Lykia’ya askerleri ile birlikte girdiğinde mevcut olan karışıklığa son vermiştir. Bu durumu da kendi avantajına kullanmayı başarmış böylece Roma hakimiyetinin varlığını güçlendirmiştir.³⁵⁷ Oinoanda’da ortaya ıkarılan Demosthenes’e ait bir festival yazıtı gelecek festivale ait *Agonothetes* (αγωνοθέτης festival memuru), *Magistratların* (περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν νομοί: yüksek memuriyetlerin seçim hukuku) seçimi, seçim tarihi ve hatta görevdeki mevcut diğer memurların durumları ile ilgili açıklamalara yer vermektedir. M. Wörrle bu bilgilerden yola çıkarak Oinoanda’nın M.Ö. 4.yy.’dan itibaren yönetime gelen memurların seçim hukukunu izleyebilmiştir. (yazıtın 111. satırında yer alan νομοθεσίαι (*nomothesia*: kanun yapma) kelimesi nedeniyle Lykia bölgesinde bir *Lex Provinciae Lyciae*’den (Lykia Eyaleti kanunu) söz etmenin mümkün olabileceğini çünkü bu kavramın Roma

yer alan “*acheotae*” ı Taurosların batısındaki halkı kastetmiş olacağı dolayısıyla sözü geçen kelimenin Lykia’nın düzenlenmesi ile alakalı olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

³⁵⁵ S. şahin- M. Adak, 2007, s. 63.

³⁵⁶ G. Ergin, **Anadolu’da Roma Hakimiyeti: İşyanlar, Tepkiler ve Huzursuzluklar**, İstanbul 2009 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 437- 438: Aristokrasi, vali ile olan işbirliğinin karşılığında yerel yönetimde, memur atamalarında, gıda yardımlarında, yerel kltlerde, oyunlarda ve arazilerde kontrolü elinde bulunduruyordu.

³⁵⁷ S. şahin- M. Adak 2007, s. 76.

döneminde kullanıldığını dile getirmiştir.³⁵⁸ Aynı yazıtın çeviri ve yorumlamasını yapan S. Mitchell *agonothetes*'in seçim prosedürüne yani teklif, karşı teklif ve resmi görevlerden muafiyet içeren seçim yasasına uyması gerektiğini bildirmektedir. Resmi görev seçimi *προβολή* (*probole*: teklif) *ἀντιπροβολή* (*antiprobole*: karşı teklif) ve *σκεπή* (*skepe*: muafiyet)den oluşmaktadır. Bunlar Latin şehir yönetimi kanunları olan *nominatio*, *potioris nominatio* ve *vacatio* kavramlarına uymaktadır. Bu durumda Oinoanda'nın seçim yasaları Roma'dan fazlasıyla etkilenmiştir. Hatta bu durum *Lex Provinciae*'in varlığına işaret edebilir.³⁵⁹

Lykia'nın M.S. 43'te Claudius'un emriyle Q. Veranius tarafından eyalet haline dönüştürüldüğü konusunda antik kaynaklarda olduğu gibi modern kaynaklarda da tarihin farklı olabileceğine dair çeşitli fikirler bulunmaktadır. İlk olarak M. Adak'ın düşüncelerine yer vermek gerekirse; M. Adak Letoon'da Balland tarafından yayınlanan bir arşitrav bloğu üzerinde yer alan yazıtta³⁶⁰ Claudius'un Lykia Birliği'nin federal düzeyde tanrısı olarak kabul edildiğini öne sürmüştür.³⁶¹ Bir bölgenin imparatorluk kültürünü kabul etmesi Roma'nın o bölgeyi eyaletleştirmesi adına önemli araçlarından biri olduğu kabul edildiğinde Adak'ın bu yorumunun Lykia'nın Claudius Döneminde eyalet haline dönüştürüldüğünü düşündüğünü söylemek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Adak bu savını Andirake'de bulunan *Lex Portorii Provinciae Lyciae*'de de ἀρχιερέως τῶν Σεβαστῶν (*arkhiereos ton Sebaston*: imparatorluk kültü başrahibi) olarak yer alması imparatorluk kültürünün federal düzeyde, bir başka deyişle tüm birlik tarafından, ilk kez Vespasianus döneminde değil daha önce de kabul gördüğünü ileri sürerek devam ettirmiştir.³⁶² S.R.F. Price de Hellen şehirlerinin Roma'ya üyeliğinin ve diplomatik ilişki kurmanın tek yolunun imparatorluk kültürünün kabulü olduğunu dile getirmektedir.³⁶³ Nitekim Lykia'nın eyalete dönüştürülmesi esnasında Roma vatandaşlık hakkı

³⁵⁸ M. Wörrle 1988, s. 96, dipnot 95- 96; yazıt: s. 16:

³⁵⁹ S. Mitchell, "Festivals, Games and Civic Life in Roman Asia Minor" *JRS* LXXX, 1990, s. 188.

³⁶⁰ A. Balland, 1981, s. 185, no. 67,

³⁶¹ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 73; Bunun yanı sıra J. Deininger 1965, s. 72 vdd.; A. Balland *Inscriptions du Letoon* 9; M. Wörrle 1988, s. 98 vdd.da İmparatorluk kültürünün ilk kez Vespasianus döneminde birlik düzeyinde kabul edildiğini kaydetmişlerdir.

³⁶² S. Şahin- M. Adak 2007, s. 73vdd.

³⁶³ S.R.F. Price, **Rituals and Power, The Roman Imperial cult in Asia Minor**, Cambridge 1984, s. 53.

verilirken bir taraftan da Lykialılar'ın imparatorluk kültürüne tapımı bilinçli olarak güçlendirilmiştir.³⁶⁴ Bu durumdan açıkça anlaşılıyor ki M. Adak Lykia'nın Claudius döneminde eyaletleştirildiğini savunmaktadır.

Roma ile olan ilişkileri giderek daha güçlü bir hal alan Lykia'nın eyalet haline dönüşmesinin Claudius döneminde olduğuna dair bir kanıt da bu dönemde Patara'da inşa edilmiş olan Stadiasmus Patarensis anıtıdır. Lykia bölgesinin şehir ve yerleşmelerinin yerleri, birbirlerine olan mesafeleri ve yol tariflerini ayrıntılarıyla içeren anıtta Claudius'un bu dönemde valisi Q. Veranius aracılığıyla yaptırdığı yol ağıyla bölgede her noktaya kolayca ulaşım sağlanmasını hedeflediği açıktır. Adak'a göre Lykia'nın eyalet oluşunu bu dönemde bu kadar yoğun (65 tane mesafe tarifi bulunmaktadır) bir yol ağı yapılması açıklamaktadır.³⁶⁵ Yol yapımıyla tüm bölgelere rahat ulaşımın sağlanması amaçlanmıştır. Rahat ulaşım da bu bölgeye rahatça Roma askerinin gitmesini, ticaretin rahat yapılmasını kolaylaştırması açısından önemlidir. Roma'nın bir bölgeyi eyaletleştirme aşamasında bölgenin yol ağını geliştirdiğine daha önce de rastlanmıştır.³⁶⁶ Roma'nın yol ağı kurmak vasıtasıyla ilgili bölgenin her noktasına rahatça ulaşmayı amaçladığı daha önce de belirtilmişti. Bir başka deyişle yol ağının yapılması bölgenin Roma'ya üyeliğini kanıtlıyordu çünkü antik dönemin en önemli teknolojilerinden sayılan yol yapımı önemli bir yatırımdı. Lykia halkı da yol yapımını Roma'nın kendilerine bahsettiği bir iyilik olarak görüyordu.³⁶⁷ Lykia bölgesi için yol ağı Q. Veranius'un ön araştırmasıyla yapılmıştır. Orta Lykia Bölgesi'nde Myra ile Limyra kentleri arasında yer alan Bonda tepesinde bulunan bir yazıtta İmparator Claudius yol ağı yapımı için ve Lykialılar'a barış ortamı sağladığı için onurlandırılmıştır.³⁶⁸

³⁶⁴ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 68.

³⁶⁵ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 74.

³⁶⁶ Alp bölgesinin eyaletleşmesi esnasında bir yol ağı yapılmıştır: B. Levick 1990, s. 167 vdd; N.P. Milner, "A Roman Bridge at Oinoanda", AS 48, 1998, 120. Ayrıca S. Şahin- M. Adak 2007, s. 75: imparator Traianus döneminde Provinz Arabia'nın alınmasının öncesinde M.Ö. 106'da başlayan bir yol ağı inşa faaliyeti vardı ve bu Roma için elde edilen bölgenin eyalet haline dönüştürülmesinde bir gelenek haline gelmişti.

³⁶⁷ T. Marksteiner- M. Wörrle 2002, b.a.

³⁶⁸ T. Marksteiner- M. Wörrle 2002, s. 555: 6-9. satırlar: ..Λύκιοι φιλοκαίσαρες καὶ φιλο[ο]ρωμαῖοι εὐ[χ]αριστοῦντες ἑπεὶ τῆς εἰρήνης καὶ περὶ τῆς κ αὶ vac. τὰ[σκευ]ῆς τῶν ὁδῶν vac.

Oinoanda civarında (Kemerarası Köyü'nde) 1994'te Prof. Dr. S. Mitchell başkanlığında yapılan yüzey araştırması esnasında bulunan bir yazıt imparator Claudius Dönemi'nde Eprius Marcellus tarafından yaptırılan bir köprüden söz etmektedir. M.S. 50'ye tarihlenen yazıttaki köprü ile Pamphylia'daki *procurator*'un hazırlattığı yol ağını aynı dönemde değerlendirebilmek mümkün gözükmemektedir.³⁶⁹ Bu durumda Lykia Claudius tarafından eyalet haline getirildiğinde Pamphylia Galatia eyaletinin bir parçasıdır ve M.S. 70'te *Lycia et Pamphylia* olarak tekrar düzenlenene kadar da öyle kalmıştır.³⁷⁰

Lykia'nın M.S. 43'te eyalet haline getirildiğini kabul eden görüşü³⁷¹ destekleyen yeni bir belge de Perge'de ortaya çıkartılan bir onurlandırma yazıtıdır. S. Şahin tarafından yayınlanan yazıttan Galatia *procuratoru* olan L. Pupius Praesens, Claudius (M.S. 41- 54) ve Nero (M.S. 54- 68) dönemlerinde görevini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Praesens için IGR III 263 ve ILS 8848'de yayımlanan bir başka yazıtta Pamphylia'nın imparator Nero döneminde *Provincia Galatia*'ya dahil olduğu anlaşılmaktadır.³⁷² Bu doğrultuda Claudius'un Lykia'yı tek bir eyalet olarak Roma hakimiyetine aldığı ortaya çıkmaktadır.³⁷³ Aynı zamanda M.S. 1.-2.yy.larda yaşamış olan C. Tacitus'un *Historiae*, II, 9, 1'deki ifadesi imparator Galba (M.S. 68–69) döneminde Galatia ve Pamphylia'nın birleşik eyalet olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.³⁷⁴ Tüm bunların yanı sıra Galatia eyaletinin M.Ö. 25/24'te Augustus (M.Ö. 27- M.S. 14) tarafından kurulduğundan beri İmparator Nero (M.S. 54–68) ve Galba (M.S. 68–69) dönemlerinde de Pamphylia'yı sınırları içerisine aldığı kabul eden bir dizi araştırmacı da bulunmaktadır. Bu durumda imparator Nero döneminde Lykia'nın bir süre bağımsız

³⁶⁹ N.P. Milner *a.g.e.*, s. 120.

³⁷⁰ H. Brandt, *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, Bonn, 1992, s. 98- 99; N.P. Milner *a.g.e.*, s. 120.

³⁷¹ H. Brandt 1992; s. 99; M. Zimmermann 1999a; W. Eck 1970, s. 65vdd.; S. Şahin-M. Adak 2007.

³⁷² IGR III 263; ILS 8848: ..ἐπίτρο[π]ος Τιβερίου Κλαυδίου [Κ]αίσαρος Σεβαστοῦ Γερ[μ]ανικοῦ καὶ Νέρωνος [Κ]λαυδίου Καίσαρος Σε[β]α[στ]οῦ Γερμανικοῦ [Γ]αλα[τ]ικῆς ἐ[π]αρχείας[ς]..

³⁷³ B. İplikçioğlu, "Die Provinz *Lycia* unter Galba und die Gründung der Doppelprovinz *Lycia et Pamphylia* unter Vespasian" *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 143, 2, Wien 2008, s. 5–23.

³⁷⁴ "Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat."

kaldığı çıkarımı bulunmaktadır.³⁷⁵ Ancak güncel araştırmalar şunu kanıtlamaktadır ki imparator Nero döneminde Lykia’da *legatus Augusti pro- praetore* Sextus Marcius Priscus görev yapmıştır. Başka bir deyişle burada bir Roma askeri birliği bulunuyordu yani Lykia bağımsız değildi. B. İplikçioğlu Lydai’da bir, Olympos’ta bir, Patara’da beş, Rhodiapolis’te bir ve Ksanthos’ta üç tane olmak üzere Lykia’da Nero (M.S. 54–68) dönemine tarihlenen toplam on bir tane yazıtı derleyerek Lykia’da görev yapmış Roma *legatlarının* listesini oluşturmuştur.³⁷⁶ Bu önemli epigrafik kanıtlar, Nero döneminde Lykia’nın Roma’ya bağlı olduğu savını güçlendirmektedir. Bu durumda *Provincia Lycia* Claudius döneminde kurulmuştur Vespasianus döneminde ise yeni bir düzenlemeden geçmiştir.³⁷⁷

Özgürlük sever Lykialılar’ın otonomilerini kaybetmek korkusuyla Roma askeri birliklerine karşı çıkmaları beklenmektedir. Ancak yalnızca Oinoanda şehri için direniş gösterdiğine dair bir çıkarım bulunması oldukça dikkat çekicidir. N.P. Milner Oinoanda’da Vespasian döneminde yapılmış olduğu düşünülen bir su kemeri dışında bugün yer alan yapıların Helenistik döneme ait olmasını şüpheyle karşılamıştır. Şehirde yer alan Hellenistik döneme ait olan şehir duvarları ve daire şeklinde kule tahrip olmuş vaziyettedir. Eğer Roma yol yapımında askeri amaç güdüyorsa ve Lykia’da sistematik bir şekilde yol yapılıp bir siyaset güdüldüyse ve Veranius’un “barış getiren” olarak onurlandırıldıysa Kemerarası’nda bulunan bu köprü’nün varlığı Lykia’nın ilk valisi Veranius’un haleflerine bir mesajdır. Çünkü Oinoanda ayaklanmaya müsait bir şehirdir ve valiler bu şehre gitmeye ya da asker sevk etmeye ihtiyaç duyacaklardır.³⁷⁸

³⁷⁵R.K. Sherk, *The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian*, 1951, Baltimore, s. 15 vdd; B. Levick, *Roman Colonies Southern Asia Minor*, Oxford 1967, s. 31 vdd.; B. Rémy, *Les carrières sénatoriales dans les provin ces romaines d’Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. – 284 ap. J.-C.)*; Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie- Pamphylie et Cilicie, Istanbul/Paris 1989, s. 40 vdd.; H. Brandt 1992, s. 98 vdd.; Brandt- Kolb 2005, s. 24; W. Eck, 1970, s. 67.

³⁷⁶ B. İplikçioğlu *a.g.e.*, s. 6-8.

³⁷⁷ B. İplikçioğlu *a.g.e.*, s. 19.

³⁷⁸ N.P. Milner, *a.g.e.*, s. 120.

5. LYKIA VE PAMPHYLIA ÇİFT EYALETİ

Lykia eyaletinin kuruluş yılı hakkında farklı fikirler bulunduğu gibi eyaletin Pamphylia bölgesi ile bir “çift eyalet” şeklinde kurulup kurulmadığı konusunda da fikir ayrılıkları mevcuttur. Bu konuda ilk olarak başvuru antik kaynaklardan Cassius Dio 4. Bölümde de söz edildiği gibi Lykililer’in Roma vatandaşlarını öldürdükleri için İmparator Claudius tarafından köleleştirilerek daha önceden var olan Pamphylia eyaletine bağladığını yazmaktadır.³⁷⁹ Bunun yanı sıra bir dizi modern araştırmacı ve yazar da C. Dio’dan hareketle Lykia’nın Claudius tarafından M.S. 43’te Pamphylia’ya bağlanarak eyalet haline dönüştürüldüğünü yazmaktadır.³⁸⁰ Birçoğunun başvurusu Cassius Dio olan bu araştırmacılardan farklı olarak F. Kolb, Pomponius Mela’ya başvurmuştur. M.S. 1. y.y.’da yaşayan P. Mela, Claudius Dönemi’nde Anadolu’nun Akdeniz kıyısında yer alan bölgelerini doğudan batıya şu şekilde sıralamıştır: “*Syria, et ipso flexu Cilicia, extra autem Lycia et Pamphylia, Caria, Ionia, Aeolis, Troas usque ad Hellespontum*”.³⁸¹ F. Kolb bu sıralamaya göre önce doğuda yer alan Pamphylia’nın yer alması gerektiğini oysa Mela’nın tıpkı bir eyalet ismi gibi önce Lykia’nın ismini kullandığını dolayısıyla bu dönemde Lykia’nın Pamphylia ile bir “çift eyalet” oluşturduğunu ileri sürmüştür.³⁸² Ancak F. Kolb’un epigrafik kaynaklara başvurmadan bir sav oluşturduğu ve Lykia’nın ancak geç antik dönemde Pamphylia ile “Lycia et Pamphylia” deyimiyile adlandırıldığını gözden kaçırmış olacağı düşünülmektedir.³⁸³

³⁷⁹Cassius Dio, a.g.e., 60, 17, 3: τούς τε Λυκίους στασιάζσαντας, ὥστε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε καὶ ἔς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν.

³⁸⁰ O. Treuber, *Geschichte der Lykier*, 1887, s. 205; R. Syme, *Galatia and Pamphylia under Augustus: the Governorships of Piso, Quirinius and Silvanus*, *Klio* 27, 1934, s. 126, 228 vdd.; D. Magie 1950, s. 1386, dipnot 48; G. Walser, “Die Straßenbau-Tätigkeit von Kaiser Claudius” *Historia* 29, 1980, s. 438- 462; A. Balland, *Inscriptiones du Letoon* 2 1981; B. Rémy, *L’évolution administrative de l’Anatolie aux trois premières siècles de notre ère*, s. 34 vdd.; D. French, “Road Terminus-Stones”, şurada: N. Başgelen - M. Lugal , *Festschrift für Jale İnan*, Bd. I, İstanbul, 1999, s. 19; S. Mitchell, *Land, Men, and Gods in Asia Minor, I. The Celts and the Impact of Roman Rule; II. The Rise of the Church*, Oxford, 1993, s. 154; R. Behrwald 2000, s. 129 vdd.; C.P. Jones 2001, s. 166; F. Kolb 2002, s. 214 vdd.

³⁸¹ Pomponius Mela, *Description of the World*, çev. F. E. Römer, University of Michigan Press, Michigan, 2001, 1, 14.

³⁸² F. Kolb 2002, s. 214.

³⁸³ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 86.

Son zamanlarda yapılan epigrafik araştırmalar durumun farklı yönünü ortaya koymaktadır. C. Dio'nun bahsettiği "Lycia et Pamphylia" M.S. 43'e değil daha sonraki bir döneme işaret etmektedir çünkü söz konusu tarihte Pamphylia Galatia eyaletinin bir bölümüdür.³⁸⁴ İlk olarak Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla M.S. 43'ten M.S. 574'e kadar yönetime gelen valilerini sıralamak gerekirse, Quintius Veranius, Vilius Flaccus, Eprius Marcellus, Licinius Mucianus, Marcus Priscus ve Cn. Avidius'tur ve Pamphylia'da bu isimlerin geçtiği herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.³⁸⁵ Ancak bir istisna bulunmaktadır. Attaleia'dan Mucianus'a ait bir onurlandırma heykeli bulunmaktadır. Bunun yanı sıra *Propraetor*ler tarafından yönetilen Galatia gibi büyük eyaletlerde finans işlerinde valiye yardım eden *Procurator*ler görev almaktadır.³⁸⁶ Lykia'da görev yapan *Procurator* bulunmaması bir başka eyalete bağlı olmadığını kanıtlamaktadır.³⁸⁷ Ayrıca en önemlisi Stadiasmus Anıtı'nda yol yapımının Q. Veranius'un kendi yetkisi altından gerçekleştirildiği açık şekilde dile getirilmiştir.³⁸⁸

Galatia Eyaleti'ne bağlı olarak görev yapan Arruntius isimindeki *procuratorun* isminin yer aldığı bir dizi epigrafik malzeme sayesinde Pamphylia ile Lykia'nın İmparator Claudius döneminde ayrı yönetim alanlarında olduğu anlaşılabilir. İlk olarak Attaleia'da saptanan ve M.S. 50 yılına tarihlenen bir yazıtta *Procurator* M. Arruntius Aquila yol tamirati çalışmalarını yapmıştır.³⁸⁹ Arruntius'un Galatia eyaletinin finans *procuratorü* olarak bu görevi yerine getirdiği kabul edilmektedir.³⁹⁰ M.S. 50'de Pamphylia'nın Galatia Eyaletine bağlı olduğunu M. Adak da kabul etmektedir.³⁹¹ Bunun yanı sıra G. Bean ve T. Mitford'un Batı Pisidia'da saptadıkları ve 1970 yılında yayımladıkları Apollon heykeli üzerinde yer

³⁸⁴ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 85.

³⁸⁵ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 86.

³⁸⁶ R. Syme 1995, s. 191. Ayrıca bir *procuratorün* birden fazla eyalette kullanma geleneği Traianus ve Hadrianus döneminde yaygınlaşmıştır: S. Mitchell 1993, s. 154.

³⁸⁷ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 87.

³⁸⁸ Stadiasmus anıtında 3 ile 7. satırlar:

[Τι]β[έ]ριος Κλαύδιος Δρού[ου]σου υἱὸς Καῖσαρ Σεβασ[τὸς] Γερμανικὸς ὁ τῆς οἰκουμένης Αὐτοκράτωρ ὁδοὺς καθ' ἑλὴν Λυκίαν ἐποίησεν διὰ τ[ὴν] Κοίντου Οὐρανίου τοῦ ἰδίου π[ρο]βου[τοῦ] ἀντιστρατήγου ὑπηρέσιαν ὧν ἐστὶν μέτρον τὸ ὑπ[ε]ρογεγ-ραμμέ[ον]: vac

³⁸⁹ IGR III, no: 768.

³⁹⁰ R. Syme 1934, s. 228 vdd.

³⁹¹ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 87.

alan adak yazıtından³⁹² açık bir şekilde Claudius'un Galatia *procuratoru* Arruntius'un görev alanının Pamphylia ve Pisidia'yı kapsadığı anlaşılmaktadır.³⁹³ Yol tamirat çalışmaları M.S. 50'de Pamphylia'da Arruntius'un yönetiminde tamamlanırken aynı dönemde Lykia'ya bağlı Oinoanda'da köprü yaptırılmış ve işin yürütülmesi Lykia valisi Eprius tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁹⁴ Görüldüğü gibi Lykia ve Pamphylia'nın aynı dönemde yapılan aynı sektördeki işlerini farklı memurlar yönetmektedir çünkü bu iki bölge iki ayrı yönetim birimi altında yer almaktadır.

Lykia'da yukarıda sayılanlar dışında şehirlerde yapılan mimari faaliyetlerin bizzat Lykia valileri tarafından yürütülmesi bu dönemde Lykia'nın çift değil tek bir eyalet olduğunun başka bir göstergesidir. Mimari yapılaşmanın yazıtlarından elde edilen veriler bu savı kanıtlamaktadır. Veranius'un gözetimi altında Sidyma'da bir İmparatorluk Kültü tapınağı yaptırılmıştır.³⁹⁵ Veranius'tan sonra gelen valiler Flaccus ve Eprius Patara'ya su kemeri yaptırmışlardır.³⁹⁶ Vali Mucianus'un gözetiminde Boubon'da bir *Sebasteion* inşa edilmiştir.³⁹⁷ Vali Priscus'un denetiminde Nero döneminde yapımına başlanan Vespasianus döneminden tamamlanan bir *Therme* inşa edilmiştir.³⁹⁸ Vali Avidius'un gözetimi altında inşa edilen işlevi henüz saptanamamış olan bir yapı bulunmaktadır.³⁹⁹ Sözü edilen İmparator Claudius'un ve Nero'nun dönemlerinde Pamphylia'da Galatia'ya bağlı bir *Procurator*'un görev yaptığı Perge'de ortaya çıkarılan bir onurlandırma yazıtıyla kanıtlanmaktadır. *Procurator* L. Pupius Praesens'in Perge'deki onurlandırma yazıtında Galatia *Prucuratoru* olarak görevde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰⁰ Bunların yanı sıra İmparator Claudius ve Nero dönemlerinde (M.S. 50-51'de başlıyor ve 55-56'da sona eriyor) Lykia'da görev yapan vali Eprius Lykialılar'da kötü yönetimi nedeniyle bir *Repetunda* (yolsuzluk suçlaması) almıştır. Ancak bu

³⁹² G.E. Bean- T. Mitford, *Journeys in Rough Cilicia 1964–1968* Wien 1970, s. 21, no: 4; *AE* 1972, no: 624.

³⁹³ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 87- 88.

³⁹⁴ N.P. Milner, *a.g.e.*, 1998, s. 118.

³⁹⁵ *TAM* II, 1, no: 177. Bknz. Appendix II, Bölüm II.

³⁹⁶ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 254. Bknz. Appendix I.

³⁹⁷ J. İnan, *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar*, İstanbul, 1994, s. 219.

³⁹⁸ *TAM* II, 2, no: 396; W. Eck 1970, s. 65 vdd.

³⁹⁹ *TAM* II, 2, no: 701.

⁴⁰⁰ S. Şahin, *Die Inschriften von Perge I-II*, Bonn 1999–2004. (IK 54, 61) I.v. Perge I 43, no: 24.

suçlamanın Pamphylia bölgesinden gelmemesi Eprius'un yönetim alanında Pamphylia'nın olmamasına bir kanıt olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰¹

Nero döneminde Lykia'da görev yaptığını Plinius'tan öğrenilen⁴⁰² Licinius Mucianus *admirabilia* (= hayranlık uyandıran) olarak değerlendirilen bir eser kaleme almıştır. Mucianus'un kendi deneyim ve görüşlerini yazdığı eser⁴⁰³ Plinius tarafından Lykia Bölgesi anlatılırken üç defa kaynak olarak kullanılmıştır.⁴⁰⁴ Mucianus'un eserinde Pamphylia'dan söz etmemesi bölgede tanınmamasından dolayı olmalıdır, çünkü orada görev yapmamıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 88.

⁴⁰² Plinius, *Naturalis Historia*, 13, 88.

⁴⁰³ A. Kappelmacher, Art. Licinius Mucianus, *RE* XIIVI, 1926, s.442.

⁴⁰⁴ Plinius, *a.g.e.*, 12, 9; 13, 88; 21, 33.

⁴⁰⁵ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 90.

6. ROMA DÖNEMİ LYKIASI'NA GENEL BİR BAKIŞ

Roma eyaleti haline gelmesiyle başta siyasi anlamda olmak üzere Lykia Bölgesi'nde bir takım değişikliklerin meydana gelmesi olası görülmektedir. Bu nedenle bu tez çalışmasında siyasi, askeri ve dini değişikliklerin gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek amacıyla iki ana başlık oluşturularak durum incelemesi yapılması uygun görülmüştür.

Tarih araştırmacılarının çoğu kez “Romalılaşma” ya da “Romalılaştırma” olarak adlandırdıkları, bölgelerin Roma hakimiyetiyle takındıkları yeni tavırlar, görevler ve durumları tezin bu aşamasında konuyla paralel olmaktadır. “Romalılaşma” ya da “Romalılaştırma” başlığı altında o bölgenin siyasi, dini, askeri, filolojik, mimari yönleri incelenip meydana gelen değişiklikler ortaya konmaktadır. Aynı zamanda Patara'dan çıkarılan Stadiasmus anıtında yer alan şehir ve küçük yerleşmelerin bir listesi oluşturularak Roma dönemi ile sözü geçen şehir ve yerleşmelerin sayılarında bir artı olduğu gözlemlenmiştir.⁴⁰⁶

6.1. SİYASİ VE ASKERİ DEĞİŞİKLİKLER

Bir birlik olarak neredeyse M.Ö. 3. yy.'ın ortalarında şekillenmeye başlayan Lykia Federasyonu⁴⁰⁷ Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla siyasi anlamda bağımlı olması beklenmektedir. Lykia'da Roma dönemi ile meydana gelen değişikliklerden söz etmeden önce konfederasyonun daha önce var olan yapısından söz edilecektir. Lykia konfederasyonunun Lykia'nın daha M.Ö. 516- 515 yıllarından itibaren Perslerin I. Satraplığına dahil olmasıyla şekillenmeye başladığı da düşünülmektedir. Pers hakimiyeti döneminde I. Satraplığa bağlı bir bölge olarak yıllık 400 talent gümüş ödemişlerdir.⁴⁰⁸ Bu *tribute* (vergi) için her şehir üzerine düşen meblağı toplamakla mesuldü. Bu durum diğer bölgelerde olduğu gibi merkezi bir yönetim organizasyonunun varlığını gerektirmekteydi.⁴⁰⁹ Lykia Birliği'nin M.Ö. 276- 204 yılları arasında devam eden Ptolemaiosların hakimiyetinde kurulmuş olması

⁴⁰⁶ Bknz. Ek III.

⁴⁰⁷ D. Magie, **a.g.e.**, 524 vdd.

⁴⁰⁸ Herodotos, **a.g.e.**, III, 90.

⁴⁰⁹ A.H.M. Jones, 1971, s. 96- 97; T.R. Bryce, 1983, s. 33.

muhtemel gözükmektedir. Çünkü bu dönemde Lykia şehirleri sıkıntı içerisinde kalmıştır.⁴¹⁰ Birliğin kendisini göstermesi ancak M.Ö. 188’de Lykialılar’ın Roma’ya elçi göndermeleriyle mümkün olmuştur.⁴¹¹ Nitekim “τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων” (*to koinon ton Lykion*, Lykia Birliği) ifadesi ancak M.Ö. 2. y.y. ’ın 2. yarısından itibaren yazıtlarda yaygınlaşmaya başlamıştır: M.Ö. 188- 181’e tarihlenen bir yazıtta *to koinon ton Lykion* ifadesi yer almaktadır.⁴¹² Troxell’in Moretti’den aldığı ve sikke tiplerinde belirlediği üç *ethnikon*dan çıkardığı bilgilere göre Birlik’in kuruluş tarihini M.Ö. 3. yy.’ın hemen sonuna kadar götürebilmektedir.⁴¹³ Geç Roma Cumhuriyet Döneminde Lykia’nın Roma’ya askeri operasyonlarında gruplar verdiği, bunu *amicitia* (dostluk) ya da *civitas libera* (özgür şehir) olarak değil de Roma’nın bir parçası olarak yaptığı kaydedilmektedir.⁴¹⁴ Moretti’nin sunduğu ve M.Ö. 206–205 baharına tarihlenen bir onurlandırma yazıtında yer alan “[Σκ]ύμνος Πολέμωνος Λύκιος ἀπὸ Ξάνθου” (*Skymnos Polemos Lykios apo Ksanthou*: Ksanthos’tan Skymnos Polemos Lykios) nun da bulunduğu birkaç yabancıya vatandaşlık hakkının verilmesinden birliğin daha sözü geçen M.Ö. 3.yy’dan itibaren varlığından söz edilebilmektedir.⁴¹⁵

Bölüm 4.1.’de de söz edildiği gibi M.Ö. 1.- M.S. 1. yy.larda yaşayan antik yazar Strabon’un bilgileri sözü geçen dönemde Lykia Birliği’nin durumu için oldukça açıklayıcı gözükmektedir. “*Daha önce bir Lykiarkhes ve birliğin diğer memurları ve adaletle ilgili kişiler seçilirdi, savaş, barış bu kurulda görüşülürdü; ancak şimdi, Romalıların egemenliğine geçeli beri, bu sorunları doğal olarak*

⁴¹⁰ G. Fougères, *De Lyciorum Communi*, Paris, 1893, s. 148- 149, 169.

⁴¹¹ Polybios, *a.g.e.*, XXII, 5,6- 10.

⁴¹² **O.G.I.S.** 99: 4. satır: τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων ἀρετῆς ἕνεκεν.., satır 10: ..καὶ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Λυκίων..

⁴¹³ H.A. Troxell 1982, s. 11: “*Lykios apo*” federal *ethnikon*’u M.Ö. 2.yy’ın ilk yarısından beri kullanılmıştır.

⁴¹⁴ F. Kolb 2002, s. 209, dipnot 17’de Orta Lykia’daki Tyberissos’tan çıkan bir yazıtın Schüler tarafından yayına hazırlanmakta olduğunu ve burada yeni çıkan bir onurlandırma yazıtına göre Lykia birliği ile Roma arasında bir anlaşma olduğunu ve Lykia Birliği’nin Kapitol tepesinde onaylandığını söylemektedir.

⁴¹⁵ H.A. Troxell 1982, s. 12–13.

*görülmüyorlar, ancak Romalılar izin verdikçe ya da onların yararı söz konusu olunca ayrıcalık olarak görüşebiliyorlar.*⁴¹⁶

Caesar'ın ölümünden sonra Caesar katilleri birliğin oluşma eğilimini protesto etmiş ve savaş açmışlardır. II. *Triumviratus*'un (M.Ö. 43, Antonius, Lepidus ve Octavianus) kurulmasından sonra Lykia ile Roma arasındaki ilişkiler düzelmiş, vergiler sayesinde Brutus ile savaş esnasında harap olmuş Ksanthos şehri tekrar inşa edilebilmiştir.⁴¹⁷ Lykia Birliği'nin otonomisini tekrar alabilmesi için Agrippa'nın kişisel olarak sarf ettiği çaba Myra kenti tarafından bir onurlandırma yazıtında “εὐεργήτης καὶ σωτήρ” (= *euergetes kai soter*, hayırhah ve kurtarıcı) olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.⁴¹⁸

Yukarıda da söz edildiği gibi Lykia Birliği Roma ile iyi ilişkilerde bulunmanın kendisine getirisine fazlasıyla alışmış olduğundan Augustus ile iyi geçinmeye devam etmiştir. Augustus Birliğe otonomisini vermiş ve Birlik onu sadece onurlandırmak ve tanrısal övgüler vermekle kalmamış, aynı zamanda teşekkür amacıyla onun portresini içeren sikkeler basmıştır.⁴¹⁹ Birliğin bu şekilde sikke basmasından sonra Augustus Lykia'ya dönemdeki diğerlerine göre daha hoşgörülü davranmıştır. Lykia Birliği ve birlikteki şehirlerde barış ve birlik sayesinde çalışabilir kurumlar garanti altına alınmıştır.⁴²⁰ Bu döneme özel olarak Lykia Birliğinde Roma'ya karşı bir hayranlık gelişmiştir.⁴²¹ Lykialılar kendi anayasa ve yönetimlerinde demokratik anlayışa sahip olmalarına rağmen bu bakışın yanında oligarşik bir değerlendirmelerinin de var olabileceği düşünülmektedir. Çünkü üst sınıftan insanlar

⁴¹⁶ Strabon, *a.g.e.*, XIV, III, 3:

“ἐν δὲ τῷ συνεδρίῳ πρῶτον μὲν Λυκιάρχης αἰρεῖται, εἴτ' ἄλλαι ἀρχαὶ αἱ τοῦ συστήματος· δικαστήριά τε ἀποδείκνυται κοινῇ· καὶ πολέμου δὲ καὶ εἰρήνης καὶ συμμαχίας ἐβουλευόντο πρότερον, νῦν δ' οὐκ εἰκος, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίοις ταῦτ' ἀνάγκη κείσθαι, πλὴν εἰ ἐκείνων ἐπιτρεψάντων, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν εἶη χρήσιμον”

⁴¹⁷ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 50.

⁴¹⁸ A. Balland, *Inscriptions d'époque impériale du Létôon*, Paris 1981, (Fouilles de Xanthos 7), s. 45, no.23: Μάρκων Ἀγρίππανι τὸν εὐεργέτην καὶ σωτήρα τοῦ ἔθνους Ἰ Λυκίων τὸ κοινόν;

Lykia Birliği'nin kurtarıcısı ve hayırhahı Markus Agrippa.

⁴¹⁹ H.A. Troxell 1982, s. 175 ve 208. Bknz. levha II, sikke I.

⁴²⁰ S. Şahin- M. Adak 2007, s. 50.

⁴²¹ Strabon, XIV, III, 3: οὕτω δ' εὐνομούμενοις αὐτοῖς συνέβη παρά Ῥωμαίοις ἐλευθέρους διατελέσαι τὰ πάτρια νέμουσι; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 51.

sorumluluk ve görev bilinciyle başta gelen memuriyetlerde ve “*euergetes*”likte (hayırhahlık) bulunmuşlardır. Bu durum giderek bu memuriyetlerin ve yönetimin tek elde kalmasına neden olmuş, böylece Lykia’da oligarşi anlayışına eğilim artmıştır.⁴²² Ancak oligarşiye giden bu yönetim biçimi Lykialılar’ın bizzat istekli olarak yaratıp yaratmadıkları üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Strabon Birliğe dahil olan yirmi üç şehirden bahsetmektedir. Ancak en büyük altı tanesi dışında diğer şehirlerin isimlerini vermemektedir. M.Ö. 2. yy’da basılan, Lykia Birlik tipi olarak sınıflandırılan ve de $\Lambda\upsilon$ (*Lu*) ya da $\Lambda\upsilon\kappa\acute{\iota}\omega\nu$ (*Lukion*) lejantlarını, Apollon büstünü taşıyan sikkeleri basan şehirler de Lykia Birliği’nde kabul edilmektedir. Bu şehirler Antiphellos, Arykanda, Aperlai, Gagai, Limyra, Phellos, Rhodiapolis, Sidyma, Telmessos, Kadyanda, Kyaneai’dır.⁴²³ Bunun dışında Araksa kentinin de birlik tipinde bir sikke bastığı kaydedilmektedir.⁴²⁴ Podalia, Apollonia, Trebenna⁴²⁵, Tymena, Boubon⁴²⁶ da birlik tipi sikke basmışlardır. Lykia Birliği’nin Roma eyaleti olmasıyla birliğin yapısının basitleşmesi ve işlevini kaybetmesi beklenirken birlik şehirleri artmış, işlevsel olarak ise daha karmaşık bir hal almıştır.⁴²⁷ M.S. 2. yy.’da Opramoas yazıtına göre Roma’ya bağlı olan *koinona* (birlik) bağlı olan otuz şehir bulunmaktadır. Bunlar Akalissos, Antiphellos, Aperlai, Araksa, Arneai, Arykanda, Balboura, Boubon, Gagai, Idebessos, Kadyanda, Kalynda, Kandyba, Khoma, Kormus, Korydalla, Krya, Ksanthos, Kyaneai, Limyra, Lydia, Myra, Nisa, Oinoanda, Olympos, Patara, Phaselis, Phellos, Pinara, Podalia, Rhodiapolis, Sidyma, Symbra, Telmessos, Termessos Minor, Tlos, Trebenda, Trebenna’dır.⁴²⁸ Bunlar dışında *Lykiarkhes* Jason’un yönetiminde soruşturma yapıldığında⁴²⁹ yönetim lehine davranan üç şehir daha birliğe eklenmektedir. Bunlar Kandyba, Myla, Trebenda’dır.⁴³⁰

⁴²² S. Şahin- M. Adak 2007, s. 51.

⁴²³ BMC, Lycia, s. L ve 41; Coll. Wadd. 3015 vd.

⁴²⁴ BMC, Lycia, s. XLVI- XLVII.

⁴²⁵ BMC, Lycia, s. LVIII- LIX; LXII- LXIII; LXVIII-LXIX.

⁴²⁶ BMC, Lycia, s. LXIX.

⁴²⁷ S. Jameson, “The Lycian League” ANRW 2.7.2. 1980, s. 835.

⁴²⁸ TAM II, 905; IGR III, 739.

⁴²⁹ S. Jameson, a.g.e., 842.

⁴³⁰ IGR III, 704, I.

Lykialıların Συνέδριον (*Syendrion*) adı verilen bir meclisleri bulunmaktaydı ve meclis toplandığında ilk önce bir *Lykiarkhes* (başkan) seçilmektedir.⁴³¹ Birliğe kral ya da tiran değil de başkanın seçilmesi ilgi çekicidir. Ancak Roma Lykia'nın Roma eyaleti olduğu M.S. 2. yüzyılda Lykia Birliği'nin iki meclisi bulunmaktadır. İlki ἔννομος βουλή (*ennomos boule*) denilen Danışma Meclisi ve ἀρχαιρεσιακή ἐκκλησία (*arkhairesiake ekklesia*) denilen Seçim Meclisidir.⁴³² Nitekim Lykia'da meydana gelen iç karışıklıklar sırasında halkı kolayca etkileyecek δημαγωγός (*demagogos*; halk lideri)nin ortaya çıkması ve bu nedenle eyaletin kuruluş aşamasında şehir meclisini “küçük senato”ya ya da “çok oligarşik kurum”a çevrilmesi olası olarak karşılanmaktadır.⁴³³ Aynı şekilde ἀκριτον πλῆθος'un temsil ettiği “*Federal Meclis M.S. 43'teki krizde başarısız bulunmuş ve kaldırılmıştır ve yeni meclis onun yerini almıştır*” sözleriyle konuya ışık tutan T. Marksteiner - M. Wörrle aynı zamanda meclisin yalnızca Lykialı politikacılardan oluşmadığını ve meclis başkanının meclisin başkanı Quintius Veranius olduğunu da kaydetmiştir.⁴³⁴

Lykia Birliği'nde her sene bir Λυκιάρχης (*Lykiarkhes*) seçilmekteydi ve bu memur birliğin başkanlığı yapmaktaydı. Bu memuriyet erken bir yaşta yapılmamaktaydı ve birlikle ilgili herhangi bir konuda *lykiarkhes* ile bağlantıya geçilmekteydi.⁴³⁵ Federasyon ile ilgili diğer memuriyetliklerden sonra Lykia başkanı seçilebilmekteydi. Ortaya çıkarılan onurlandırma yazıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Roma İmparatorluk Dönemi'nde de Lykiarkhes'in statüsü korunmuş, vazifesine devam etmiştir.⁴³⁶ Birlikte başkandan sonra gelen memuriyet ἀρχιερεύς (*arkhiereus*) denilen başrahibtir. Başrahibin vazifesi Roma yönetimi ile birlikte ἀρχιερεύς τῶν Σεβαστῶν (*arkhiereus ton Sebaston*) imparatorluk kültü başrahibi olarak değişmiştir.⁴³⁷ Lykiarkhes ve arkhiereusların aynı anda görev yaptıkları

⁴³¹ Strabon, a.g.e., XIV, III, 3: “ἐν δὲ τῷ συνεδρίῳ πρῶτον μὲν Λυκιάρχης αἰρεῖται”

⁴³² D. Magie 1950, s. 530.

⁴³³ H.W. Pleket 1998, s. 205; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 54.

⁴³⁴ T. Marksteiner - M. Wörrle 2002, s. 564.

⁴³⁵ S. Jameson, a.g.e., 844.

⁴³⁶ TAM II, 175; IGR III, 487.

⁴³⁷ D. Magie, a.g.e., s. 530 vdd.; S. Jameson, a.g.e. s. 844.

konusunda fikirler olduğunu kaydedilmekle⁴³⁸ birlikte bu iki memuriyetin ayrı olduğunu savunan yazarlar da bulunmaktadır.⁴³⁹ Lykia Birliği'ndeki diğer memuriyetler ἄρχιφύλαξ (*arkhiphylaks*) ve ὑποφύλαξ (*hypophylaks*)dır. J.A.O. Larsen *arkhiphylaks*'ın asayişten sorumlu baş memur ve *hypophylaks*'ın da onun yardımcısı olduğunu öne sürmüştür.⁴⁴⁰ Fakat epigrafik kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla sözü geçen memurların görevleri daha çok finansal konularla ilgiliydi. Örneğin Opramoas yazıtında yer alan *arkhiphylaks*'ın mali işlerden sorumlu memur olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴¹ Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla birlikte *arkhiphylaks*'ın Roma'ya ödenmesi gereken vergileri organize eden memur olarak görev yaptığı da kaydedilmektedir. Roma'ya ödenmesi gereken vergiyi ilk olarak kendi olanaklarıyla ödeyen *arkhiphylaks* daha sonra şehirlerden parayı toplamaktaydı.⁴⁴² Opramoas yazıtında *Lykiarkhes* Opramoas'ın yaptığı memuriyetliklere bakıldığında ilk olarak *hypophylaks*, *arkhiphylaks*, *hypogrammateus*, *grammateus*luk yapmış ardından *arkhiereus*luğa yükselmiş olduğu görülmektedir.⁴⁴³ Bu durumda bir memur *cursusu hypophylaks*lıkla başlamıştır denilebilmektedir.⁴⁴⁴ Roma eyaleti olmasıyla Lykia Bölgesi'nde danışma kurulunun yapması gereken işleri memurlara verildi ve *Gerusia* kamu yaşamında onurlandırılan ve itibarı olan bir dernek şeklinde kalmıştır. Bölgede imparatorluk dönemi kuruluşları önemli hale gelmiştir. Lykialılar yazıtlarda yer alan *inquilinus*, *patronus* gibi kelimelerden anlaşıldığı kadarıyla kendilerini Latince sıfatlar yada onların Hellençe karşılıklarıyla onurlandırmışlardır.⁴⁴⁵

Lykia Birliği meclisinde hakimler de seçimle görev başına geliyordu ve bu hakimler δικάσται (*dikastai*) olarak adlandırılıyordu.⁴⁴⁶ Lykia Birliği'nin kanunlarının yazılı olduğu bilinmektedir. Bu durum yazıtlarda bulunan

⁴³⁸ TAM II, 508: Part I, Introduction, Text and Commentary; Part II, Discussion, Classical Philology XXXVIII, 1943, s. 177 vdd.; 246 vdd.

⁴³⁹ W. Ruge, "Lykia" RE XIII 2, 1927, s. 2270.

⁴⁴⁰ J.A.O. Larsen, a.g.e., s. 254.

⁴⁴¹ TAM II, 905 = IGR III, 739.

⁴⁴² S. Jameson, a.g.e., s. 850.

⁴⁴³ TAM II, 905 = IGR III, 739.

⁴⁴⁴ S. Jameson, a.g.e., s. 851.

⁴⁴⁵ F. Kolb 2007, s. 290.

⁴⁴⁶ Strabon, a.g.y.

νομογραφήσας λυκίοις (*nomographesas Lykiois*) ifadesinden anlaşılmaktadır.⁴⁴⁷ Birlikteki bu mahkeme şehrin kendi içinde yer alabilecek sorunlardan başka iki şehir arasında gelebilecek anlaşmazlıkları da incelemekteydi.⁴⁴⁸ Bu mahkeme dışında μετάπεμπτα δικαστήρια (*metapempta dikastaria*) adı verilen üst mahkeme niteliğinde bir mahkeme daha bulunmaktaydı.⁴⁴⁹ *Metapempta dikastaria* yabancıları yargılamak için bulunan mahkemeydi. Buradaki yabancı başka bir şehirden gelen mi yoksa başka bir bölgeden gelen mi olduğu konuda bir net bir ifade bulunmamaktadır.⁴⁵⁰ Bu mahkemelerin daha çok birlik kanunlarının korunabilmesi için kurulmuş oldukları düşünülmektedir.⁴⁵¹ Bunlardan başka Roma hukuku Lykialı kadınlara “*ius trium liberorum*” imtiyazını getirmiştir. Bu imtiyaza göre Lykialı kadınlar yasal anlamda miras alma hakkına sahip olmuşlardır.⁴⁵²

Lykia Birliği bu memurların ücretlerini onurlandırma yoluyla ödemekteydi. Aynı zamanda bazı yüksek memurlar kendilerini πολιτευόμενος ἐν ταῖς κατὰ Λυκίαν πόλεσι πάσαις (*politeuomenos en tais kata Lykian polesi pasais*) “bütün Lykia şehirlerine hizmet eden” olarak görmüşlerdir.⁴⁵³ Bununla birlikte birliğin bağımsız olduğu dönemde *hipparkhos* ve *strategos* memurluklarını aynı kişi sürdürmektedir.⁴⁵⁴ Ancak Roma imparatorluk döneminde bu memuriyetler için farklı kişiler kullanılmıştır.⁴⁵⁵ Marcus Aurelius’un ordusunda Lykia’lı ve Pamphylia’lı 500 kişilik bir *kohortes* bulunmaktaydı. Bunun dışında Lykia eyaletinin ilk dönemlerinde, Hadrianus’un dönemine kadar hizmet için asker toplanmamıştır. Hadrianus döneminde ise Lykia ve Pamphylia’da, duruma göre, daimi bir *kohortes*in bulundurulması uygun görülmüş ve Lykia’da zorunlu askerlik şekline dönüştürülmüştür.⁴⁵⁶

⁴⁴⁷ TAM II, 420, s. 156, satır: 5–6: ...καὶ νομογραφήσαντα Λυκίοις...

⁴⁴⁸ S. Jameson, **a.g.e.**, s. 852.

⁴⁴⁹ TAM, II, 583; IGR III, 563; OGI, 556; TAM II, 420; IGR III, 680; TAM II, 915, IGR III, 736.

⁴⁵⁰ S. Jameson, **a.g.e.**, s. 852.

⁴⁵¹ TAM II, 420 ve 583.

⁴⁵² F. Kolb 2007, s. 290.

⁴⁵³ S. Jameson, **a.g.e.**, s. 853.

⁴⁵⁴ TAM II, 261, satır 8: “ἵππαρχήσ[α]ντα καὶ στρ[α]τηγ[ή]σαντα...”

⁴⁵⁵ TAM II, 667- 668.

⁴⁵⁶ O. Treuber, **a.g.e.**, s. 213.

Sonuç olarak Lykia Birliği M.S. 43'te Lykia'nın eyalet olmasından sonra varlığını sürdürmüştür, hatta daha öncekinden daha geniş bir hal almıştır. Birliğin askeri birliği de diğer Helenistik birliklerin askeri birlikleri gibi varlığını sürdürmüştür. M.S. 1.yy.'ın ilk yarısında Lykia Birliği vali Eprius Marcellus'u Roma'da suçlayacak⁴⁵⁷ kadar aktif ve söz sahibidir. M.S. 2. yy.'da ise imparatora birlikle ilgili konularda ya da imparatora saygı ve bağlılıklarını bildirmek üzere elçiler göndermişlerdir.⁴⁵⁸ Elbette M.S. 43'ten itibaren Lykia'da özellikle politik anlamda çeşitli kısıtlamalar olmuştur ancak Anadolu'daki diğer eyaletlerden farklı olarak, iç işlerinde hiç olmadığı kadar fazla yetki sahibi olmuştur.⁴⁵⁹

Lykia'da Roma vatandaşlığı alımı Roma etkisinin görülmeye başlamasıyla yaygınlaşmıştır. Batı Lykia'daki Lydai'da Kuzey Lykia'daki Oinoanda'da Gaius Iulius soy isimli kişilerin bulunduğu bilinmektedir. Bu kişiler Caesar'dan ya da Augustus'tan Roma vatandaşlık hakkını almışlardır. Latince soy isime sahip olan kişiler bölgede yönetimde söz sahibi olan aristokratlardan oluşmaktaydı. Aynı durum Claudius döneminde vatandaşlık hakkı alan aristokratlar için de geçerlidir. Bu kişiler soyadlarını özellikle almamışlar, Hellence ve Lykçe isimlerini de taşımaya devam etmişlerdir. Kyaneai'nin yer aldığı Orta Lykia bölgesi, Ksanthos vadisine göre Hellence ve Latince isim almak konusunda daha tutucudur. Ksanthos vadisi M.Ö. 2.- 1.y.y.larda tamamen Hellence isimlerden oluşan aileler varken Kyaneai'da Geç Hellenistik Dönem'de çıkarılan bir isim listesi, erkek nüfusunun neredeyse tamamının Lykçe isimlerini koruduğu bilinmektedir. Bu durum Ksanthos vadisine yerleşen Hellen kökenli ailelerin çokluğu ile ilgili olabileceği gibi, Hellence isim alan Lykia kökenli ailelerin de olabileceğini göstermektedir. Bunlar dışında F. Kolb M.S. 2. y.y.'da Lykia'da yer alan ünlü aristokratlar Opramoas ve Iason'un Roma vatandaşlık almak için özel bir çaba sarf etmediklerini belirtmektedir. Rhodiapolis'te şehrin ortasında yer alan *Heroon*'unda bulunan Hellence yazıtlı Lykia Federasyonu'nda en üst kademedeki memurluklarda bulunduğunu ve Lykia şehirlerine 1 milyon *Denarius*'tan fazla bağış yaptığı anlaşılan Opramoas'ın Roma vatandaşlık hakkı almadığı görülmektedir. Aynı şekilde Iason kendisine Antik Roma

⁴⁵⁷ Tacitus, *Annales*, VIII, 33.

⁴⁵⁸ *TAM* II, 905; *IGR* III, 739.

⁴⁵⁹ S. Jameson, *a.g.e.*, s. 854.

ve Hellen Dünyası'nın en büyük yazıtı adanmasına rağmen, ancak Roma vatandaşlık hakkına sahip değildir.⁴⁶⁰ Bu durum akla Roma'nın yönetimi oligarşik düzene dönüştürmek için halkın önde gelenlerini seçerek ayrı bir grup oluşturmak istemesini akla getirmektedir. Yani önde gelen vatandaşlar kendi istekleriyle değil Roma'nın teşviki ile yönetime gelmiş, oligarşik bir düzen oluşturmuşlardır. Lykia Bölgesi'nde Roma İmparatorluk Dönemi'nde çiftlik evi sayılarının arttığı görülmektedir. Şehir merkezinden uzakta, genelde bir yapı kompleksi şeklinde inşa edilen her bir çiftlik evinde pres havuzunun varlığı dikkat çekicidir. Lykia nüfusu ihtiyacının üzerinde bir üretime işaret eden bu preslerin varlığı Lykia'da ticaretle ilgili üretimin varlığını göstermektedir. Aynı zamanda bu dönemde Lykia'daki küçük yerleşme sayısının artması da yine ekonomik anlamda üretime ihtiyaç duyulması sonrasında gerçekleşmiş olabilir.⁴⁶¹ Roma Dönemi Lykiası'nda Opramoas gibi önde gelenlerin Roma vatandaşlığı almak gibi bir kaygısı olmamış ancak onurlandırmalarında “şehrin anası, şehrin babası” gibi Latince yada aynısıfatın Hellencesi şeklinde onurlandırıldıkları bilinmektedir. Opramoas' ait olan “*Philanthropos*” kabartması onun imparator gibi davranmak istediğini, bu yüzden *euergetes* (=hayırhah) olarak nitelendirildiğini göstermektedir.

Roma eyaleti olmasıyla M.S. 1. y.y.'ın ikinci yarısından itibaren, Lykia'da Roma mimarisinin yaygın olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Hamam, su kemeri, onurlandırma levhaları, köprüler ve büyük şehirlerin tiyatroları Roma tarzında olmuştur. Bunun dışında bazilikalar, Roma tarzı podyumlu tapınaklar, sütunlu caddeler Lykia şehirlerindeki diğer mimari değişiklikleri oluşturmaktadır. Ancak Lykialılar'ın bireysel olarak kullandıkları binalar yerel özelliklerini kaybetmediler, yukarıda sayılan kamu yapıları Hellen ve Roma tarzlarının sentezinden oluşmaktaydı. Bu durumda Lykia teknolojik olan daha iyi bir topluluğun modernasyonuna uğramıştır denilebilmektedir. Bununla birlikte Patara, Ksanthos, Tlos, Myra gibi büyük şehirlerin durumu Kyaneai gibi eyalet kasabası görünümündeki küçük bir şehrin durumundan farklıdır. Akkültürasyon her kesimde ayrı şekilde gerçekleşmiştir. Büyük şehirlerde Hellen ve Roma etkileri daha yoğun

⁴⁶⁰ F. Kolb 2007, s. 288.

⁴⁶¹ F. Kolb, a.g.y.; Bu konuyla ilgili Appendix III'teki Lykia yerleşmeleri tablosu incelenebilir.

biçimde görülürken küçük şehirlerin muhafazakar bir konumda olduğu görülmektedir.⁴⁶²

Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla sikkelerinde de değişiklikler meydana gelmiştir.⁴⁶³ Tahmin edileceği üzere İmparator Claudius ile birlikte Lykia sikkelerinde önde imparator büstü, ismi ve unvanları görülmeye başlamıştır.⁴⁶⁴

⁴⁶² F. Kolb 2007, s. 291.

⁴⁶³ **B.M.C.** Lycia, s. 38- 39, no: 5-11; H.A.. Troxell, **a.g.e.**, s. 244.

⁴⁶⁴ Bknz. Levha II, Sikke I.

6.2. PROVINCIA LYCIA'DA DİNSEL İNANÇLARIN DURUMU

Lykia Bölgesi'nin tanrıları köklerini Bronz Çağı tanrılarında almaktadır. Klasik Dönem Lykia yazıtlarında “*êni mahanahi*” olarak yer almakta olan Ana Tanrıça kökleri Luwi Pantheon'a gitmektedir ve Lykia'nın en önemli tanrıçası durumundadır.⁴⁶⁵ Ana Tanrıçaya genelde bir *epitheton* ve o ilgili bölgenin yerel özelliklerini alarak tapılmaktadır. Bu duruma açıklık getiren Strabon da Phrygialılar'ın ve Anadolu'daki başka halkların bir yer ismi almış olan Ana Tanrıçalar'a taptıklarına dikkat çekmiştir.⁴⁶⁶ Ana Tanrıça, bu inancının olgunlaştığı Phrygia topraklarında ünlü Phrygia kralı Midas'ın annesi olarak da betimlenmektedir.⁴⁶⁷ Midas'ın, Büyük Ana Dağ tanrısı ile Zeus'tan olduğu düşüncesi, tanrıçanın neden dağları *epitheton* olarak kullandığının sebebini göstermesi açısından önemlidir. Bu konuda antik Hellen literatüründe Ana Tanrıçayı kastetmek için en çok *Meter* adının kullanıldığını ve bu Hellence'ye çevrilmiş adın “Dağ Anası” (Μήτηρ Ὀρειᾶ) veya giderek eşanlamı haline gelen “Tanrıların Anası”nı (Μήτηρ Θεῶν) tanımladığını, ayrıca giderek Kubela yerine kullanıldığını belirtmektedir.⁴⁶⁸ Özel bir dağı belirtmese de Ὀρειᾶ (*Oreia*) vahşi bir hayata belirttiği düşünülmektedir.⁴⁶⁹ Lykia'da *Meter Oreia* dışında Μήτηρ Ἀλασσηνή (=Meter *Alassene*) ve Μήτηρ Καδμηνή (=Meter *Kadmene*), Μήτηρ Θεῶν (=Meter *Theon*) tapımlarının bulunduğu epigrafik kaynaklardan bilinmektedir. Lykia'da Ana Tanrıça'dan başka tapım gören yerel tanrılar da bulunmaktadır. Bunlar isimlerine sadece rastlanan tanrılar olan Καβιρείοι (*Kabireioi*), Ζάνθος (*Ksanthos*), Λιμύρος (*Limyros*), Μειζοάρης (*Meizoares*), Μεῖς Ουραθος (*Meis Ourathos*), Μήν (*Men*), Σαβάζιος (*Sabazios*), Σομενδευς (*Somendeus*), Σόζον (*Sozon*), Θεοὶ Λοανδεῖς (*Theoi Loandeis*), Θεὸς Ἀλάνδρος (*Theos Alandros*),

⁴⁶⁵ T.R. Bryce, 1990, s. 534.

⁴⁶⁶ Strabon, **a.g.e.**, X, III, 12.

⁴⁶⁷ M. Vassileva, “Further considerations on the cult of Kybele”, **AS** 51, 2001, s. 53.

⁴⁶⁸ M. J. Rein, “Phrygia Matar: Emergence of an Iconographic Type”, şurada: E. N. Lane, **Cybele, Attis & Related Cults**, Leiden 1996.

⁴⁶⁹ M. Vassileva, **a.g.e.**, s. 53.

Τοβάλοας (*Tobaloas*)'tır. Bu tanrılardan Lykia'da sadece tek bir kentte tapınıldığı anlaşılan tanrılardan Kabireioi ve Limyros'un sadece Tlos'ta tapım gördükleri veya kültlerinin merkezinin Tlos olması dikkat çekicidir. Ayrıca, Kabireioi'un sadece Hellenistik Dönem'de tapım gördüğü, Limyros'un ise Roma İmparatorluk Dönemi'nde ve Sabazios'un da epigrafik kaynakta yer alan “τοῦ Λυκίων ἔθνους”⁴⁷⁰ (*tou Lykion ethnous* = Lykia Kavmi) ifadesinden Likya Birliği'nin etkin olduğu dönemlerde tapınıldığı anlaşılmaktadır.

Lykia Bölgesi'nde M.Ö. 5.y.y.'dan başlayarak artan bir şekilde Hellen etkisinin olduğundan yukarıda söz edilmişti. Söz konusu Hellen etkisi Lykia'daki din üzerinde de görülmüştür. Öyle ki bu dönemdeki Lykia sikkelerinde Hellen tanrıları görülmeye başlamıştır.⁴⁷¹ M.Ö. 5.y.y.'ın sonlarında ise Hellen tanrılarında kurban kesilip adak yapıldığı görülmektedir.⁴⁷² M.Ö. 4. y.y.'da Ana Tanrıça Hellen Pantheonu'ndaki Leto ile özdeşleştirilmiştir. Bunun en erken kanıtı Antiphellos'ta ortaya çıkarılan bir mezar yazıtında bulunmaktadır.⁴⁷³ Lykia'ya Hellen tanrılarının gelişi Ovidius'un bilinen mitolojik hikayesine dayanıyor olmalıdır.⁴⁷⁴ Hikayeye göre Hera'dan kaçan Leto, çocukları Apollon ve Artemis ile birlikte uçarak Lykia'ya gelmiştir.⁴⁷⁵ Leto'nun Lykia'da görülmesinin hemen ardından Artemis'in de bölgede varlığı epigrafik kaynaklar vasıtasıyla bilinmektedir.⁴⁷⁶ Pausanias M.S. 2. y.y.'ın ikinci yarısında Kyaneai yakınlarında Apollon *Thyrxeus*'un kahinlerinin Kyaneai yakınlarında bulunduğundan söz etmektedir.⁴⁷⁷ F. Kolb Kyaneai'da sürdürdüğü yüzey araştırmalarında Kyaneai yakınlarında betonla örtülmüş, merdivenlerinden Roma İmparatorluk Dönemi mimarisine sahip olduğu anlaşılan bir kuyu bulmuştur. Bölgede M.Ö. 6.y.y.'dan beri bu tarzda kuyuların bulunduğunu ifade eden F. Kolb, kuyuların kurbanlar için kullanıldığını, *Thyrxeus* kelimesinin de Lykçe *Thuraxxi* kelimesinde türemiş olabileceğini dile getirmiştir.⁴⁷⁸ Bu durumda açık bir şekilde

⁴⁷⁰ TAM II, 582.

⁴⁷¹ O. Morkholm- J. Zahle 1976, s. 70–79.

⁴⁷² T.R. Bryce, 1990, s. 534.

⁴⁷³ TAM I, 56: 3. satır: “ἡ Λητώ αὐτόν...”

⁴⁷⁴ T.R. Bryce, 1990, s. 534- 535.

⁴⁷⁵ P. Ovidius Naso, *Metamorphoses*, 6, 316- 381.

⁴⁷⁶ TAM I, 44c.

⁴⁷⁷ Pausanias, *a.g.e.*, VII, 21, 13.

⁴⁷⁸ F. Kolb 2007, s. 283- 284.

Klasik Lykia kültüründen gelen bir tapımın isminin Helenleştiğini ancak tapım şeklinin aynı kaldığını görmek mümkündür.

Kyaneai'daki araştırmaları sırasında, M.S. 3. y.y.'a tarihlenen on iki tanrı kabartmaları bulan F.Kolb, bu konuda şu saptamalarda bulunmuştur: bu bölgede bazen *tunika* giymiş on iki tanrı betiminin ortasında çerçeve içine alınmış, eli Eski Anadolu tarzında işaret yapar durumda tasvir edilmiş Artemis figürü ya da elinde basit bir mızrak bulunduran ve “baba” olarak adlandırılan figür görmenin mümkün olduğunu dile getirmektedir. Bu “baba” figürünün Klasik Lykia'daki hava tanrısı “*Trqqas*” ile özdeşleştirilebilmektedir. Bu durumda Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki on iki tanrı betimleri Klasik Lykia tanrılarının devamı niteliğindedir hatta belki bu on iki tanrılar Hitit on iki tanrılarıyla aynı tanrılardır.⁴⁷⁹

Lykia yukarıda da belirtildiği gibi Apameia Barışı'ndan (M.Ö. 188) M.Ö. 167'ye kadar Rhodos hakimiyetinde kalmıştır. Roma'nın M.Ö. 168'te Makedonia kralı Perseus ile yaptığı savaştan sonra Rhodos'a güveninin azalması⁴⁸⁰ sonucu Lykia, Roma tarafından Rhodos'tan alınmış ve özgürlüğü verilmiştir.⁴⁸¹ Bunun üzerine Lykialılar teşekkürlerini ifade etmek üzere Roma'da Capitolinus tepesine bir anıt diktirmişler ve bir yazıt sunmuşlardır.⁴⁸² Lykialılar bu dönemde *Dea Roma* (Tanrıça Roma) tapımını da kabul etmişler⁴⁸³ ve bu tanrıça onuruna düzenlenen *Romaia* şenliklerini başlatmışlardır.⁴⁸⁴

Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla artan imparatorluk kültürünün aslında bölgenin Roma etkisine girmesiyle birlikte var olduğu kaydedilmektedir. Bu durum epigrafik kaynaklar vasıtasıyla net bir şekilde kanıtlanmaktadır. Lykia'nın çeşitli şehirlerinden İmparator Tiberius, Germanicus ve Augustus'a tapımı kanıtlayan

⁴⁷⁹ F. Kolb 2007, s. 286.

⁴⁸⁰ Polybios'tan öğrendiğimiz kadarıyla Makedonia kralı Perseus Rhodos'a Roma'ya karşı birleşmeleri için talepte bulundu. **A.g.e.**, XXIX, 3, 7; Rhodos da hem Roma'ya hem de Makedonia'ya elçiler göndererek barış anlaşması konusunda birleşmeyi önermiştir. Polybios, **a.g.e.**, XXIX, 10.

⁴⁸¹ Polybios, **a.g.e.**, XXX, 5, 12: “κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος ἐξεβαλε δόγμα διότι δεῖ Κᾶρος καὶ Λυκίου ἐλευθέρους εἶναι πανταῶς, ὅσους Προσένειμε Ῥοδίοις μετὰ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον”

⁴⁸² **CIL**, I², 725; **O.G.I.S.**, 551.

⁴⁸³ **SEG** 18, 570; **OGIS** 551.; S. Şahin- M. Adak 2007, s. 49; Aynı zamanda bu dönemdeki epigrafik kanıtlar için Bknz. Ek II, Bölüm 1.

⁴⁸⁴ L. Robert 1978, s. 277vdd.; F. D. Öztürk 2009, s. 278.

yazıtlar bulunmaktadır.⁴⁸⁵ Görüldüğü gibi imparatorluk kültü Lykia’da yaygın olarak rastlamak mümkündür. Ancak kabul edildiği üzere imparator kültü Roma İmparatorluğu’nun siyasi propaganda amaçlı kullanılmaktaydı. Lykia’daki şehirler de imparatorlara adadıkları yazıtlar vasıtasıyla bağlılıklarını bildirmişlerdir. Siyasi amaçlı bağlılıklarını imparatorluk kültürüyle kanıtlayan Lykialılar’ın dini inançlarının bu dönemde eski geleneklerine bağlı kaldıklarını söylemek mümkün gözükmemektedir. Lykia’nın Roma Eyaleti olduğu M.S. 43 ve sonrasına tarihlenen 425 adet epigrafik belge Lykia’daki yerel kültürün hala sürdüğünü göstermeye fazlasıyla yeter durumdadır.⁴⁸⁶ Lykia gibi geleneklerine bağlı kalan topluluklar da tanrı değiştirmenin ya da tamamen terk etmenin mümkün olamayacağı da bir gerçektir. F. Kolb’un dile getirdiği gibi bu dönemde tanrılar değişmemiş, onları onurlandırma şekli, tarzı değişmiştir. Değişiklik tanrılarda ve tapım şeklinde değil, tanrıları betimleyen ve onurlandıran terimlerde meydana gelmiştir. Lykia halkının kendi yaşadığı şehirlerdeki önde gelenleri tanrılaştırıldığı da görülmektedir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Tiberius’a ait kült: **I.G.R.** III, 474; Germanicus’a ait Patara’da kült: **T.A.M.** II, 420 = **I.G.R.** III, 680; Aperlai ve Sidyma’daki kültürler: **I.G.R.** III, 692 ve **T.A.M.** II, 177 = **I.G.R.** III, 577. Ayrıca, Arneai (**T.A.M.** II, 766 = **I.G.R.** III, 642), Balbura (**I.G.R.** 475 ve 476), Bubon (**I.G.R.** III, 464), Kadyanda (**T.A.M.**, II, 661 ve 665 = **I.G.R.** III, 516 ve 514), Kormus (**T.A.M.** II, 902 = **I.G.R.** III, 658), Kyaneai (**T.A.M.** II, 773 = **I.G.R.**, III, 641), Idebessos (**T.A.M.**, II, 831, 835-6, 838, 848, 862 = **I.G.R.**, III, 648-653), Oinoanda (**I.G.R.** III, 493 ve 500), Patara (**T.A.M.** II, 328), Phaselis (**T.A.M.** II, 1200 = **I.G.R.** III, 764 = **J.H.S.** XXVIII, 1908, p. 188 v.d. no. 17), Rhodiapolis (**T.A.M.** II, 905, c. 3), Sidyma (**T.A.M.** II, 175, 189, 191, 197 ve 200 = **I.G.R.** III, 582, 584, 590, 596 ve 594), Ksanthos (**T.A.M.** II, 284 ve 287 = **I.G.R.**, III, 621 ve 631) de $\epsilon\rho\epsilon\upsilon\varsigma$ ($\epsilon\rho\alpha\tau\epsilon\upsilon\varsigma$ veya $\epsilon\rho\alpha\sigma\alpha\mu\epsilon\upsilon\varsigma$ veya $\mu\acute{\epsilon}\nu\eta$) $\tau\acute{\omega}\nu$ $\Sigma\epsilon\beta\acute{\alpha}\sigma\tau\acute{\omega}\nu$ şeklinde atıflar bulunmaktadır. Bunlardan başka, Telmessos ve Termessos Minor’da bir $\Theta\epsilon\acute{\alpha}$ $\Sigma\epsilon\beta\acute{\alpha}\sigma\tau\acute{\eta}$ (=Thea Sebaste, Augusta kültü) bulunmuştur: **T.A.M.** II, 93 = **I.G.R.** III, 540 ve **I.G.R.** III, 1507.

⁴⁸⁶ T. Efendioğlu, 2008, s. 119, Ayrıca Apendix II, Bölüm II’de Roma İmp. Döneminde Lykia’daki yerel kültürlerini ispatlayan epigrafik kanıtları görmek mümkündür.

⁴⁸⁷ F. Kolb, 2007, s. 290.

SONUÇ

Eyalet olmadan iki yüzyıl önce Roma ile ilişkilerine başlayan Lykia bölgesi bir anlamda Roma'nın kontrolünde olmuştur. Ancak bu kontrol sırasında diplomatik anlamdaki ilişkilerini iyi tutarak M.S. 1.y.y.'ın ortasına kadar (M.S. 43) özgür kalabilmeyi başarmıştır. Bu tarihten sonra Roma eyaleti olsa da iç işlerindeki, idari, askeri, sosyal anlamlarda özgünlüğünü korumuş olan bölge “Romalılaştırma” ve “akkültürasyon” çalışmaları açısından oldukça önemli veriler sunmuştur. Bu bağlamda çalışılan bölgede elde edilen veriler ile olumlu bir sonuca ulaşmak mümkün olmuştur.

M.Ö. 6.- 5. yy.lardan itibaren Helenler ticari anlamda ilişkileri bulunan bölgede M.Ö. 4.yy ile birlikte Lykçe yazıtların azaldığı ve Hellence yazıtların ise çoğaldığı görülmektedir. M.Ö. 51- 50'de Kilikia valisi olan Cicero'nun Lykia'dan *Auxiliae* (=yardımcı) askeri birlikleri için asker alırken Lykialılar'ı “*Graeci Homines*” (Grekçe konuşan insanlar) olarak nitelendirmesine⁴⁸⁸ sebep olmuştur. F.Kolb durumu Lykia hükümdarlarının ilişkiler içerisinde buldukları diğer uluslara kendi şan ve şöhretlerini anlatma ihtiyacı olarak yorumlamıştır.⁴⁸⁹ Bu dönemde Lykialılar'ın kendilerini *Termile* değil de Hellence bir terim olan “*Lykioi*” olarak adlandırmaları da dikkat çekicidir.⁴⁹⁰

Helenistik ve Roma dönemlerinde Lykia'daki özel isimler üzerine bir araştırmada bulunan S. Colvin'in saptamalarına göre Lykia'da kullanılan Hellence isimlerin çoğunun Hellence isimli anne babadan geldiği sonucuna ulaşmıştır. Lykçe isimli çocukların çoğunun ise Lykçe isimli anne babadan gelme olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumda Lykia halkını Hellenleştirmeden öte sanatçı ve zanaatkar bir çok Hellenin gelip Lykia bölgesine yerleştiği sonucunu çıkmaktadır. Aynı zamanda Lykçe isimli anne babadan olup da Hellence isimli olan çocukların sayısı ile Hellence isimli anne babadan olup Lykçe isimli çocukların sayısı neredeyse bir birine eşittir. Bu durum açık bir şekilde akkültürasyonu ortaya

⁴⁸⁸ Cicero, *Verr.*, II, 4, 10.

⁴⁸⁹ F.Kolb, 1998, s. 40.

⁴⁹⁰ F. Kolb, *Akkulturation in der lykischen 'Provinz' unter Römischer Herrschaft*, Pisa, Edizioni ETS, 2007, s. 281.

koymaktadır. Lykialılar Hellence isim kullandıkları kadar Hellenler de Lykçe isim kullanmışlardır.

F. Kolb'un Lykia yerleşmeleri üzerine yaptığı bir çalışmadan çok iyi koruna gelmiş bir Klasik Lykia yerleşmesini konu alarak Lykia'daki akkültürasyonu ortaya koymaya çalışmıştır. Avşar Tepesi yerleşmesini inceleyen F. Kolb, sonuç olarak yerleşmenin aynı dönemdeki Hellen polisine benzemediği kanaatine ulaşmıştır. Klasik Lykia Dönemi'nin diğer yerleşmelerine göre çok iyi korunmuş olan Avşar Tepesi yerleşmesi bu sonucu verirken aynı dönemlerde yerleşime sahne olmuş Ksanthos, Tlos, Patara gibi şehirler bugün Hellen ve Roma unsurlarını fazlasıyla barındırmaktadırlar. Bu yüzden Avşar Tepesi yerleşmesinin varlığı ve yapısı çok daha fazla önem arz etmektedir.

Roma dönemi öncesindeki durumuna kısaca değinilen Lykia bölgesinde Roma etkisinin M.Ö. 190'da Roma III. Antiokhos'u yendiğinde başladığı düşünülmektedir. Dea Roma'yı bu dönemde kabul eden Lykialılar böylece Roma hakimiyetinin bir parçası olmuşlardır.⁴⁹¹ Bu dönemde Lykia'nın en çok muhafazakar sayılan kentlerinden Kyaneai'da Roma usulü Gladyatör dövüşü müsabakaları ve hayvan yarışları görülmüş bu durum Roma kültürüyle tanıştıklarını göstermektedir. Ancak aynı dönemde Hellen tarzında *agonlar* da devam etmiş, diğer yerel kült faaliyetleri Lykia'da görülmüştür.⁴⁹²

M.S. 43'te Lykia'nın Roma eyaleti olmasıyla Roma etkisinin siyasi anlamda daha güçlü hale geldiği görülmektedir. Ancak Lykia yönetsel anlamda bütün hatlarıyla değişmemiştir. Örneğin Lykia Birliği'nin Meclisi, bölgenin Roma eyaleti olmasıyla varlığını sürdürmüş, ancak temsilcilerin söz hakkı olduğu meclisten çok aristokratların söz sahibi olduğu oligarşik yönü yüksek bir senatoya dönüşmüştür. Lykia halkından aristokrat sınıftan temsilcilerin yer aldığı meclisin başkanı bir Romalı da olabilmıştır. Örneğin M.S. 43'te Roma eyaleti Lykia'nın ilk valisi Q. Vernius aynı zamanda meclis başkanı ve *Lykiarkhes* olmuştur. Ancak M.S. 2. yy.'da görüldüğü gibi Lykialılar valilerini imparatora şikayet etme yetkisini ve söz hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Eprius Marcellus'u şikayet

⁴⁹¹ F. Kolb, 2007, s. 281.

⁴⁹² F. Kolb, a.g.y.

etmişler, sonuç olarak Marcellus mahkum edilmemiştir ancak Lykialılar'ın Roma'daki söz hakkını günümüzde görmek açısından önemli bir örnek oluşturmuştur.

Roma Lykia'da kontrolünü sürdürdüğü sırada ayrıntılı ve özel bir diplomasi gütmüş, Lykialılar'ın iyi çalışır durumda olan birliklerinin oligarşik bir kuruma dönüştürülmesi için “*divide et impera*” politikasını kullanmış bölgedeki aristokratları halka karşı desteklemiştir. Bu durumda halk oldukça güçsüz, dirayetsiz ve fakir kalmış, yönetimde söz sahibi olamaz duruma gelmiş ve bir ayaklanma gerçekleştirmiştir. Ayaklanma sırasında bölgeden kaçan aristokrat ve yönetici sınıf, ayaklanmayı bastıramayınca Roma'dan yardım istemiştir. Bu durumu gözleyen Roma için müdahale etmek hiç zor olmamıştır. Karışıklık içinde bulunan bölgeye Q. Veranius aracılığıyla bir ekip göndererek Lykialılar'ı karışıklıktan var savaştan kurtararak eyalet ilan etmiştir. Lykialılar ise en başında beri uğrunda öldükleri özgürlüklerini unutarak kargaşadan kurtulmak için Roma kuvvetlerini memnuniyetle karşılamışlardır.

Roma Dönemi ile birlikte Lykia'da Latince kullanımının yaygınlaşması beklenirken, bölgedeki Latince yazıtlar sadece resmi konularda olmuştur. Bu durumda günlük yaşamda Latince kullanımının görülmediği ortaya çıkmaktadır.⁴⁹³

Lykia'da dini inançlar M.Ö. 4. y.y.da, kendine farklı bir kimlik edinerek oluşan Lykia *pantheon'* unda, Bronz Çağı Anadolu kökenli tanrıların ağırlığı dikkat çekmektedir. Hitit kökenli olan Lykia tanrılarının sözü geçen yüzyılda sadece isim değiştirerek Hellenleştikleri, özünde Hitit özelliklerini taşıdıkları kaydedilmektedir.⁴⁹⁴ Hellen kültürü, söz konusu devirlerde yükselen ve toplumlar üzerinde büyük bir tesiri olan etkin bir kültür olmuştur. Özellikle kültürlerin birbirleriyle olan etkileşiminde hiç kuşkusuz, toplumlar arasındaki alış-veriş en önemli unsurdur. Bu alışverişin oluşmasında ise, toplumun önde gelenleri, M.Ö. 4.yy. Lykiası'nda özellikle prenslerin, Hellen kültürünü önce sanatta, daha sonra yazıda ve ticari yollarla da sikkelerde kullandıkları, bir nevi “moda” olarak nitelendirilebilen bu yeni kültürün tesiri altında en iyi ürünleri çıkardıkları

⁴⁹³ G. Ünver, **Lykia-Pamphylia Latince ve Yunanca- Latince Çift Dilli Yazıtları Işığında Romalılaşıma**, Antalya, 2005, s. 107 vdd. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

⁴⁹⁴ T.R. Bryce 1986, s. 173.

görülmektedir. Hiç şüphesiz bu alış-verişin içinde din önemli bir yeri almaktadır. Lykialı prensler kendi haklarında kaleme aldıkları övgü dolu yazıtlarda, adlarına bastırdıkları sikkelerde ve gene adlarını ölümsüzleştirmek için meydana çıkardıkları anıtlarda Lykia kültüründen çok Hellen kültürünü daha belirgin bir biçimde kullandıkları görülmektedir. Fakat söz konusu kültürel alışverişte ne bir tümenden kopya, ne de bir asimilasyon yaşandığı anlaşılmakta; bunun sadece bir “biçim değişikliği” olduğu düşünülmektedir. Bu biçim değişikliğinde yorum tarzının farklılığı dinsel yaşamda da kendisini göstermiştir. Artık insanlar için Tanrıça *Malija*'ya dua etmekten çok, *Malija*'nın Hellen olmuş hali olan Athena'dan dileklerde bulunmak kaçınılmaz olmuştur.⁴⁹⁵ Yerel kültlere ilişkin olarak incelenen 425 belgeden de anlaşılan odur ki, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde de varlığını gösteren, önemli ölçüde Anadolu kökenli yerel kültürler mevcuttur. Bu tapınılan yerel kültürlerin bilinen en belirgin özelliklerinin yanı sıra; bunların tapınıldıkları bölgenin de süregelen geleneksel yapısına uygun yeni özellikler de aldıkları bilinmektedir. Örneğin Ay Tanrısı Men'in adının, Ana Tanrıça *Meter Theon* gibi kehanet yazıtlarında sıkça yer alması gibi, söz konusu ilahların geleneksel yapıları dışında Likya'daki vasıflarının daha farklı olduğu düşünülebilir.⁴⁹⁶

F. Kolb, Orta Lykia'da yaptığı yüzey araştırmaları sırasında Kyaneai antik kentinin bulunduğu tepenin eteklerinde bir Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen büyük bir çiftlik yapısı (*villa rustica*) bulmuştur. Çiftlik yapısı diğer Geç Helenistik dönem çiftlik yapılarından savunma yönünün bulunması, yeri ve mimarisi açısından farklılıklar göstermektedir. Mimarisinde kule yapıları bulundurmasıyla Hellen polisinden etkilenmiş olduğu düşünülmektedir. Çiftlik yapısı, aynı zamanda kireç taşıdan yapılan harç, tuğla kullanılan çiftlik yapısının yapımında Roma döneminde Akdeniz'in batısındaki bölgelerde kullanılan bir duvar yapım tekniği olan *opus caementicium* da kullanılmıştır. Diğer taraftan mimarisi kare planlı olan çiftlik evinin çatısını başlıklı sütunlar taşımaktadır. Çiftlik yapısının ilk yapım aşamasında bölümlere ayrılarak oda yapılması durumu

⁴⁹⁵ T. Efendioğlu, **Helenizm ve Roma Çağları Likyası'nda Yerel Kültürler**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2008, s. 118- 119.

⁴⁹⁶ T. Efendioğlu, **a.g.e.**, s. 119

da Orta Lykia Bölgesi için sık rastlanan bir durum değildir. Tüm bu özellikleriyle çiftlik yapısı Lykia ve Roma elementlerinin bir sentezi durumundadır.⁴⁹⁷ Bu çiftlik evi Roma İmparatorluk döneminde Lykia'nın kentsel anlamda durumun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Çiftlik yapısında yer alan bir niş içerisindeki podyum üzerinde U planında yerleştirilmiş üç adet lahit bulunmaktadır. Lahitlerden en büyüğünün kapak formu M.Ö. 5. y.y.'dan geç antik döneme kadar Lykia lahitlerinde kullanılan bir yapıya sahiptir: kaya mezarları gibi ahşap ev mimarisine benzemek. Klasik dönemde Lykia'da lahitler ahşap mimariyi taklit etmişler, Helenistik dönemde de Hellen lahitlerine benzemeye başlamışlar ancak Lykia'da bu döneme dair çok fazla lahit bulunmamaktadır. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nde sadece Kyaneai nekropolünde 300 adet lahit bulunmuştur. Lykia'nın hanedanlık yönetiminden, her yurttaşın özgür haklara sahip olduğu polis düzenine geçmesi Helenistik Dönem'de olmuş ancak lahit formları ancak Roma İmparatorluk Dönemi'nde değişikliklere uğramıştır. Kyaneai'de M.S. 200'e tarihlenen bir kaya mezarı da bulunmuştur. Çiftlik yapısının içerisinde yer alan bu lahtin sahibi anıtsal bir mezar kullanmamış bir lahit tercih ederek anıtsal mezar yapımından kaçınmıştır. Ancak lahtin süslemelerinde yer alan Lykia Başkanı tarzı olan aslan ve kartal bulunmaktadır. Bu motif Roma İmparatorluk Dönemi'nde Lykia'da görülmeye başlamıştır. Kartal motifi Roma'da tanrılaştırmayı ifade ederken lahtin vurgulanan tarafında yer alan *tabula ansata* içerisindeki dairesel şekilli bir yazı ile *peplos* ya da *khiton* giyen Lykialılaştırılmış bir Hellen kadını bulunmaktadır. Tabula'nın süslemesi Roma İmparatorluk dönemi tarzındadır. F. Kolb'un bu tanımlamaları Lykia'nın Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki durumu aydınlığa kavuşmaktadır.⁴⁹⁸

Yukarıda değinilen çiftlik yapısı ve 6.50m uzunluğundaki lahit topluluğunun arasından Kyaneai'in batı nekropolüne giden bir yol bulunmaktadır. Kyaneai nekropolisi ise Roma İmparatorluk Dönemi'nde sistematik bir şekilde ana yola çıkacak şekilde düzenlenmiştir. Klasik Lykia'da olduğu gibi şehir içerisinde mezar yapılarının sayıları azalmıştır. Şehrin önde gelenleri şehir yer almasalar da

⁴⁹⁷ F. Kolb 2007, s. 271.

⁴⁹⁸ F. Kolb, **a.g.e.**, 287.

mezarlarının şehre giden yolda olmasına özen göstermişleridir. Asil biri olarak şehrin merkezi bir noktasında yer almak istemişlerdir. Aynı zamanda Kyaneai'ın özellikle kamu yapıları açık bir şekilde asillerin daha önce rastlanmamış bir şekilde şehrin merkezi bir yerinde olmak istediklerini göstermektedir.⁴⁹⁹ Bu durum M.S. 1.y.y.'da Lykia'nın eyalet olması sırasında Lykia polisinde konsey toplantıları için yapılmış olabilecek bir *boule* (=meclis) ile alakalı olabilir. Nitekim Stadiasmus anıtından öğrenildiği ve daha önce de söz edildiği gibi eyalet haline dönüştürülürken Lykia Birliği'nin halk temsilcilerinden oluşan meclisinin asillerden oluşan bir senatoya dönüştürülmüş olmasından söz edilmişti. Asillerin siyasi komitede yer almasıyla şehir merkezindeki *bouleye* yakın olma ihtiyacı doğmuştur. Kyaneai'in ölü gömme yerinin şehir merkezindeyken nekropole taşınması ardından Roma etkisiyle oluşan bir dizi değişiklikleri gözlemek mümkün olmuştur.

F. Kolb'un Kyaneai eteklerinde saptadığı çiftlik yapısındaki lahitlerden ortada yer alanda koruyucu niteliği olan bir aslan süslemesi ve bronz bir malzeme içi ayrılmış olan bir bölüm bulunmaktadır. Lykia mezarlarında genelde bronz malzemeye harcamada bulunulmamaktadır. Bronzun burada yer alması lahtin çiftlik sahibine ait olabileceğini akla getirmektedir.⁵⁰⁰ Mezar lahitlerinin etrafında onlardan daha geç döneme tarihlenen yazıtlı kolonlar dikilmiştir. Mezarlık alanlarında bulunan sütunlar Lykia'da M.Ö. 6. y.y.'a giden bir geleneğe sahiptir. Bu sütunlu mezarlıklarda sütun, lahite eşlik edecek şekilde kısadır. Podyuma yerleştirilmiş ancak daha sonra yıkılmış olan bir anıtta çiftlik yapısı sahibinin eşi olan kadın için bir onurlandırma yazıtı bulunmaktadır. Lahitte ve onurlandırma anıtında yer alan isimler Hellen isimleridir. Çiftlik sahibi Alkimos bu mezarı kendisi, oğulları Neikostratos ve Alkmos, eşi Lykia, arkadaşı Iason oğlu Aristarkhos ve onun eşi Seisadla için yaptırmıştır. Oldukça parlak ve ünlü olduğu bilinen aile kendisini Latince değil de clarissimusun Hellence karşılığı olan lamprotatos ile tanımlamaktadır. Bu durumda ortaya Hellence yapılmış Roma usulünde bir nitelendirme ve Hellen ismini taşıyan muhafazakar Orta Lykialı

⁴⁹⁹ F. Kolb 2007, s. 277- 278.

⁵⁰⁰ F. Kolb 2007, s. 279.

kişiler çıkmaktadır. Mezarın hemen yanında yer alan heykelli bloğun üzerinde *sella curulis*'in askeri formu olan *sella castrensise* benzeyen bir kıyafet giymiş bir figür bulunmaktadır. *Sella castrensis* imparatoru ya da imparatorluk *propraetoru* için kullanılan bir kıyafettir. Ancak *sella castrensis* isimlendirmesi özel bir tanrılaştırmaya da işaret ediyor olabilir. Daha önce de değinildiği gibi lahtin üzerinde de tanrılaştırma anlamına gelen kartal betimlemesi bulunmaktadır. Söz konusu lahitlerin arasında bulunan bir yuvarlak sunak üzerinde büyük bir ihtimalle çiftlik yerleşmesi sahibi Alkimos ve eşi Seisadla için hazırlanmış bir sunak bulunmaktadır ve bu kişiler tanrı gibi kurban kabul etmektedirler. Bu durumda Kyaneai'daki asiller kendilerini Roma usulünde imparatorlar gibi tanrılaştırmışlardır.⁵⁰¹

Tüm bu veriler toplandığında Roma imparatorluk Dönemi Lykiası'nda Lykçe ve Hellence isimlerle karşılaştıldığı görülmektedir. Bu isimlere sahip olan kişiler Roma usulü onurlandırmalar yapmış, Roma imparatorları gibi kendilerini tanrılaştırmışlardır. Tamamen Romalı olmadıkları gibi artık %100 Lykialı da değillerdir. Bu durumda Provincia Lykia'da Romalılaştırmadan öte “kendi kültürünü kaybetmeden başka kültürlerin öğelerini barınmak” anlamında kullanılan “Akkültürasyon” un gerçekleştiği görülmektedir.

⁵⁰¹ F. Kolb, a.g.e., s. 282.

BİBLİYOGRAFYA ANTİK KAYNAKLAR

Appianos, **Mithridatica**, ed. P. Viereck, A.G. Roos and Gabba, Appiani historia Romana, 1. Leipzig: Teubner, 1939 (repr. 1962) s. 418–531.

Appianos, **Syriaca**, ed. P. Viereck, A.G. Roos and E.Gabba, Appiani historia Romana, 1. Leipzig: Teubner, 1939 (repr. 1962): s. 352–418.

Appianos, **Bellum Civile**, ed. P. Viereck, Appian's Roman history, 3-4 (ed. H. White). Cambridge, 1913.

Arrianos, **Aleksandrou Anabasis**, Çev. I. Robson, London 1924.

Cassius Dio, **Historia Romana**, *Historiae Romanae*, ed. U.P. Boissevain, Cassii.

Dionis Cocceiani *historiarum Romanarum quae supersunt*, 3 vols. Berlin: Weidmann, vol. 1:1895; vol. 2:1898; vol. 3:1901 (repr. 1955).

Diodoros Sicullus, **Bibliothekes Historikes**, Çev. C. H.Oldfather, Cambridge 1935. (Loeb)

F. Josephus **Flavii Iosephi opera**. Ed. B. Niese, 7 Bde., Berlin 1885-1895.

Herodotos, **Historiai**, Çev. A.D. Godley, London, 1920. (Loeb)

Hierokles, **Synekdemos**, Ed. A. Burckhardt, Lipsiae, 1893, (in *Aedibus B.G.Teubneri*)

Homeros, **Ilias**, Çev. A. Erhat- A. Kadir, İstanbul, 1958.

Homeros, **Odysssea**, Çev. A. Erhat- A. Kadir, İstanbul, 1970.

Lykianos **The Works of Lucian**, Çev. A.M. Harmon, K. Kilburn und Matthew Donald MacLeod, London 1913- 1967. (Loeb)

M. Tullius Cicero, **De Imperio Cn. Pompei**, Ed. M. Tulli Ciceronis Orationes, Clarendoniano. 1908.

M. Tullius Cicero, **Pro L. Flacco Oratio**, M. Tulli Ciceronis Orationes, Albertus Curtis Clark, Clarendoniano, 1909.

M. Tullius Cicero, **Leg. Agr.**, De Legibus. Georges de Plinval. Paris. Belles Lettres. 1959.

Cicero, **Verr.** M. Tulli Ciceronis Orationes: Şurada: C. Verrem Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Gvlielmvs Peterson Rector Vniversitatis MacGillianaee. William Peterson, Oxford, 1917

P. Ovidius Naso, **Metamorphoses**, Ed. Hugo Magnus. Gotha, 1892.

Pausanias, **Periegesis Tes Hellados**, Çev. W.H.S. Jones, London 1964.

Plinius, **Naturalis Historia**, Çev. H. Rackham, London, 1942. (Loeb)

Plutarkhos, **Bioi Paralleloi**, Çev. B. Perrin, London- New York, 1914- 1926. (Loeb)

Pomponius Mela, **Description of the World**, çev. F. E. Römer, University of Michigan Press, Michigan, 2001.

Polybios, **Historiai**, Çev. W.R. Paton, London- New York, 1922- 1927 (Loeb)

Pseudo Skylaks, **Periplous**, (Çevrimiçi)
http://www.le.ac.uk/ar/gjs/Skylaks_for_www_02214.pdf

Ptolemaios, **Geographike Hypegesis**, Ed. Carolus Fredericus Augustus Nobbe Cilt 2 Lipsiae, 1845.

Quintius Smyrnaeus, **Posthomerica**, Çev. A.S. Way, London 1955. (Loeb)

Stephanos Byzantios, **Stephani Byzantii ethnikon quae supersunt**, Antonius Westermann, Lipsiae, 1839, (Teubner)

Strabon, **Gepgraphika**, H. L. Jones, 1917. (Loeb)

Suetonius, **De Vitae Caesarum Augustus**, J.C. Rolfe, London- New York, 1924. (Loeb)

Tacitus, **Annales**, çev. C. Moore, Cambridge, 1931. (Loeb)

Tacitus, **Historiae**, çev. J. Jackson, Cambridge, 1937. (Loeb)

Titus Livius, Ab Urbe Condita, Ed. William Weissenborn, Maurice Mueller, Leipzig, 1912

Thukydides, **Historiai**, Çev. T. Gökçöl, İstanbul, 1976.

Vellius Pateculus, **Historia Romana, Vellei Paterculi Historiarum ad M. Vinicium consulem libri duo**. Ed. W. S. Watt, Stuttgart 1998, (Teubner)

Vergilius, **Aeneis**, Aeneid 1–6, Çev. H.R Fairclough, G.P Goold, Cambrdige, 2001, (Loeb)

MODERN YAYINLAR

- Adak, M., 2002 “Likya ve Roma” **Lykia İncelemeleri I**, s. 129- 136.
- Arslan, M., 2002 “I. Mithridates- Roma Savaşı: Rhodos ve Lykia’nın Durumuna Genel Bakış” **Likya İncelemeleri**, s. 116- 128.
- Arslan, M., 2007 **Roma’nın Büyük Düşmanı Mithradates VI Eupator**, İstanbul.
- Austin, M.M., 1986 “Hellenistic Kings, War and The Economy” **CQ 36**, s. 450- 466.
- Balland, A., 1981 **Inscriptions d’époque impériale du Létôon, Fouilles de Xanthos. Tome VII**, . (Fouilles de Xanthos 1- 7) Paris.
- Bean, G.E.- Mitford, T., 1972 *Journeys in Rough Cilicia 1964–1968* Wien 1970, s. 21, no: 4; **AE**, no: 624.
- Behrwald, R., 2000 **Der Lykische Bund: Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung**, Bonn. (Antiquitas 48)
- Bernhardt, R., 1971 **Imperium und Eleutheria. Die Römische Politik gegenüber den Frein Städten des Griechischen Ostens**, Hamburg. (non vidi)
- Bernhardt, R., 1985 **Polis und Römische Herrschaft in der Späten Republik (149- 31 v.Chr.)** (Untersuchungen zur Antiken Literatur und Geschichte Band 21) Berlin/Newyork. (non vidi)
- Bernhardt, R., 1998 **Rom und die Städte des Hellenistischen Ostens (3.-1. Jahrhundert v. Chr.)**, München. (non vidi)

- Borchhardt, J., 1993
- Borchhardt, J. 2002
- Brandt, H.,- Kolb, F., 2005
- Bryce, T.R., 1983
- Bryce, T.R. – Zahle, J., 1986
- Bryce, T.R., 1990
- Cagnat, R. 1901- 1927
- Cohen, G.M., 1995
- Childs, W.A.P., 1978
- Colvin, S., 2004
- Cornelius, Cf. 1958
- Coulton, J.J., 1993
- Çevik, N., 2004
- Die Steine von Zemuri.**
- Der Fries vom Kenotaph für Gaius Caesar in Limyra, Wien. (Forschungen in Limyra 2)**
- Orbis Provinciarum. Lycia et Pamphylia: eine römische Provinz im Südwesten Kleinasiens, Mainz.**
- “Political Unity in Lycia during the Hellenistic Period” **Journal of Near Eastern Studies** 42, s. 31- 42.
- The Lycians: A Study of Lycian History and Civilisation to the conquest of Alexander the Great, Copenhagen.**
- “Hellenism in Lycia” **Grek Colonists and Native Populations Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology, Sydney 9- 14 July 1985, Oxford, s. 531- 541.**
- Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes (IGR III) Paris, 3 Cilt.**
- Hellenistic Settlements in Europe, in the Islands and Asia Minor, Oxford.**
- The city- Reliefs of Lycia, Princeton.**
- “Names in Hellenistic and Roman Asia Minor” **The Greco- Roman East, Politics, Culture, Society, XXXI, 2004, s. 44- 84.**
- Geographie des Hethiterreicher Orientalia.**
- “North Lycia before the Romans” ” **II. Internationalen Lykien-Symposiums, Wien 6.-12. Mai 1990, 1, Wien, s. 79-85.**
- “Eine fast vergessene Stadt. Die Wiederentdeckung der Stadt Trebenna im

- lykisch- pamphylich- pisidischen Grenzgebiet.” **Antike Welt**, 35, 1, s. 41–49. (non vidi)
- Çevik, N., Varkıvanç, B., Akyürek, E. 2005 **Trebenna Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası**, Antalya.
- Çevik N., 2008 Kumluca, Rhodiapolis, Antalya, s. 17-18
- Deeters 1927 “Lykia” **RE** XIII, s. 2270- 2291. (non vidi)
- De Souza, Ph., 1999 **Piracy in the Graeco- Roman World**, Cambridge.
- de Ste. Croix, G. E. M., 1981 **The Class Struggle in the Ancient World**, London.
- Deininger, J., 1965 **Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit : von Augustus bis zum Ende des dritten Jahrhunderts n. Chr.** München.
- Dittenberg, W., 1903- 1905 **Orientis Graeci Inscriptiones Selectae (OGIS)**, Leipzig.
- Dmitriev, S., 2005 **City government in Hellenistic and Roman Asia Minor**, Oxford. (non vidi)
- Dobesch, G. - Borchhardt, J., 1993 **Akten des zweiten Internationalen Lykien-Symposions** Wien 1990: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Domingo Gygax, M., 2001 **Untersuchungen zu den lykischen Gemeinwesen in klassischer und hellenistischer Zeit.** (Antiquitas 49.) (non vidi)
- Domingo Gygax, M., 2005 “Change and Continuity in the Administration of Ptolemaic Lycia.” **The Bulletin of the American Society of Papyrologists** 42, s. 45- 50. (non vidi)
- Dorandi, T.- Scheibler, I., 1999 “Kibyra” **DNP** 6, s. 452- 453. (non vidi)

Dörtlük, K.- Varkıvanç, B.-
Kahya, T.- Courtils, J.- Alparslan,
M.D.- Boyraz, R., 2006

Eck, W., 1970

Efendioğlu, T., 2008

Elton, H., 2000

Engelmann, H. - Knibbe, D.1989

Ergin, G., 2009

Errington, R.M., 1987
südlich
v.Chr.” **Chiron** 17, s.

Errington, R.M., 1988

Errington, R.M., 1989b

French, D., 1999a

Fougères, G., 1893

French, D., 1989

III. Likya Sempozyumu 7- 10 Kasım 2005 Bildirileri, Antalya.

“Die Legaten von Lykien und Pamphylien
unter Vespasian.” **ZPE** 6, 65- 75.

**Helenizm ve Roma Çağları Likyası’nda
Yerel Kültler**, (Yüksek Lisans Tezi)
İstanbul, 2008.

“Oinoanda” **DNP** 8, s. 1143.

**Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine
neue Inschrift aus Ephesos**, Bonn.

**Anadolu’da Roma Hakimiyeti:
İsyanlar, Tepkiler ve Huzursuzluklar**,
İstanbul.

“Θεὰ Ῥώμη und römischer Einfluß
des Mäander im 2. Jh.
97- 118. (non vidi)

“Aspects of Roman Acculturation in the
East under the Republic”, **Alte
Geschichte und Wissenschaftsgeschichte,
Festschrift Karl Christ**, Darmstadt, s.
140- 157. (non vidi)

“Rome Against Philip and Antiochus”,
CAH, 8, 1989, s. 287–288.

“Road Terminus-Stones”, şurada: **N.
Başgelen - M. Lugal, Festschrift für Jale
İnan**, Bd. I, İstanbul.

De Lyciorum Communi, Paris.

“Road Terminus-Stones”, şurada: **N.
Başgelen - M. Lugal , Festschrift für Jale
İnan**, Bd. I, İstanbul, s.17–26.

- Garstang, J. - Gurney, D.R., 1959
 “ Sallapa, Milawatana, and Gurney, The Lukka Lands,” **The Geography of The Hittite Empire, 75-82**, London.
- Giorgieri, M., 2003
Roma,
 Consiglio
- Goetze, A., 1954
 “The Linguistic Continuity of Anatolia as shown by its proper names” **Journal of Cuneiform Studies VIII**, s. 74- 81.
- Gordon, A.E., 1952
Quintus Veranius, Consul A.D. 49. A Study Based upon His Recently Identified Sepulchral Inscription, Berkeley - Los Angeles.
- Harrison, R. M. 2001
Mountain and Plain From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period.
- Head, B.V. , 1911
Historia Numorum, Oxford.
- Hellenkemper, H.- Hild, F., 2004
Lykien und Pamphylien, Tabula Imperii Byzantini 8, Wien. (non vidi)
- Imhoof-Blumer, F., 1908
Zur griechischen und römischen Münzkunde, Genf,
- Işık, F., -Yılmaz, H., 1994
Lykia 1, Anadolu - Akdeniz Arkeolojisi.
- Işık, F., - İşkan Yılmaz, H., 1995
Lykia 2, Anadolu - Akdeniz Kültürleri.
- Işık, F.,- İşkan Yılmaz, H., 1997
Lykia 3, Anadolu- Akdeniz Kültürleri.
- İplikçioğlu, B., 2008
 “Die Provinz *Lycia* unter Galba und die Gründung der Doppelprovinz *Lycia et Pamphylia* unter Vespasian” **Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften** 143, 2 ,Wien, s. 5- 23.

- Jameson, S. 1973 “Lykia” **RE** Suppl. XIII, s. 278;
- Jameson, S., 1980 “The Lycian League” **ANRW** 2.7.2, s. 833- 855.
- Jones, A.H.M., 1937 **Cities of the Eastern Roman Provinces**, Oxford.
- Jones, C. P., 2001 The Claudian Monument at Patara, **ZPE** 137, 2001, s. 161- 168.
- Kallet – Marx, R.M., 1995 **Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.** Berkeley/Los Angeles/Oxford.(non vidi)
- Kalinka, E., 1901 **Tituli Asiae Minoris I. Tituli Lyciae lingua lycia conscripti**, Vindobonae.
- Kalinka, E., 1920 **Tituli Asiae Minoris II. Tituli Lyciae linguis graeca et latina conscripti**, part 1 Vindobonae.
- Kalinka, E., 1930 **Tituli Asiae Minoris II. Tituli Lyciae linguis graeca et latina conscripti**, part 2 Vindobonae.
- Kappelmacher, A., 1926 Art. Licinius Mucianus, **RE** XIIVI, s.442.
- Keen, A.G., 1998 **Dynastic Lycia: A political History of the Lycians and their relations with foreign powers; c. 545- 362 B.C.**, Leiden.
- Kokkinia, C., 2000 **Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis. Euergetismus und soziale Elite in Lykien.** Bonn. (non vidi)
- Kolb, F.- Kupke, B., 1989 “Lykien” **Antike Welt**, 20ss., s. 1-80.
- Kolb, F., 1998 “Hanedanlık Yerleşiminden Otonom Kente Gelişme: Klasik çağ’da Lykia’da Akültürasyon” **Adalya** 3, s. 37- 62.

- Kolb, F., 2002 “Lykiens Weg in die römische Provinzordnung” **N. Ehrhardt- Linda-Marie Günther, Widerstand- Anpassung- Integration. Die Griechische Staatenwelt und Rom. Festschrift für Jürgen Deininger zum 65. Geburtstag.** Stuttgart, s. 207- 221.
- Kolb, F., 2003 “Aspekte der Akkulturation in Lykien in archaischer und klassischer Zeit.” **Licia e Lidia prima dell’ellenizzazione. Atti del convegno internazionale Roma, 11-12 ottobre 1999**, s. 207-237. (non vidi)
- Kolb, F., 2007 Akkulturation in der lykischen ‘Provinz’ unter Römischer Herrschaft, Pisa, Edizioni ETS, s. 281.
- Kolb, F., 2008 **Polis Bischofssitz, Geschichte der Siedlungskammer von Kyaneai in der Südwesttürkei**, Mainz.(non vidi)
- Kontorini, V., 1993 “La famille de l’admiral Damagros de Rhodes. Conturubition à la prosopographie et à l’histoire rhodiennes au Ier s. Av. J.C.” **Chiron** 23, s. 83–99.
- Köktürk, H., 1996-97 “New lights on prehistorical Lycia. Finds from Girmeler Cave near Tlos” **Lykia** 3, s. 39- 45.
- Köktürk, H., 2003 “A land dispute from the Lycian borderland” **Anatolian Studies** 53, s. 131- 138.
- Kupke, B., 1989 “Lykien” **Antike Welt**, 20ss., s. 1-80.
- Larsen, J.A. O. 1968 **Greek Federal States. Their Institutions and History.** Oxford.
- Laroche, E. 1958 “ Comparasion du louvite et du lycien”, **Bulletin de la societe de Linguistique de Paris.**, s. 180 vd.

- Levick, B., 1967 **Roman Colonies Southern Asia Minor**, Oxford.
- Levick, B. 1990 **Cladius. Emperor of Rome.**
- Lidell, H.G.- Scott, R., 1887- 1937 **Grek- English Lexicon**, Oxford.
- Magie, D., 1950 **Roman Rule in Asia Minor: to the end of the third century after Christ**, Princeton. (Çev. Neziha Başgelen -Ömer Çapar, İstanbul 2001)
- Marek, C., 1995 Der Lykische Bund, Rhodos, Kos und Mithradates, **Lykia** 2, s. 9-21
- Marek, C., 2000 "Patara" **DNP** 9, s. 392- 393.
- Marksteiner, T., 1997 **Die befestigte Siedlung von Limyra: Studien zur vorrömischen Wehrarchitektur und Siedlungsentwicklung in Lykien unter besonderer Berücksichtigung der klassischen Periode**, Wien.
- Marksteiner, T.- Wörle, M.,2002 Ein Altar für Kaiser Claudius. **Chiron** 32, s. 545- 564.
- Mellink, M.J. 1969a "Excavation at Karataş- Semayük and Elmalı, Lycia 1969", **AJA**, 74/3, 1970, 377- 384.
- Mellink, M.J. 1969b "The Early Bronze Age in Southwestern Anatolia", **Archeology**, 22-4, 1969, s. 295.
- H. Metzger- P. Coupel, 1963 **Fouilles de Xanthos II, L'acropole lycienne**, Paris.
- Metzger, H. , 1972 **Fouilles de Xanthos, IV. Les Céramiques archaïques et classiques de l'acropole lycienne.**
- Meyer, E., 1925 **Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien.**

- Milner, N.P., 1998 A Roman Bridge at Oinoanda, **AS** 48, s. 117- 123.
- Mitchell, S., 1990 Roman s.183- 193. "Festivals, Games and Civic Life in Asia Minor" **JRS** LXXX, 1990,
- Mitchell, S., 1993 **Land, Men, and Gods in Asia Minor, I. The Celts and the Impact of Roman Rule; II. The Rise of the Church**, Oxford.
- Mitchell, S., 2005 The Treaty between Rome and Lycia of 46 B.C." şurada: **Papyri Graecae Schøyen** (Pschoyen I) Florenz, (Papyrologica Florentina 35) s. 163- 258.
- Mørkholm, O.- Zahle, J., 1976 "The coinage of the Lycian dynasts Kheriga, Kherêi and Erbbina. A numismatic and archaeological study." **Acta Archaeologica**, 47, s. 47- 90.
- Neumann, G., 1995 "Die lykische Sprache und ihre Denkmäler. Zum Stand der Forschung" **Lykia** 2, s. 1- 8.(non vidi)
- Onur, F., "Antik Veriler Işığında Lykia'nın Hidrografyası" **Likya İncelemeleri** I, s. 53- 63.
- Ormerod, H. A., 1924 **Piracy in the Ancient World**, Londra.
- Öztürk, F.D., 2009 "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşıma" **Doğu Batı** 49, s. 276- 285.
- Pleket, H.W., 1998 Political Culture and Political Practice in the Cities of Asia Minor in the Roman Empire, şurada: **W. Schuller Politische Theorie und Praxis im Altertum**, Darmstadt.
- Price, S.R.F., 1984 **Imperial Rituals and Power. The Roman Cult in Asia Minor**, Cambridge.

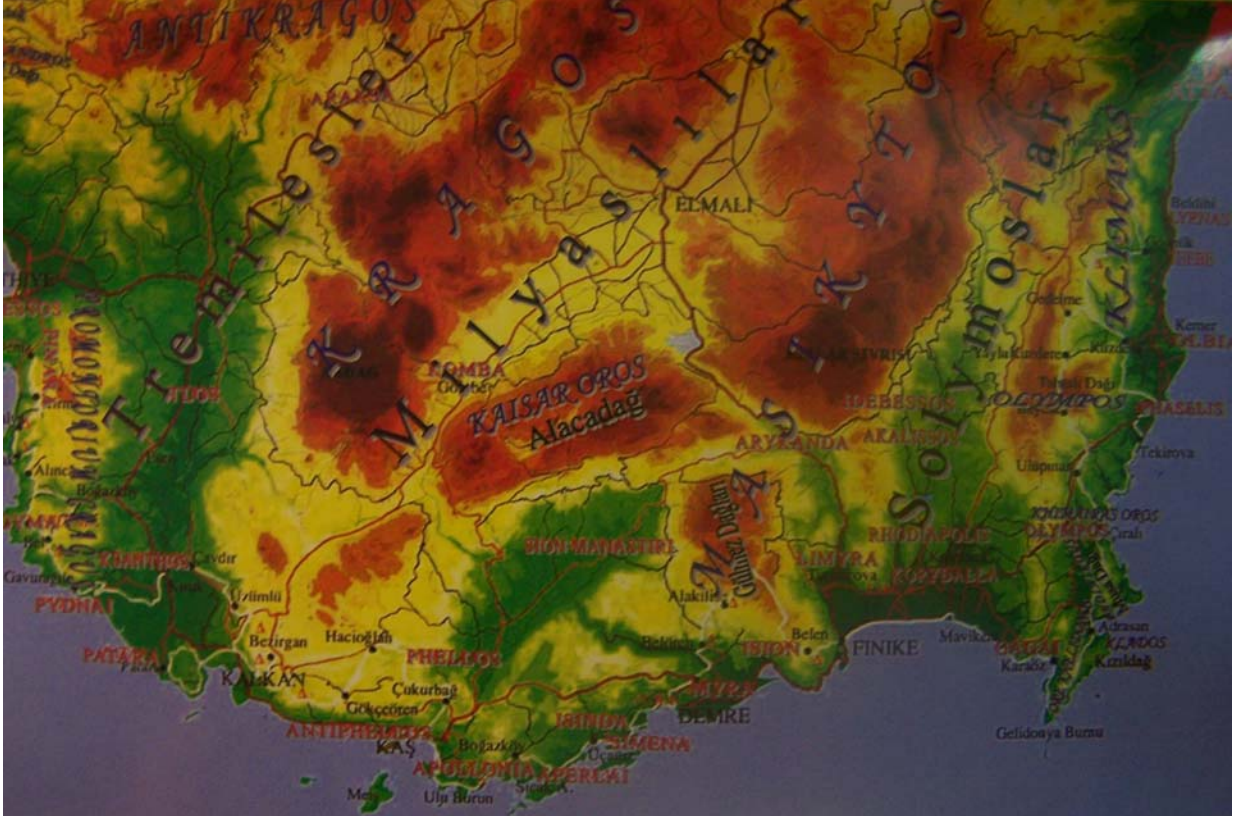
- Rawson, E., 1979 “L. Cornelius Sisenna and the Early First Century B.C.” **CQ XXIX**, 2, s. 327- 346.
- Rein, M. J., 1996 “Phrygia Matar: Emergence of an Iconographic Type”, şurada: E. N. Lane, **Cybele, Attis & Related Cults**, Leiden.
- Rémy, B., 1989 **Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d’Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. – 284 ap. J.-C.): Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie- Pamphylie et Cilicie**, İstanbul/ Paris.
- Robert, L., 1960 Recherches épigraphique VII. Décret de la Confédération Lycienne à Corinthe, **REA** 62, 324–342.
- Robert, L., 1978 “Catalogue agonistique des Rhomaia de Xanthos” **RA** 1978, s. 277- 290.
- Savaş, S. Ö., 2006 “Anadolu (Hitit- Luvi) Hiyeroglifli Belgeler Işığında: Hattusa’dan Lukka’ya Şurada: K.Dörtlük - B.Varkıvaç, - T. Kahya - J. Courtils - M.D. Alparslan - R. Boyraz, **III. Likya Sempozyumu 7- 10 Kasım 2005 Bildirileri**, Antalya.
- Seager, R., 1992 “The Rise of Pompey” **CAH IX**, s.208-223.
- Seyer, M., 2007 **Studien in Lykien**, Jürgen Borchhardt zum 70. Geburtstag am 25. Februar 2006 gewidmet, Wien.(non vidi)
- Sherk, R.K., 1951 **to** **The Legates of Galatia from Augustus to Diocletian**, Baltimore.
- Sherwin- White, A.N., 1978 **Ancient Cos**, An historical study from the Dorian settlement to the imperial period, Hypomnemata; Sayı 51.
- Sherwin- White,A.N., 1984 **Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1**, London.
- Stenger, J., 2002 “Xanthos” **DNP**, 12/2, s. 603- 606.

- Syme, R., 1995 **Anatolica, Studies in Strabo**, Oxford.
- Syme, R. 1934 Galatia and Pamphylia under Augustus: the Governorships of Piso, Quirinius and Silvanus, **Klio** 27, s. 122–148.
- Şahin, H., 2008 “Jeopolitik Açıdan Kilikia Bölgesi Korsanlığı” **Muhibbe Darga Armağanı**, İstanbul, 2008.
- Şahin, S.- Adak, M., 2004 “Stadiasmus Patarensis. Ein zweiter Vorbericht über das claudische Strassenbauprogramm in Lykien” **Siedlung und Verkehr im römischen Reich. Römerstrassen zwischen Herrschaftssicherung und Landschaftsprägung. Akten des Kolloquiums zu Ehren von Prof. H.E. Herzig vom 28. und 29. Juni 2001 in Bern**, s. 227–283.
- Şahin, S.- Adak, M., 2007 **Stadiasmus Patarensis, Itinera Romana Provinciae Lyciae**, Monographien zu Gephyra, İstanbul .
- Takmer, B., 2002 “Lykia Orografyası” **Likya İncelemeleri I**, s. 33- 51.
- Ten Cate, H., 1965 **The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period**, Leiden.
- Thomsen, A., 2000 “Phaselis” **DNP** 9, s. 756- 757.
- Thornton, J., 2001 provincializzazione di Patara”, “Gli aristoi plethos e la della Licia nel monumento **MediterrAnt** 4/2, s. 427- 446.
- Treuber, O., 1887 **Geschichte der Lykier**, Stuttgart.
- Troxell, H.A., 1982 **The Coinage of Lycian League**, (Numismatis Notes on Monographs 162) New York.

- Ünver, G., 2005 **Lykia ve Pamphylia'nın Çift Dilli yazıtları Işığında Romalılaşma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- Vassileva, M., 2001 "Further considerations on the cult of Kybele", **AS** 51, 2001, s. 51- 63.
- Walser, G., 1980 "Die Straßenbau-Tätigkeit von Kaiser Claudius" **Historia** 29, s. 438- 462.
- Wörrle, M., 1988 **Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien. Studien zu einer agonistischen Stiftung aus Oinoanda**, München. (Vestigia 39)
- Wurster, W.W., 1996 "Dynastensitz wird Römerstadt: eine Skizze über Prozesse der Romanisierung der Lykien" **Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchhardt zum sechzigsten Geburtstag am 25. Februar 1996 dargebracht von Kollegen, Schülern und Freunden**, Wien.(non vidi)
- Zahle, J., 1980 "Lycian Tombs and Lycian Cities" **Actes du colloque sur la Lycie antique**, Paris, s. 37- 49.
- Zahle, J., 1986 **The Lycians in Literary and Epigraphic Sources**, Copenhagen
- Zahle, J., 1991 "Achaemenid influences in Lycia Coinage, Sculpture, Architecture. Evidence for Political Changes during the 5th Century B.C." **Achaemenid History 6. Asia Minor and Egypt. Old Cultures in a new Empire. Proceedings Groningen 1988 Achaemenid History Workshop**, Leiden 1991, s. 145- 160.(non vidi)

- Zimmermann, M., 1992 **Untersuchungen zur historischen Landeskunde Zentrallykiens**, Bonn.(non vidi)
- Zimmermann, M., 1993a “Bemerkungen zur Rhodischen Vorherrschaft in Lykien (189- 188- 167 v. Chr.)”, **Klio** 75, s. 110- 130. (non vidi)
- Zimmermann, M. 1993b “Neue Inschriften aus Kyaneai und Umgebung II”, **Lykische Studien 1, Asia Minor Studien 9**, s. 139- 150.
- Zimmermann, M., 1996a “Antiphellos” **DNP** 1, s. 782- 783.
- Zimmermann, M., 1996b “Probus, Carus und die Räuber im Gebiet des pisidischen Termessos”, **ZPE** 110, 199 265–277.
- Zimmermann, M., 1999a “Lykoioi, Lykia” **DNP** 7, s. 559- 560.

HARİTA II LYKIA OROGRAFYASI

Kaynak: B. Takmer, a.g.e., Harita II.

HARİTA IV M.Ö. 7.- M.S. 3. Y.Y.LARDA LYKIA YERLEŞİMLERİ HARİTASI

Kaynak: M. Zimmermann, “Lykoioi, Lykia” DNP 7, s. 559- 560.

LEVHA I
HANEDANLIK DÖNEMİ LYKIA SİKKELERİNDEN
SEÇMELER

Sikke I: M.Ö. 485–440 yılları arasında hüküm süren *Kuprlli* hanedanı sikkesi.

Önyüz: Yapışık iki boğa başı tasviri.

Arkayüz: Triskeles ve ters yöne doğru yazılmış KOP (Kuprlli) lejantı, noktalı bordür.

Kaynak: BMC Lycia, Levha: 4, 13; Online: <http://www.ancients.info/gallery/showphoto.php/photo/3966/size/big/cat/>

Sikke II: M.Ö. 440/430- 410 yılları arasında hüküm süren *Kherei* hanedanı sikkesi

Önyüz: Miğfer Athena'nın başı sağa dönmüş büstü. Miğferi üç adet zeytin ve bir adet palmet yaprağı ile süslenmiş.

Arkayüz: Yumuşak deriden yapılmış Pers usulü başlık takmış *Kherei*'in büstü.

Kaynak:

Online:

<http://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=358211&AucID=637&Lot=123&Val=62c373563df37a654891cb54662c9b67>

Sikke III: M.Ö. 390- 370 tarihleri arasında hüküm süren *Trbbenimi* Hanedanı sikkesi.

Önyüz: Aslan derisi

Arkayüz: Sağa dönük triskeles

Kaynak: Mørholm, O.- Olçay, N, "The Coin Hoard from Podalia." *The Numismatic Chronicle*. The Journal of the Royal Numismatic Society, no11, s. 1- 29. Online: <http://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=346492&AucID=622&Lot=21280&Val=482efb41dbc132a9092c25c505b3d7bc>

LEVHA II
ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ LYKIA SİKKELERİNDEN
SEÇMELER

Sikke I: Augustus Dönemi Lykia Sikkesi

Ön yüz: Augustus'un portresi, sağında Λ ve solunda Υ harfleri (ΛΥ(KION))

Arkayüz: İki ktihara arasında kerykeion, Tlos şehrinde basılmış olduğu ΤΛΩ ve Kragos Bölgesine ait olduğu da ΚΡ harflerinden anlaşılmaktadır.

Kaynak: H. A. Troxell 1982, Levha: 20, sikke no: 114.

SİKKE II: İmparator Claudius Dönemi Lykia sikkesi

Ön yüz: ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΤΟΣ Lejantı ve Claudius'un defne tacından çelenk giymiş büstü.

Arka yüz: ΓΕΡΜΕΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ Lejantı ve Kithara.

Kaynak: H. A. Troxell, 1982, s. 244, C1; Online: <http://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=335523&AucID=601&Lot=138&Val=731454a35e44320d44e3b0ce2a51929b>

EK I

YAZIT NO: I STADIASMUS PATARENSIS

Τιβερίωι Κλαυδίωι
2 Δρούσου [υί]ωι Καί-
σαρι Σεβαστῶι Γερ-
4μανικῶι, ἀρχιερεῖ με-
[γ]ίστωι, δη]μαρχικῆς
6 ἐξου[σί]ας τὸ πέμ-
πτον, [αὐ]το- {[κρατο]}
8 κράτορι τὸ ἐνδέκα-
τον, πατρὶ πατρί-
10δος, ὑπάτω[ι] τὸ τέ-
ταρτον ἀποδεδει-
12γμέν[ω]ι, σωτῆρι τοῦ
ἐαυτῶν ἔθνους, Λύ-
14κιοι Φιλορώμαιοι καὶ
Φιλοκ[αί]σαρες πισ-
16τοὶ σύμμαχοι ἀπαλ-
λαγ[έ]ν[τε]ς στάσε-
18ως καὶ ἀνομίας καὶ λη-
σ[τ]ρειῶν [δι]ὰ τὴν θεῖαν
20αὐτοῦ πρόνοιαν, ἀ-
πειλή[Φ]ότες δὲ ὁμό
22[νοι]αν καὶ τὴν ἴσην δ[ι-]
[καιοδ]οσίαν καὶ τοὺς
24[π]α[τρί]ους νόμους
τῆς πολιτείας τοῖς
26ἐξ ἀρίστων ἐπιλελε-
γμένοις βουλευ- νν
28ταῖς ἀπὸ τοῦ ἀκρίτου
πλήθους πιστευ- νν (?)
30θεΐσης[]
...ΣΥΠ[]
32τήθησα[ν διὰ Κοίντου]
Οὔηραν[ίου πρεσβευ-]
34[τ]οῦ κ[αὶ ἀντι]στρατή-
γου Τιβερίου Κλαυ-
36δίου Καίσαρος Σε[βα]στοῦ

[Τιβ]έ[ρ]ιος Κλαύδιο[ς Δρού]σου
 2 υἱὸς Καῖσαρ Σεβασ[τὸς Γ] ερμάνι-
 κὸς ὁ τῆς οἰκουμένης Αὐτοκρά-
 4 τωρ ὁδοὺς καθ' ὄλην Λυκίαν ἐποί-
 ησεν διὰ τῆ[ν Κοίντ]ου Οὐηράν[ου]
 6 τοῦ ἰδίου π[ρεσβευ]τοῦ ἀντιστρα-
 τήγου ὑπηρ[εσίαν ὧ]ν ἐστὶν μέτρο-
 8 ν τὸ ὑπ[ρ]ογεγ[ραμμέν]ον· *vac*
 ἀπὸ Πατάρ[ων εἰς Ζάνθον στάδια νς']
 10 ἀπὸ Ζάν[θου εἰς Σίδυμα στ]άδια ρδ'
 ἀπὸ Σιδύμων εἰς ? Καλαβαντί]αν στάδια κδ'
 12 ἀπὸ Ζάν[θου εἰς Πίναρα στά]διά [ρ]ς'
 ἀπὸ Ζάν[θου εἰς Τλῶ στάδ]ια ρνβ'
 14 ἀπὸ Ζάνθου [εἰς Νεῖσα] στάδια ρος'
 ἀπὸ Νείσων εἰς Χῶμ[α] στάδια ρ
 16 ἀπὸ Πινάρων εἰς Τελμησσόν στάδια ρος'
 ἀπὸ Πινάρων εἰς Τλῶ στάδια ριβ'
 18 ἀπὸ Τλῶ εἰς Τε[λ]μησσόν στάδια ρπη'
 ἀπὸ Τελμησοῦ εἰς Κάλυνδα [σ]τάδια ρπδ'
 20 ἀπὸ Καλύνδων εἰς Καῦνον στ]αδια ρδ'
 ἀπὸ Καλύνδων εἰς Λύρνας τῆς Ὀκτα[π]όλεως στάδια '(?)
 22 ἀπὸ Λυρνῶν εἰς Ἴππουκώμη]ν στ[ά]δια . .']
 ἀπὸ Ἴππουκώμη]ς εἰς Σύμβρα σ]τάδια ρκη'
 24 ἀπὸ Σύμβρων [εἰς Καδύανδα] στάδια οβ'
 ἀπὸ Καδυνάνδω]ν εἰς Τελμησ]σόν στάδια ρδ'
 26 ἀπὸ Καδυνάνδ[ων εἰς Ἄραξ]ά στάδια ρη'
 ἀπὸ Καδυάνδων εἰς Τλῶ στάδια ρξ'
 28 ἀπ[ὸ] Ἄράξων εἰς Τλῶ σ[τ]άδ]ια ρκ'
 ἀπὸ Ἄράξων εἰς Οἰνόανδα σ[τ]άδια ρνβ'
 30 ἀπὸ Οἰνόανδων εἰς Βάλβουρα διὰ τοῦ π[εδί]ου στάδια ρξ'
 διὰ δὲ τῆς ὄρεινῆς στάδια ρκη'
 32 ἀπὸ Βαλβ[ούρω]ν εἰς Κιβύραν διὰ Τριμιλίν[δω]ν στάδια ρλξ'
 ἀπὸ Τλῶ εἰς Οἰνέανδα (sic) διὰ Πλατα[. . .] στάδια σ . .'
 34 ἀπὸ Τλῶ εἰς Καστάβαρα στάδια ρκη'
 ἀπὸ Κασταβάρων εἰς Χῶμα στάδια
 36 ἀπὸ Χώματος εἰς Ποδάλια στάδια μ .
 ἀπὸ Χώματος εἰς Κ] ὁδοπα τῆς Μυλιάδος στάδια λβ'
 38 ἀπὸ Κοδόπων εἰς Ἄκαρασόν στάδια .']
 ἀπὸ Ἄκαρασοῦ [εἰς Σόκλας στάδια .']
 40 ἀπὸ Σοκλῶν [εἰς Ποδάλια στάδια .']
 ἀπὸ Ποδαλί[ων εἰς Ἄρνέας σ]τάδια ρ . .'
 42 ἀπὸ Ποδ[αλίω]ν εἰς Ἄρुकάνδα στάδια .']
 [ἀ]πὸ [Ἄρुकάνδων] εἰς Ἄρνέας στάδια .']

- 44 [ἀ]πὸ Ἀρ[υκάνδων εἰς Ἰ[δ]εβησσοῦν στάδια . ᾿]
 [ἀ]πὸ ᾿Αρυκάνδων? εἰς Λησει[- -στάδια ᾿]
 46 [ἀ]πὸ [Λ]ησει - - εἰς ᾿Ροδία]ν πόλιν στάδια ᾿]
 [ἀ]πὸ Ἀρ[υκάνδων] εἰς Λίμ[υρα στάδια . ᾿]

S. Şahin- M. Adak, 2007, s. 28- 41.

YAZIT NO: II

[ορκος]

[ἐπὶ Γαίου Ἰουλίον Καίσαρος διτάτορος] τὸ ὀ τρίτον καὶ Μάρκον Λεπέδου ἱππάρχου, Λε-
 2 [υκίου Οὐλοκακίου Τύλλου στρατηγοῦ] καθεσταμένου ἐπὶ τῶν πολιτῶν καὶ Λευκίου ᾿Ρωσ-
 [κίου---στρατηγοῦ καθεσταμένου ἐπὶ τῶν πολιτῶν καὶ ξένων πρὸ θ' καλάνδων Σεξ-
 4[τιλίω]ν τοῦτο τὸ ὄρκω]μόσιον συνετελέσθη κατὰ τὸν νόμον τὸν Καίσαρος ἐν τῷ κομητί[ω ὑπὸ
 τῶν ᾿Ρωμαίων καὶ Λυκίων· τῷ δήμῳ τῷ ᾿Ρωμαίων καὶ τῷ κοινῷ τῶν Λυκίων φιλί
 6 [α καὶ συμμαχία κ]αὶ κοινωνία τὸν ἅπαντα χρόνον ἀσφαλῆς καὶ ἀμετάθετος ἔστωι ἄ-
 [νευ δόλου πο]νηροῦ· εἰρήνη τε κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν αἰώνιος ἔστω τῷ τε δήμῳ τῷ ᾿Ρω-
 8 [μαίων καὶ] τῷ κοινῷ τῶν Λυκίων· τήν τε ἐξουσίαν καὶ ὑπεροχὴν τὴν ᾿Ρωμαίων
 [βεβαί]ας καθὼς πρότερον ἔστιν διατηρήτωσαν Λύκιοι διὰ παντὸς ἀξίως ἑαυτῶν τε
 10 [καὶ τ]οῦ δήμου τοῦ ᾿Ρωμαίων· τοὺς τε πολεμίους καὶ ὑπεναντίους τοῦ δήμου τοῦ ᾿Ρωμαίων
 Λύκιοι διὰ τῆς ἰδίας χώρας ἔτι δὲ καὶ τῶν ὀρίων πρὸς ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἥς ἂν αὐτοὶ χώ-
 12 ρας ἄρχωσι μὴ παρειέτωσαν μηδὲ ἐπιδεχέσθωσαν μηδὲ ποιείτωσαν δημοσίαι
 βουλῆι μηδὲ(ν) δόλωι πονηρῶι, ὥστε τὸν δῆμον τὸν ᾿Ρωμαίων καὶ τοὺς ὑποτεταγμέ-
 14 νους αὐτῷ πάντας ἔτι δὲ καὶ τοὺς συμμάχους πολεμηθῆναι, καὶ μήτε χρήμασιν μήτε
 ἐφοδίοις μήτε ὀπλοῖς μήτε πλοίοις μήτε ἄλλωι μηδενὶ συνυπηρετείτωσαν Λύκιοι δη-
 16 μοσίαι βουλῆι δόλωι πονηρῶι· ὁ δῆμος ὁ ᾿Ρωμαίων τοὺς πολεμίους καὶ ὑπεναντίους τοῦ
 κοινοῦ τῶν Λυκίων διὰ τῆς ἰδίας χώρας καὶ τῶν ὀρίων ἥς τε ἂν αὐτοὶ χώρας κρατῶσι καὶ
 18 ἄρχωσι μὴ παρειέτωσαν μηδὲ ἐπιδεχέσθωσαν δημοσίαι βουλῆι μηδὲ δόλωι πονηρῶι
 ὥστε τὸ κοινὸν τὸ Λυκίων καὶ τοὺς ὑποτεταγμένους τούτῳ πολεμηθῆναι, καὶ μήτε χρή-
 20 μασιν μήτε ἐφοδίοις μήτε ὀπλοῖς μήτε πλοίοις συνυπηρετείτωσαν δημοσίαι βουλῆι
 δόλωι πονηρῶι· ἐάν τις τῷ δήμῳ τῷ ᾿Ρωμαίων ἢ τοῖς ὑποτασσομένοις τούτῳ ἢ καὶ τοῖς συμ-
 22 μάχοις αὐτοῦ πολέμου προκατάρξηται τὸ κοινὸν τὸ Λυκίων βοιωθείτω τῷ δήμῳ τῷ
 ᾿Ρωμαίων κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον· ἐάν τις τῷ κοινῷ τῶν Λυκίων ἢ τοῖς ὑποτασσομέ-
 24 νοις τούτῳ καὶ τοῖς συμμάχοις τοῖς τοῖς τούτων πολέμον προκατάρξηται ὁ δῆμος ὁ ᾿Ρω-
 μαίων τῷ κοινῷ τῶν Λυκίων βοιωθείτω κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον· ὁ ἂν παρ' ἑκατέρων
 26 αὐτῷ κοινῆι ἀπηγορευμένον ὑπάρχη τοῦτο μήτε κατὰ γῆν μήτε κατὰ θάλασσαν
 ἐξαγέτωι μηδὲ εἰσαγέτωι μηδεὶς· ἐάν δέ τις ἐπιλήμφθη τούτων τι πεποικῶς
 ἐπ' αὐτοφῶρῳι, τοῦτον ὁ εὐθύνων ἐπὶ τὸν στρατηγὸν ἀγέτωι τὸν τοῖς ξένοις καὶ πο-
 28 λείταις δικαίοδοτοῦντα· ἐάν δέ τις ἐν Λυκίαι ἐφάψηται τινος ἐπὶ τὸν τὴν μεγίστην
 ἄρχην ἔχοντα τὸν εὐθυνόμενον ἀγαγέτω πρὸς ἕτερον δὲ μηδένα· ὁ ἂν ἢ ἄγιον κατὰ
 30 τοὺς νόμους τοῦτο ἄγιον ἔστωι, τὰ δὲ λοιπὰ χρήματα μὴ ἔστωι· ἐάν τις τὸν ἐλεύθερον
 ἀποκτείνῃ ἢ καὶ ἐκὼν ἀποδῶται ἢ κα(ί) τις δόλ(ω) πονηρῶι τούτων τι ποιήσῃ, εἴ τε καὶ

32 πρᾶγμα κεφαλικὸν ἐπιτελέσῃται τοῦτο κεφαλικὸν ἔστω· περὶ τούτων τῶν πραγμάτων
ἐὰν πολεΐτης Ῥωμαῖος εὐθύνηται ἐν Λυκία κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους ἐν Ῥώμῃ κρινέσθω, ἀλ-
34 λαχῆ δὲ μὴ κρινέσθω· ἐὰν δὲ Λύκιος πολίτης εὐθύνηται κατὰ τοὺς ἰδίους νόμους κρινέσθω,
ἀλλαχῆ δὲ μὴ κρινέσθω· ἐὰν δὲ τις περὶ ἐτέρων πραγμάτων Ῥωμαῖος μετὰ Λυκίου μετα-
36 πορεύηται κατὰ τοὺς Λυκίων νόμους ἐν Λυκία κρινέσθω, ἀλλαχῆ δὲ μὴ κρινέσθω· ἐὰν
δὲ Λύκιος παρὰ Ῥωμαίου μεταπορεύηται ὅς ἂν ἄρχων ἢ ἀντάρχων τυγχάνῃ δικαιοδοτῶν
38 πρὸς ὃν ἂν αὐτῶν προσέλθωσιν οἱ ἀμφισβητοῦντες οὗτος αὐτοῖς δικαιοδοτεῖται κριτή-
ριον συνιστανέτω, διδόντω τε τὴν πᾶσαν ἐργασαν ὅπως περὶ τούτου τοῦ πράγματος
40 ὡς ὅτι τάχιστα τὸ κριτήριο καθὼς ἂν αὐτῶι φαίνηται δίκαιον εἶναι καὶ καλῶς ἔ-
χον συντελέσθῃ· ῥύσιον λαβεῖν μὴ ἐξέστωι· ἐὰν δὲ τις λαβῆ ἐπιτεί-
42 μιον ἔστω ἐκάστης ἡμέρας ἕως ἂν ἀποδῶι τὸ ῥύσιον σηστερτίους νόμους πεν-
τακοσίους· ἐὰν Ῥωμαῖος Λύκιον ἢ Λύκιος Ῥωμαῖον ἐκ πολεμίων λυτρώσῃται τὸ κεφαλαῖον
44 τοῦ χρήματος ἀποδιδόντωι· ἐὰν Ῥωμαῖον πολέμοιοι λαβῶσιν καὶ μετὰ ταῦτα Λύ-
κιοι τούτου ἐγκρατεῖς γενηθῶσιν ἀποδιδόντωσαν Ῥωμαίοις τοῦτον, ὡς ὁμοίως
46 δὲ καὶ Ῥωμαῖοι Λυκίοις ἀποδιδόντωσαν, ἐὰν τι τοιούτων συμβῆι· ἐὰν τις ἐκ πο-
λεμίων ἀνασώσῃ ἵππον ἄνθρωπον πλοῖον ἀποκαθιστάτωι καὶ διδόντωι, τὰ δὲ
48 λοιπὰ χρήματα αὐτὸς ἐχέτωι· ἐὰν Λύκιος ἐκ πολεμίων ἀνασωθεῖς εἰς Ῥώ-
μην παραγένῃται ἐλεύθερος ἔστω, ὡς ὁμοίως δὲ καὶ Ῥωμαῖοι τὸ αὐτὸ δίκαιον
50 ἐν Λυκίᾳ ἔστωι· αἱ πόλεις κῶμαι ὀχυρώματα φρούρια ἢτε χῶραι καὶ οἱ λιμένες
οἱ ἐν τοῖς τῆς Λυκίας ὀρίοις ὑπάρχοντες, ὅσα τε μετὰ ταῦτα Λυκίοις δεδομένα
52 τε καὶ ἀποκαθεσταμένα ἔστιν, Τελμησσὸς Χῶμα Φάσηλις Σίλουα Σερρα Λίσ-
σα, οἳ τε τόποι καὶ αἱ οἰκοδομαὶ ἢτε χῶραι καὶ οἱ λιμένες οἱ ἐν τοῖς τούτων
54 τῶν πολειτειῶν ὄντες μετὰ Λυκίων ἔστωσαν, Ὀλινασσὸς Ὀξύλιθος Ἐρε-
μνα Ἀστραγάλου κώμη Μοιλανδα χωρία τε ἐν Ναυλισσῶι Κιλλραι Μορμουρα
56 Τυμημα Μασα Ὀρος Μαρακανδα Ουαυτα Τετραπυργία Ἐλβησσὸς Ἀκαρασσὸς Φι-
λεττα Τερπονέλλα Τερπις Κοδοππα Μεικρὸν Ὀρος Ἀκαρασσὸς· οἳ τε τόποι καὶ
58 αἱ τούτων οἰκοδομαὶ ἢτε χῶραι ὅσα τε ἐντὸς τούτων τῶν ὀρίων ἔστιν Λυκί-
ων ἔστωσαν· Λύκιοι τε ταῦτα κατεχέτωσαν κρατεῖτωσαν καρπιζέσθω-
60 σαν διὰ παντὸς καθὼς Γαῖος Καῖσαρ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκρεινεν ἢ τε σύνκλητος
δογματίσασα συνεπεκύρωσεν· τῶ τε νόμω τῶι Καίσαρος πεφυ-
62 λαγμένον καὶ κατησφαλισμένον ἔστιν· ὁ δῆμος ὁ Ῥωμαίων
ἄρχοντες ἢ καὶ ἀντάρχοντες ὡς ὁμοίως Ῥωμαῖοι τό τε κοινὸν
64 τὸ Λυκίων ἄρχοντες τε καὶ ἀντάρχοντες τοῦ κοινοῦ τῶν Λυκί-
ων τοῦτο τὸ ὀρκωμόσιον καὶ τὴν συνθήκην χεῖρον μὴ ποιείτω-
66 σαν δόλωι πονηρῶι μηδενὶ μηδὲ παρευρέσει μηδεμία τού-
τωι τῶι ὀρκωμοσίωι· ἐὰν τι κατὰ τὴν ἐκατέρων γνώμην φαί-
68 νηται προσθεῖναι ἀφελεῖν ἐντάξαι περιγράψαι ἐξέστωι, ἐ-
ὰν τι προσθεῖναι γραφῆι ἐνταγῆι πρὸς τοῦτο τὸ ὀρκωμόσιον
70 ἐξέστωι· ἐὰν τι πάλιν ἐξαιρεθῆι ἢ περιγραφῆι ἐκ τούτου τοῦ
ὀρκωμοσίου καὶ τοῦτο ἐξέστωι· τούτωι τῶι ὀρκωμοσίωι καὶ τῆ
72 συνθήκῃ δόλος πονηρὸς ἀπέστωι· ὑπὲρ τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαίων
τούτο τὸ ὀρκωμόσιον ἔτεμεν Λεύκιος Βιλλιῆνος Γαίου υἱὸς φυλῆς Οὐε-
74 λεῖν(α), ἐτελείωσεν Λεύκιος Φαβρίκιος Λευκίου υἱὸς Μενηνία Λικινός· πε-
ρὶ τοῦ κοινοῦ τοῦ Λυκίων ἔτεμεν Ἀρίστιππος Φιλεταίου υἱὸς πρεσβευ-
76 τῆς, ἐτελείωσεν Ἀδείμαντος Ἀδειμάντου υἱὸς πρεσβευτῆς, συναρῆν
Ναυκράτης Ναυκράτου υἱὸς πρεσβευτῆς.

S. Mitchell, "The Treaty between Rome and Lycia of 46 B.C." **Papyri Graecae Schøyen** ,
Frenze, 2005, s. 163- 258.

EK II:
BÖLÜM I: LYKIA'DA DEA ROMA'NIN KABULUNE DAİR
YAZITLAR

YAZIT NO: I

[Λ]υκίων τὸ κοινόν, κομισάμενον τὴν πάτριον δημ[ο]-
2 κρατίαν, τὴν Ῥώμην Διὶ Καπετωλίωι καὶ τῶι δήμωι τῶ[ι]
Ῥωμαίων, ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας καὶ εὐεργεσίας
4 τῆς εἰς τὸ κοινόν τὸ Λυκίων.

Kaynak: CIL, I², 725.

YAZIT NO: II

[Λ]υκίων τὸ κοινόν, κομισάμενον τὴν πάτριον δημ[ο]κρατίαν
2 τὴν Ῥώμην Διὶ Καπετωλίωι καὶ εὐνοίας εὐεργεγεσίας
τῆς εἰς τὸ κοινόν τὸ Λυκίων.

Kaynak: SEG 18, 1962, no. 570; OGIS 551.

BÖLÜM II: ROMA EYALETİ LYKIA'DA YEREL
KÜLTLER'DEN SEÇME YAZITLAR

YAZIT NO I: METER ALASSENE

Μητρί Ἄλασσηνῆ
2 Ἄρτέμων Σω[.]
ΜΑΡΙ vac. ΟΣ[..]
4 Röllyef
ὑπὲρ σωτηρίας
6 καὶ προκοπῆς. Μ (ἄρκου) .
Καλπουρνίου. Λόγ
8 γου . τοῦ δεσπότη
αὐτοῦ . εὐξάμενος
10 vacat ἀνέσ vacat τησεν.

Kaynak: Corsten, 1998: no. 3

YAZIT NO II: METER KADMENE

2 Ἰέρω< ν > Ἑρμογᾶ
Μητρὶ Καδμ ν η
νῆ εὐχὴν.

Kaynak: MILNER 1998: no.122; SEG XLVIII (1998): no. 1576

YAZIT NO III: METER OREIA

2 [-- -- -- Δι]ονύσιος Διο
[-- -- --] Διογένους Λυ
[-- -- --] ης Θεῶ Υψίσ
4 [τω καὶ Μητρ]ὶ ὄρεία καὶ Κελε
4[-- -- --] καὶ θεοῖς πᾶσι
6 [καὶ θεαῖς] πάσαίς χαρισ
[τ]ήριον.

Kaynak: TAM II, 3: no: 737; VERMASEREN 1987: no: 731.

YAZIT NO IV: METER THEON

2 Ἔτους ρί νά
Rölyef
[Μη]τρὶ θεῶν ἀγνῆ χρυ
4 σοπλοκάμω ἀνέθηκ[αν]
Τρωίλος ὠφελίωνος
6 4 ἀπὸ Μακροῦ πεδίοι[ο]
καὶ Τατεις ἄλοχος
8 θυγάτηρ μεγάλου
Ἄλαθείνου. καὶ φίλιο[ι]
10 8 παῖδες, οὓς δὴ σύ
θεὰ Βασίλια. σώους
12 ἀνθρωποῖσι φυλάσ
σοις ἦματα πάντα 12.

Kaynak: SEG XLVII (1997): no: 1809; Corsten 1998: no: 12.

YAZIT NO V: KABIREIOI

.. . Ἰ Ἀριστείδης Ἀντιγένους τοῦ Ἀριστείδο [υ]

- 2 ὁ ἱερεὺς Διονύσου διὰ βίου καὶ ἀρχιερέως
θεῶν μεγάλων Καβάριων (δραχμᾶς) τρισχ[ιλίας]
4 Βρύων Μενελάου, φύσι δὲ Βρύονος (δραχμᾶς), α . . .

Καὶνὰκ: TAM II, 2, no: 550. 6.

YAZIT NO VI: KSANTHOS

- Αὐρήλιος Ἀλέξαν
2 δρος Ἀππατίω
νος τοῦ Ἀλεξάν
4 δρου Ζάνθι[ος],
ἱερασάμεν[ος]
6 πατρῶού θε
οῦ Ζάνθου
8 τὸν ἀνδριάν
[τα -- -- --]
10 [-- -- --].

Καὶνὰκ: TAM II, 2: no. 295.

YAZIT NO VII: MEIZOARES

- Οἱ περὶ Αλοαν
2 Ἐρμαίου καὶ
Κολαλημιν Λυ
4 σάνδρου ἑταῖ 4
ροι Θεῶ Ποτα
6 μω Μιζοάρη
εὐχὴν.

Καὶνὰκ: İPLİKÇİOĞLU 2001:no. 20; SEG LH, 2002, 1440.

YAZIT NO VIII: MEIZOARES

- Οἱ περὶ Αλοαν
2 Ἐρμαίου καὶ
Κολαλημιν Λυ
4 σάνδρου ἑταῖ 4
ροι Θεῶ Ποτα
6 μω Μιζοάρη
εὐχὴν.

Kaynak: İPLİKÇİOĞLU 2001, no. 20; SEG LII, 2002, 1440.

YAZIT NO IX: MEİS OURATHOS

- 2 Αρτειμας Κουρν
 ούτου Μηνι Ουα
 ραθω εύχην
4 δι Έρμαίου Κλη 4
 δονίου

Kaynak: PETZL 2001: no. 52; SEG LI (2001): no. 1828 (?).

YAZIT NO X: MEN

- 2 Θεῶ Μηνει χρ(ησμοῶ)
 χρ(ημάτισθεις) "Υλας εύχ
 [ήν].

Kaynak: MILNER 1998: no.110; SEG XLVIII (1998) : no. 1594.

YAZIT NO XI: SABAZIOS

- 2 A - 'Αγαθη Τύχη . ἔτους ρπβ' .
 οί μύσται του Διὸς Σαουάζ
 ου ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶνκαὶ
4 του δήμου...
 ... B - Αὐρήλλιος *vacat*
6 Κιδραμας τρις ἱερεὺς Δ
 ιὸς Σαυαζίου καὶ ἡ γυ
8 νὴ αὐτοῦ "Αρτεμεις, ...

Kaynak: IGR IV 889 (LL. 1–16); LANE 1985: no. 43; MILNER 1998: no. 114;
SEG XLVIII (1998): no. 1585.

YAZIT NO XII: SOMENDEUS

- 2 'Αγαθη Τύχη[η]
 μεγίστω ἐπηκόω
 θεῶ Σομενδε[ῖ]
4 M. Αὐρη. Ἡλιόδω
 ρος Μακεδό
6 νος εύχαρι

στήριον.

Kaynak: GSK 48: no. 82.

YAZIT NO XIII: SOMENDEUS

Θεῶ ἐπιφανεῖ Σου
2 [μ]ενδεί Δαφναῖος
 δὶς τοῦ Ἀρτείου Λι
4 μυρεὺς εὐχήν. 4

Kaynak: MARKSTEINER 2007, no: 3.

YAZIT NO XIV: SOZON

[Ε]ύχη Σοτίζν (*sic!*)

Kaynak: Metzger 1952: NO.12; BE 1953, no: 195; Bean 1958: 104; SEG XVII 1960, no: 677 Delemen 1999: no: 288

YAZIT NO XV: SOZON

Ἔτους τ[κ]ζ'
2 Αὐρ. Διονύσιος
 δὶς Μωαλείδος
4 Θεῶ Σώζοντι
 εὐχήν.

Kaynak: Collignon 1878, no:2; Delemen 1999, no: 289.

YAZIT NO XVI: THEOI LOANDEIS

[ἐπὶ ἱερέ[ως Τ]ο[άλλεως τοῦ]
2 [Πειγάσεω]ς μηνὸς Ἑρα[ἰῶνος? ..]
 [έν] τοῖς ἀρχαιρεσίοις ἐκλησ[ία]ς κυ[ρί]
4 [ας γεν]ομένης ἔδοξεν Ἱπποκωμητῶ[ν]
 [τῆ] βο[υ]λῆ καὶ τῶ δήμῳ ἀρχόντων
6 [γν]ώμη Σωσιπόλεως τοῦ Ζήνω
 νος καὶ Θεώνος τοῦ Μηνοδώρου
8 καὶ γραμματέως Ἑπαιστίως τοῦ
 Παρδαλέοντος· ἐπεὶ συνψέρον ἐσ
10 τὴν καὶ καλῶς ἔχον κατασκευάσ[αι]
 στήλην ἣτις ἀνατεθήσεται
12 εἰς τὸ ἱερόν τῶν θεῶν Λοαν
 δέων εἰς ἣν ἀναγραφήσον
14 ται οἱ γνησίως καὶ ψιλαγά
 θως καὶ ψιλοδόξως διακεῖ

- 16 μενοι εἰς τὰ κοινὰ τῆς πό
λεως πράγματα καὶ τὰς [ἐ]παγγελίας πεποημέν[οι]
18 εἰς τὴν τοῦ βαλανείου κατασκευήν,...

Kaynak: TAM II, 2: no. 168a, sat. 12.

YAZIT NO XVII: THEOS ALANDROS

- Μῆν[ι]ς Ἑρμαίου Μήνιδος
2 Βορέου θεῶ Ἀλάνδρω
εὐχήν.

Kaynak: Robert 1983, 547; SEG XXXIII, 1983, no: 1172; Delemen 1999, no:391.

YAZIT NO XVIII: TOBALOAS

- θεῶ ἔπηκ
2 ὄω Τοβαλόα
Ζωσίμη Ἀπο-
4 λωνίου εὐ-
χήν.

Kaynak: TAM II 3, no: 758.

BÖLÜM III: LYKIA'DA ROMA İMPARATORLUK KÜLTÜNE DAİR SEÇME YAZITLAR

YAZIT NO: I

-
.....
τ]έκνω Τιβερίω Καίσαρι, συν-
2 εσταμένη δὲ καὶ Σεβκστῶν
γένος κατὰ διαδοχὴν ἱερωτά-
4 την θεῶν ἐπιφανῶν οἶκον
ἄφθαρτον καὶ ἄθανατον εἰς
6 τὸν αἰεὶ χρόνον· Λύκιοι δ[ὲ] εὐ-
σεβοῦντες εἰς τὴν θε[ὸν κε-
8 κρίκασιν ἐπιτελεῖσθαι αὐτῇ
πομπὰς καὶ θυσίας κα[ὶ] ἑορτὰς
10 εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον [καὶ ἀποδει-
ξάμενο[ι] πόλιν ἱερωτάτην
12 τὴν Τλωέων ἀγαθῶν ἀνδρῶν

γένος ἔχουσα[ν καὶ ἐν παντὶ
14 καιρῷ ἤριστε[υκυῖαν καὶ ὑπερ-
ενηνεγμέν[ην δικαιοσύνη
16 καὶ πίστει [καὶ ἀρετῇ καὶ τῇ
πρὸς τὴν [θεὸν εὐσεβεία . . .

Kaynak: TAM II 549.

YAZIT NO: II

Καδυανδέων ἡ βουλή
2 καὶ ὁ δῆμος ἐτείμη-
σεν Γάιον Ἰούλιον Νει-
4 κίου υἱὸν Φαβία Καλλι-
φάνην Ῥωμαῖον καὶ Κα-
6 δυ]ανδέα, ἀνδρα καλὸν
καὶ ἀγ]αθὸν καὶ με[γαλό-
8 φρ]ονα, προγόνων ἐ[πι-
σήμων, ἀγορανομή-
10 σ]αντα καὶ πρυταν[εύ-
σ]αντα καὶ ἱερατεῖύσ[αν-
12 τ]α τῶν Σεβαστῶν μετὰ γυναι-
κ]ὸς ἀξιοπρεπῶς καὶ ἐν δαπαν[η-
14 ρ]ῶς καὶ φιλδόξως, καὶ ἐν πᾶ-
σ]ιν ὑπὲρ τῆς πόλεως φρον-
16 τίζοντα]
.

Kaynak: TAM II, 665.

YAZIT NO: III

Λυκία Ἡροδτου Τελ-
2 μησῖς, ἡ ἱέρεια [διὰ
βίου θεᾶς Σεβαστῆς,
4 Λυκίαν Κλέωνος
Τελμησιίδα καὶ
6 Θανθίαν, τὴν θυγα-
τέρα τῆς θυγατρὸς
8 αὐτῆς Λυκίας τῆς
Σωπάτρου, φιλοστορ-
10 γίας ἔνεκεν.

Kaynak: TAM II, 93.

YAZIT NO: IV

Θεοίς σωτήροι Σεβαστοίς ἐπί Κοίιντου
Οὔηραν?ίου πρεσβευτοῦ
2 Τιβερίου Κλαυδίου Καίσα[ρος Σεβαστο]ῦ ἀντιστρατήγου.

Kaynak: TAM II, 177.